

The Project Gutenberg eBook of **Öreg szekér fakó hám: Újabb elbeszélések**, by **Kálmán Mikszáth**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: **Öreg szekér fakó hám: Újabb elbeszélések**

Author: **Kálmán Mikszáth**

Release date: March 20, 2013 [EBook #42379]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Tamás Róth, Albert László and the Online Distributed Proofreading Team Europe (<http://dp.rastko.net>)

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK **ÖREG SZEKÉR FAKÓ HÁM: ÚJABB ELBESZÉLÉSEK** ***

Megjegyzés:

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

ÖREG SZEKÉR FAKÓ HÁM

I.

ÚJABB ELBESZÉLÉSEK

IRTA

MIKSZÁTH KÁLMÁN

BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK

1901.

BUDAPEST, LÉGRÁDY TESTVÉREK NYOMDÁJA.

II.

TARTALOM:

III.

<i>A kompossessor fák</i>	1
<i>A fiaim.</i>	
„A én pohárom“	37
Aussi brebis	55
A Berci fogai vagy a képek roppant értéke	67
Az első bánat	73
Az öregek	88
<i>A fehér kutya</i>	111
<i>A szamár sine curában</i>	127
<i>Ott alszik a Marcsa is</i>	145
<i>Szegény ember tőkéje</i>	169
<i>A kemény koponyák</i>	189

A komposzessor fák.

Mikor 1736-ban Mária Terézia, a szép termetű főherceg-kisasszony elvette Lotharingi Ferencet, Magyarországon is sok „Te deumot” mondtak el a papok és még több áldomást ittanak a menyegző megünneplésére a nemesi renden levők.

Gróf Brunswick Károly, az akkori nógrádi főispán, váltig törte fejét, mikép tűnhetne fel az udvar előtt. Mert stréberek már akkor is voltak. Sőt azelőtt is. Erősen gyanakszunk, hogy már a bibliai Ábrahám is stréberségből akarta feláldozni a kis Izsákot.

De maradjunk a nógrádi főispánnál, aki szerette volna erre az alkalomra derekasan kivágni a rezet. Valami nagy loyaltást akart, de ami mégis olcsó legyen. Sokáig gondolkozott, míg végre kiadta a parancsot, hogy a lakosság emlékfákat ültessen. Ez a loyaltás maradandó is és nem kerül pénzbe.

Mint hogy roppant száraz esztendő következett, az emlékfák ritka helyen fogamzottak meg. De semmi közünk a többihez, a mi történetünk két hatalmasan fölpendült hársfáról szól, a melyeket nagyságos Lányi Pál ur ültetett el a Porovka nevű rétje végébe a csikavai határban. Negyven esztendő alatt hatalmas derekú terebélyes fákká növekedtek, dacára annak, hogy a hársfa lusta, vagy gyöngédebben kifejezve, hogy sokáig szeret fiatalnak látszani. Szóval Lányi Pál megélte, hogy a fák lombkoronája alatt tizenkét személyre terített asztal lehetett teljes árnyékban.

Mint filozófus ember élete végén elgondolkozván hosszú pályafutásáról, hogy bár több rendbeli hivatalokat és tisztségeket viselt vala, azt hánytorgatá elméjében, valjon ha nem sokára isten színe elé kerül és a teremtő azt kérdezi, miféle nyomot hagyott a világon, nem volna-e legcélirányosabb azt felelni: „Ültettem, uram, két gyönyörű fát a Porovka réten és azok ott nőnek, virágozván és illatozván, árnyékot nyujtanak az eltikkadt utonjáróknak.”

Annyira beleélte magát e gondolatba, hogy valóságos kultuszt üzött a fáival. Mindennap elsétált a Porovkára, nyesegette, tisztogatta és elbeszélgetett velök, mint valami értelmes lényekkel. Ha valamely gally megsérült, bekente puha gyógyító földdel a sebet, hogy ne terjedjen tovább. Gondozta nemcsak azt a részüket, a melyik kijött a napvilágra, hanem azt is, a mely befelé nőtt, mert a gyökerek is csak olyan édes gyermekei a fának, mint a gallyak, csak hogy ők nem hivalkodnak, nekik nem kell a napfény, a szereplés, befúrják magukat szívesen a talajba, sokszor kemény kövek közé, hogy onnan táplálják láttatlanul az anyjukat, meg a szép kis gally testvéreiket odafönn, akik leveleznek, susognak, virágoznak és ringatják a rajtuk ülő madarat.

De a fák is hálásak voltak iránta. Árnyékot, gyógyító theát és pihenőt nyujtottak neki. Sehol se tudott olyan édesdeden elszundikálni, mint alattuk a fehér márványpadon, melyre ez a mondás volt kivésve:

„Pihenj meg itt vándor, ha erre jársz. E fának egy királyné szerelme adott életet, de illatuk, árnyékuk a tied is.”

Sőt az öreg ur megélte azt is, hogy egy napon Mária Terézia maga is megjelent a fák alatt és meguzsonnált.

A felséges asszony uralkodása vége felé Vácott, Migazzi püspöknél töltött vagy két napot s hallván az érdekes vonatkozású csikavai hársfákról, asszonyi szíve megkivánta azok látását, elrendelé tehát, hogy másnap délután oda kocsizik, miről a hopmester azonnal értesitse a birtokost, Lányi Pál kir. consiliariust.

Hajadon fővel várta őt az ősz gazda a csikavai hársak alatt, gazdagon terített asztallal, királynéhez méltó uzsonnával.

Az uralkodónő hosszan, némán nézte az érdekes fákat, sok sok emléket kelthettek azok fel. Borongós hangon jegyzé meg, de mégis nyájasan:

- Igen örülök, kedves Lányi, hogy láthattam a fáit. Erősek, szépek. De egyszersmind udvariatlanok, mert megmondják nekem, milyen öreg vagyok.

Aztán mosolyogva ült le, megizlelte a frissítőket, miközben odaszólt Kaunitzhoz:

- Ön ügyes az olyanokban, herceg, vesse bele a fába a névbetűimet.

Igy lett az egyik fa az „M” után Mária, a másik pedig a „T” betűből Terézia.

A királyné még vagy félórát töltött ott, vidáman enyelegve a püspökkel és palotahölgyeivel. Távozáskor sajátkezüleg tört le egy illatos galylyat, melylyel a felséges arca körül hadonázott, hogy a szunyogokat távol tartsa.

Hanem hiszen ha nem lett volna is becse eddig a Lányi fának, lenne majd ezután. Száz és száz történetke röpködött szerte szét messze vidéken a híres uzsonnáról s nem is volt igazi gavallér,

IV.
-1-

-2-
-3-

-4-

-5-

-6-

aki nem szerzett egy gallyacskát a hársfákról, amit imádottjának küldjön, hogy tegye az imádságos könyvébe vagy a poharába a vizitszobában.

Megijedt Lányi Pál. No ha ez a bolond divat így harapózik, akkor a két fát hamar elhordják, szilánkjai se marad. Szörnyűség az, hogy még mindig mennyi ember szerelmes egymásba! Elhatározta, hogy addig is, míg rendes csószházat építtethet, hadd üljön éjjel-nappal egy puskás őr alattuk és ne engedje tördelni.

Beteges szeretetébe belevegyült most a komoly aggodalom érzése is a fák jövője miatt. Mi történik velük, ha ő nem lesz? Ki gyámolítja őket, ki őrzi? Szétszedik, eltördelik. Rüpók gyerekek bevagdossák a nevöket, pásztorok tüzet raknak alattuk, felgyújtják, boldogtalan fráterek felakasztják rajtuk magukat, amivel megfertőztetik.

Lassan-lassan megérlelődött benne az a gondolat, amit a halálos ágyán tollba mondott, mindennemű ingó és ingatlan vagyonát, minthogy ivadékai nincsenek, fivérének Lányi Mihálynak Sáros megyében élő fiára hagyván, kivéven a Porovka nevű hatvan holdas rétet és négyezer Mária Terézia tallérokat.

„Hagyom pedig – diktálta a haldokló – a rétet és négyezer tallérokat a két hársfának olyan módon, hogy időrül-időre a szolgabíró és a csikavai plébános neveznek ki kölcsönös egyetértésben gondnokot, aki a rét és a pénz jövedelmét a hársfák gondozására fordítja. Kívánom, hogy diszes sorompó emeltessék a fák körül s amennyiben szükségesnek mutatkoznék, külön csósz ügyeljen rájuk.“

„Minthogy azonban minden mulandó e földi világon, következképp a fák is, azon esetben tehát, ha a fák kiszáradva, háboru, villám, elemi csapások által vagy bármely módon elpusztulnának idővel, úgy a rét, mint a nevezett summa pénz, mely a váci káptalannál őrzendő, nevezett Lányi Mihály ágán élő egyenes leszármazottakat illesse.“

„Rendelem továbbá, hogy lelkem az Istenhez szállva, porlandó testem a fent említett fák alá temettessék, Atyának, Fiunak, Szentlélek Istennek nevében Amen.“

*

Ugy negyven év vonult el csöndesen az öreg sárgolyóbis fölött, hol annyi fű, annyi fa, annyi ember és annyi bogár van.

A két hárs még mindig élt, sőt még nagyobb lett. Az alattuk levő sir behorpadt azóta, alig is látszott, hogy ott valaha sir volt. Csak a vadméhek tudnák megmondani, a kik ott döngnek fölötte és hallhattak róla az apáiktól.

A világ megszokik mindent. Megszokta, hogy Lányi Pál nincs. A vadméhek megszokták, hogy ott sir nincs. A fákat is megszokták a vidéken. Eleinte furcsa volt, hogy egy szép rétnak és egy kapitálisnak az urai. De hát az örökös nem tett annak idején kifogást – hiszen olyan kicsiség az a rét az örökölt három ezer hold mellett, száját se lett volna érdemes kinyitni. A hatóság sem bánta, sőt tetszett neki. Kiszivárgott, hogy midőn a királynő értesült az öreg Lányi különös hagyományáról, Kaunitzot kérdezte, lehetséges-e meghagyni, a herceg mosolyogva felelte:

- Ha egy virágszálnak lehet hét országa, miért ne lehetne két hársfának egy rétfje?

Hát bizony már akkor nagyon elhervadt virágszál volt a királyné, de a bók friss volt és a hatóság respektálta a Kaunitz mondását; a két hárs nyugodtan élvezte a maga jövedelmét, - már a mennyit a tutor juttatott nekik belőle.

Irigyük nem volt, legfeljebb egy-egy szegény vándorló legény sóhajtott fel néha alattuk:

- De jó volna feleségül venni valamelyiket!

Maga az örökös már nem is élt negyven év múlva. Ameddig élt, nagy ur volt és rá se gondolt a csikavai hársakra.

Egy másik fa volt az ő rögeszméje, mely különösen szereti a sáros megyei talajt: a *családfa*. Fényes történelmi ősök és nexusok kereséséből áll e betegség. Az ember elképzeli például, hogy giliszta vagy kigyó van benne, vagy elképzeli, hogy Gara vér folyik ereiben. Így vagy úgy boldogtalan az illető. Mert keresi, keresi, de soha se találja meg sem a Gara vért, sem a kigyót.

A következmény azonban elmaradhatlan. Ha az ember a kriptákban turkál, ahelyett hogy a földet turná, napról-napra lefelé megy; úgy történt aztán, hogy Lányi György megfogyva, eladósodva hagyta a birtokát két fiára, Ubulra és Józsefre.

Ubult szerencsésen lelőtték a francia háboruban, mielőtt megházasodott, de már miután a maga birtokrészét elköltötte, családot tehát csak József alapított, de József is „terhelt“ ember volt, ahogy az orvosok szokták mondani. Az ő szenvedélyét a pörlekedés képezte. Pörlekedett mindenért, mindenkivel és örökké csak pörlekedett. Pedig ez nagy baj volt még akkor, a régi prókátorok világában, nem olyan tréfa dolog, mint most. A régi fiskálisok még derék, tekintélyes urak voltak, akiknek gyanútlanul adta át magát az ember s úgy ott maradt a bőre lassan-lassan a kezeik közt, hogy észre se lehetett venni. A mai fiskális már nem veszedelmes, mert a mai fiskális teljesen gyanus firma, lelketlen, istentelen hirben álló individuum. A diplomája olyan, mint a velencei macskák nyakán a csöngetyű. Vigyázz, mert itt a macska! A csöngetyűs macska évekig nem eszik galambhust a Szent-Márk téren. A galamboknak egy-egy tollát ha kitépte is, többnyire idejekorán röppennek el. A mai fiskális tehát már nem árt nagyon, hanem mikor még a diplomája

József ur szemlátomást szegényedett. S milyen arányban fogyott a vagyon, oly arányban bukkant fel a családi emlékek közül a csikavai hársak története.

- A csikavai hársak! Bolond egy dolog. Egy gyönyörű rétünket tartják vissza, meg egy kapitálist. Hát hallott már valaki olyat?

Fünek, fának beszéltek. Egész Sáros tudott róluk. Némelyik hitte is, némelyik nevette. Mert hát új dolog az még Sáros megyében is, hogy valaki a fáktól várjon örökséget.

Eleinte csak mint családi kuriozum jött szóba a két nógrádi hárs. Orrhangon beszélt el a hóbortos Lányi Pál végrendeletét az öreg József vagy a fia Károly, aki akkor jogász volt Eperjesen s akire már az ősi fényből csak a raccsolás maradt. No meg a fák.

Később azonban mindinkább kiérzett az előadási hangjukból a dicsekedés és a reménység. A csikavai fák így, a csikavai fák úgy. Az ördög vigye el ezeket a csikavai fákat!

Az ifju Lányi egy vakációban nem sajnálta az utat Nógrádba s mivelhogy tudott egy kicsit festeni, vászonra teremtette a két hársat, hazahozta, felakasztották a nagy ebédlőben, a többi családi képek közé.

A látogatóknak volt újra mit hallani; most már őszintébben adták:

- Ezek azok a bizonyos hársak, öcsém uram, vagy bátyám uram. Egyszer még kisegítenek bennünket a sárból.

-12-

A kellemetlen vendég aztán rendesen arról beszélt, hogy a hársak milyen hosszú életűek e földön.

- Hát ugyan meddig élhetnek?

- Öt-hatszáz esztendeig.

- Hm! - sóhajtott magában József ur - nehéz lesz kivárni.

A hársak élete ezalatt semmi változáson nem ment köröszkül. Csuklani nem tudtak, hát a sok emlegetés nem bántotta őket. Csendesen álmodoztak messze onnan a Porovka-réten, meg se gondolva, hogy a Lányi családnak immár ők az utolsó oszlopai. Olyan oszlopok, amelyek utban állanak.

De meglehet, hogy a „Terézia“ (a melyikbe Kaunitz a T betűt véste be) valami bolondot gondolt a következő télen. Mert mikor megjött az új tavasz és Mária már rendes szokása szerint kieresztette a rügyeket, szép lilaszin pattanásokat, azalatt a Terézia meg sem moccan. Ámbár 'iszen a Terézia mindig lustább volt, mindig több napfény kellett neki, hát eleinte föl se tűnt a késelem. Hanem mikor aztán Mária a leveleit is kibontotta és Terézia még mindig aludt, az akkori gondnok, Poroszkay Mihály uram (tekintetes Somogyi István szolgabíró urnak a sógora) hallván a hirt, nem kis ijedelemmel kocsizott ki a Porovkára, a valódi tényállást megsejmelni.

-13-

Hát csakugyan igazat mondanak; a Terézia hárs kopaszon meredezik az ég felé.

Nagyon elbusult Poroszkay uram s még a kocsi-ülésről kezdte korholni a vén fát:

- Hát mi az ördög az Terka? Megbolondultál, te Terka? Ne okoskodj Terka! Igyekezz már Terka!

Csak midőn közelebb ért és a penecilusával úgy a galyakon, mint a törzsön lenyesve a kérget, háncsot, a husába tett bevágásokat, tudta meg, hogy bizony a Terka halott már, egy teljesen kiszáradt fatuskó már, aki még csak egyszer fog fényeskedni e földi pályán, - mikor alágyujtanak vele.

Baj, persze baj és a ravasz Poroszkay szerette volna titkolni a halálát, de már akkor a Lányiék szeme olyan érdeklődéssel csüngött a fákon, egy hét se telt bele, megtudták.

Egy napot se késtek. A prókátoruk legott megindította a kérvényt nemes Nógrád vármegyéhez, fölszerelve azt keresztlevelekkel és a Lányi Pál-féle végrendelet másolatával, hogy miután az egyik csikavai hársfa kiszáradt, a Porovka-rét felét és a váci káptalannál elhelyezett tőke felét Lányi Mihály egyenesen leszármazottjának Lányi Józsefnek kiadni méltóztassék.

A vármegye kiadta a kérvényt elintézés végett tekintetes Somogyi István szolgabíró urnak.

Tekintetes Somogyi István szolgabíró úr pedig az ügy lelkiismeretes tanulmányozása után meghozta az ítéletet eképen:

-14-

„Az elhalt fa után az életben maradt fa örököl.“

Hát 'iszen lehetett ez salomoni ítélet (annak is mondta Poroszkay uram és a plébános), de mégis törvénytelen volt. Már annyiban, hogy halálos ítéletet szolgabíró nem mondhatott, ez pedig egyenesen halálát okozta Lányi Józsefnek. Amint elolvasta a végzést, kihullt a papír a kezéből és ő maga is elesett élettelenül: szivszelhűdés érte.

Az öreg halálával kiűtöttek a zavarok. A hitelezők egyszerre rohantak ki mindenünnen.

Pedig olyan szép tervük volt! Csak egy kis lélekzetvétel, egy kis idő s ez az örökség kellett

volna, hogy talpra álljanak.

Élt akkor ugyanis a szomszédos Kassa városban egy nyugalomba vonult, igen gazdag bécsi gyertyamártó, bizonyos Schrammel, a Malvina nevű szeplős, satnya leányával.

A megszorult Lányiak, apa és a fiu, erre a csúf gyermekre vetették ki a plánumaikat. A dolog úgy állott, hogy Károly egyike volt messze földön a legszebb ifjakkak; apja gyönyörködve biztatgatta:

- Ebből a pofából pénzt kell csinálni, amice.

Sápadt, világfájdalmas arca volt; nincs az a fiatal lány, aki annak ellentállhatna. Ahhoz járult a sugár törekeny termet. Általában igen érdekes ifju volt, ideges, szomorú, ábrándozó, „egy félbemaradt piktor“, ahogy nevezték. Két nagy szeme valami sajátságos, földöntúli fényben világolt.

-15-

A terv alapját az képezte, hogy egy pár kassai bálon táncolt a leánnyal és az valósággal odatapadt hozzá.

Biztos volt a dolog. Olyan ez már, mintha itt lenne. T. i. hogy a leány olyan. Vagyis hogy a pénze olyan, mintha már itt lenne. Csak egy kis befektetés kellene hozzá sürgősen. Egy szép kocsi, két szép ló, libériás kocsis, meg egy pár száz költeni való tallér. Akkor rögtön beállíthatna kérőnek.

S mindezt most a fától várták. S a helyett jött a kedvezőtlen ítélet, az öreg úr halála, a hitelezők fészkelődése.

A temetés után összeült az anya a fiuval tanácskozni.

- Nem sokára kitüzik az árveréseket. Mindenünket ellicitálják, hajlék és föld nélkül maradunk, mint az ujjam.

- Hát mit tegyünk, anyám?

- El kell azt a leányt vened. Meg kell menteni a Lányi nevet és a Lányi kuriát.

- Hiszen én elvinném, de hol vegyem a költséget, ami ahhoz kell? Talán azt gondolja édes anyám, hogy feljebbezzük meg az ítéletet az elpusztult fa hagyatékára nézve?

-16-

- Az hosszadalmas és bizonytalan - felelte az asszony. Mit ér már a fű, ha a ló megdöglik? A pénz a káptalannál van, a szolgabíró és a pap, akik a fák tutorát kinevezik, nem könnyen engednek a dologban. Aztán ők otthon vannak elég befolyással, hogy keresztül vigyék, amit akarnak. Nem, fiam, a feljebbezés nem ér semmit.

- De hát akkor mit tegyék? - sopánkodott Károly.

Az asszony a csipőjére tette kezét.

- Hát mit szoktak csinálni türelmetlen örökösök, ha nagyon kell nekik az örökség? kérdé-
ésesen.

- Ugyan mit? - tündődék Károly, mereven nézve maga elé.

- Megölik az örökagyót, - felelte az anya mérgesen.

- Megölik? - szólt Károly összerézzenve. De hiszen az borzasztó!

- Ne légy legalább együgyű, Károly! Mit bámulsz rám olyan mereven? Hiszen persze borzasztó, ha emberről van szó. De egy fa! Mi egy fa? Hát okvetetlen szükséges, hogy az természetes halállal muljon ki?

- Igen, de...

- Ejh mafla vagy, ne beszélj, mert ha nem az volnál, már régen nem állna ott az a fa. Két ember meg egy fűrész jól megtenné egy szép holdvilágtalan éjszakán.

- De hátha megtudnák?

-17-

- Hát mért kellene azt megtudni?

Lányi Károlyban megfogant a szándék. Sötét álmatlan éjszakák megérlelték, kiszélesítették. Igen, megölöm a fát. Hadd veszszen. Ha ez a fa egyszer nincs, mindjárt úr vagyok. A hatvan holdas rét igazi Kánaán, és a négyezer forint krözusi vagyon most nekem. A dolog annyira tiszta, hogy nem is kell a formalitásokkal időt vesztegetni. A legelső zsidó ad rá pénzt és nyitva áll az ut Kassára a Schrammel-házhoz.

Nem a lányra vágyott, hiszen nem szerette. Odáig már el sem ment terveivel. Csak addig rajzolta ki képzelete a jövőt, mikor a négy kapálózó lovon, amit vesz, megáll a Schrammel portán és odadobja a gyeplőt a libériás kocsisnak. Az átkozott gentry vér dolgozott benne. Az üzte, kergette és mutogatta neki a színes képet. Őt magát mint kérőt, mint gavallért. Megint egy Lányi, aki négy lovat hajt. Meg lehet ebbe bolondulni. Ah, hogy nyargal a négy paripa, villámlik a kassai utcák köve a patkóik alatt! Nyitják ki az ablakot az emberek, a merre megy. Hej, ki lehet az a gyönyörű ur? Hát az bizony a Lányi Károly.

Napokig beszélgetett, tárgyalt csukott ajtóknál hű szolgájukkal, bizonyos Toportyán

Mihálylyal. Azalatt a szokottnál is sápadtabb volt, kerülte az embereket, lehorgasztott fejjel járt s ha valaki megszólította, összerázkódott.

-18-

Idegenek figyelmeztették Lányinét:

- Vigyázzon a fiára, tekintetes asszony, mert valami rossz jár a fejében.

Egyszer aztán elhíresztelte Toportyán, hogy elmegy a rokonait meglátogatni és el is ment, utána pedig Lányi utazott el Gömörbe vadászatokra, állítólag valami iskolapajtásaihoz, de mind a ketten találkoztak Losoncon. Ott tüstént baltákat vásárolt Károly ur, s külön-külön fogadott szekéren indultak Csikavára, úgy intézvén dolgukat, hogy épen öreg este legyen, mikor a csikavai erdőbe érnek.

Szép májusi este volt, balzsamot lehelt az erdő, ezer meg ezer élő lény rezgett benne. Egy tisztáson hús forrás mellett megállította Károly a szekeret és visszaküldte; itt várta be a másik kocsit, a melyen Toportyán jött.

Izgatottan, türelmetlenül járt fel s alá a puha, harmatos gyepen. Hallgatódzott, jön-e már a másik szekér, hanem csak a távolodó kerekei zörögtek. Aztán azok se. Beállt a csend, az erdő ünnepélyes csendje. Hús áram futott néha a fák közt, a milliárd gally összezörgött különösen, rejtélyesen.

Borzalmas hidegség futott végig hátgerincén. Ugy rémlett neki, mintha a fák összebujnának és róla beszélnének. Mintha mondanák egymásnak: „ölni megy.“

Egy óriási szem meredt reá, egy irtózatossá fekete szem, akkora, mint egy tányér. Eh ostobaság! Hiszen csak egy fának az odva, egy nagy fekete üreg az oldalán.

-19-

Szidta magát, hogy olyan nagy fantaszta és elkezdett fütyürészni. Hiszen nem félek. Mitől félnék?

És mégis a halálos verejték csurgott homlokáról s tagjait lassu reszketegség fogta el. Mintha összeszaladtak volna a fák és őt néznék, mintha eleibe akarnának állni.

Valóban furcsa volt, azelőtt egy perccel még ritkábban álltak a fák. Ugy kell lenni - összefutottak.

- Nem lehet, nem lehet - csillapítá magát - örütség, amit képzelek. És mégis meg mert volna esküdni, hogy a fák ideszaladtak a környékről és megálltak vele szemben zordonan, kihívóan.

Megtapogatta izzó agyát és igyekezett magát megcsalni a gondolataival.

Oh milyen bolond vagyok! Mikre gondolok? Hogy tán azért haragudnának rám ezek a fák, mert a testvérüket akarom kivágni. Bánják is ők. Tudják is ők. Hiszen nem élő lények.

Dehogy akarnak ők valamit. Nem bántanak ők engem. De hát akkor mért félek tőlük, mért reszketek? Ejh, hiszen nem ő tőlük félek én, hanem csakugy szokásból. Végre is senki se érezheti magát valami nagyon kedélyesen éjjel egyedül egy erdőben, ahol rablók jöhetnek minden percben.

-20-

Most egy könnyed szélroham suhant át az erdő fölött, nyomában felzúgott a lombtömeg s mozogni kezdett, mint egy tábor. E tompa zúgásból mintha egy csodálatos értelmes hang csapna ki:

- Nem a rablóktól félsz te Lányi, Lányi, Lányi!

S ezer fa bólongatott rá a koronájával.

Oh jaj. Csakugyan érezte, hogy nem a rablóktól fél, szinte óhajtotta, hogy bár jönne egy, bár kiáltana rá, hogy emberi hang törje meg az erdő titokzatos ijesztő susogását.

Semmi se szörnyűbb ennél.

Emberi hang nem jött, de lovak dobogása, szekér zaja hallatszott.

Lihegve futott eleibe:

- Toportyán! ordította. - Toportyán!

- Hop, hop! - kiáltá vissza Toportyán. - Jövünk, jövünk, ifju uram.

Csakugyan a Toportyán szekere volt.

- No lám - mondá Toportyán tótul a szekeresnek - itt vár már engem az én jáger öcsém, álljon meg atyámfia.

A kocsi megállott és Toportyán leugrott róla.

- Csakhogy már itt van kend - jegyzé meg tompán Lányi - mert már nem álltam volna ki sokáig.

- Mi baja volt ifju uram?

- Félttem, Mihály. Még most is félek. Nem hallja, mint vacog a fogam?

- Látott talán valamit? - susogta Toportyán megrezzenve.

-21-

- Nem, nem, csak ezek a fák... ezek fenyegettek.

- Ejh no - nevetett fel Toportyán. - A fa meg nem eszi az embert. Azt hittem, valami vadkant vagy medvét látott az ifju ur.

A Toportyán nevetése egy kicsit lecsillapítá idegeit.

- Menjünk, Toportyán, lássunk a munkához. A szekér hadd várjon itt. A fűrész és a balták odább vannak. Tud a fuvaros magyarul?

- Egy szót se.

- Annál jobb. Mit mondott neki, hogy miért jön ide?

- Hogy egy jáger öcsém van itt a csikavai erdőben, akit elviszek innen, mert leánynézőbe megyünk.

- Igen, jól van, de most már gyerünk.

Toportyán utasítá a szekereset, hogy etessen meg, mire aztán megindultak ketten ama tisztás felé, hol előbb a Lányi szekere állt volt meg. Az egyik fa alatt ott volt egy szalmával kitömött zsákban a fűrész és két balta. Azért intézte ezt Lányi olyan furfangosan, hogy a kocsis, aki őt hozta, ne is gyanítsa, mit visznek.

- Szedje ki kend a szerszámokat, aztán siessünk, mielőtt a hold feljönne.

Egy kis gyaloglás után kiértek az erdőből, aztán átcsaptak az ugaron hagyott szántóföldeknek, kerülve a dülő-utakat, az ösvényeket, nehogy emberrel találkozzanak.

Egy helyütt valami fekete oszlopszerű meredezett.

- Nem ember az? - susogta Lányi.

- Nem, hiszen nem mozdul. Embernek vékony volna.

- Ugyan mi lehet?

- Egy Jézus, - mondá Toportyán, amint közelebb értek hozzá.

A pásztorkodásban megélesedett öreg szeme jobban vette ki a tárgyakat, mint a Lányié.

- Nem merek előtte elmenni - hebegte Lányi borzadálylyal.

- Ugyan, ugyan urfi - fortyant fel Toportyán, - egészen úgy adja, mintha valami égbe kiáltó bünt készülnénk elkövetni. Már szinte magam is elhiszem, hogy gyilkolni megyünk.

Lányi nem felelt, csak a fejét horgasztotta le, - aztán rézsunt indult, egy nagy vargabetüt csinálva, hogy a szent keresztet elkerülje.

Sokáig mentek szóvalánul egymás mellett a hepe-hupás, koca-turásos, rögös szántón, míg végre kiértek a buja, térdig érő fübe, mely lágyan suhogott lábuk alatt, mint a selyem.

- Ez a Porovka. Itt vagyunk a Porovkán! Ott, arra vannak a fák, de még nem látni.

- Ez hát már a mi rétünk. Lányi-rét - jegyzé meg a hű szolga némi önérettel.

- Még nem, még nem. De az lesz, ha megsegít az... ízé... az...

Torkán akadt, nem merte kimondani az istent.

- Balra megyünk, utánam Mihály! Érti kend a hársfa szagát?

Végre ott voltak, ott állt a két fa, mint két óriási rém. Az élő fa hatalmas széles koronájával, sűrű, rejtelmes üde lombzatával és testvére száraz, merev gallyaival, melyek kopognak a szélben, mint a csontok.

A Lányi szive hangosan dobogott. Köröszkül nyargalt elméjén minden, ami ezzel a fával összefüggött. Ama bizonyos Lányi, aki ültette a fákat mint apró csemetéket s most alattuk álmodozik felőlük... Ugyan tud-e az most arról, ami itt fenn történik? Megérzi-e a veszedelmet ott alant? Aztán megjelent képzeletében a nagy királyné, a roccoco haju udvaroncok, akik itt hajlongtak, mosolyogtak előtte. Ez a fa látta azt. Az utolsó, az egyetlen tanu. De holnap már ő se lesz.

- Lássunk hozzá, - hörögte tompa siri hangon.

A fűrész neki igazították s elkezdődött a hosszas, fárasztó nyiszálás. Köröskörül néma csend volt, csak a fűrész sziszegett, hurutyolt és a millió prücsök, bogár, szöcske cirpelt, ugrosott a füvekben.

Borzalmasan egyhangu munka volt. Fel s le szaladgált a csipkés, villogó acél-penge, mindég mélyebben-mélyebben, a fa pedig ott főtt a koronánál csak susogott, csak egyre susogott. Nem tudott az arról semmit, hogy gyilkolják. Ingatta, dajkálta a lombjait szeliden.

- Ne pihenjünk egy kicsit? - kérdé lihegve Toportyán, - átkozott vastag dereka van. Valóságos kanonok ez a fák között.

- Nem, nem. Végezzünk vele egyszerre - hajszolta Károly urfi, - mert érzem, ha abba hagyjuk, hogy összeroskadok az izgatottságtól.

- Eh, hiszen nem lát minket senki.

- A csillagok ránk néznek. Jaj, a csillagok, Toportyán!

Behunyta a szemét és vadul rángatta a fűrész a végkimerülésig, egész gödröt vájva a csizmája sarkával, neki feszítvén lábát a megrepedezett száraz talajnak.

Egyszerre eleresztette a fűrész, kétségbeesett sikoltással rogyott térdre, Toportyán pedig a fűrész gyors eleresztése folytán hanyatt vágódott, kiszakítván a fűrész is mély vágányából, de csakhamar felugrott és a fa tulsó oldalán termett a nyöszörgő Lányi mellett.

- Az istenért, mi baja történt, ifju uram?

Annak a foga vacogott és reszketett, vonaglott a teste, alig birt szólni:

- Jaj, segítség! A halott fogja a lábamat. Be akar huzni. Segítség, Toportyán, a halott...

- Miféle halott? Miket beszél az ifju ur? Térjen magához!

De amint közelebb vizsgálta a dolgot, rájött, hogy a fa alatt levő régi sir behorpadt! (tulságosan megfeszítette benne a lábát), a föld engedett, besüppedt, s a lába belecsuszott a sirtgödörbe.

- Ejnye no! Ez bizony kellemetlen dolog. De hát nem boszorkányság. A hol sir van, ott lyuk is van. Ahol pedig lyuk van, ott a föld felülete könnyen enged.

Károly ur csakugyan hajmeresztő keserves helyzetben volt. Amint egyet mozdult, a sir mind tovább omlott s az üreg egyre nagyobb lett. Attól lehetett tartani, hogy a felső testével is beleesik.

- Fogózkodjék a karomba - biztatta Toportyán. - Igy ni!

Lányi görcsösen kapaszkodott a vállába, mire az erős Toportyán egyetlen rántással kiemelte.

- Hopsza! No lássa, nincsen semmi baj. Csak nem kell mindjárt megijedni.

De szegény Lányi nem volt se holt, se eleven; szerencse, hogy a sötétben nem láthatta Toportyán az arcát, mert bizonyára nem volt annak most emberi formája.

- A lábamat fogta, ha mondom - dadogta összezsugorodva, remegő hangon. - Éreztem a hideg siri kezet, amint fogott velem.

- Ej, bolondság, bolondság! Képzeld az egész. Tessék elhinni, hogy képzeld.

De azért maga is fázott és szepegett egy kicsit, mert ez még sem egészen tréfa dolog. És bármennyire bátorította is az urfit, hogy aki egyszer meghalt, nem ébreszti azt fel semmiféle fűrészelés, azért mégis szükségesnek tartotta mentegetőzőkép *amoda* is szólni egyet-kettőt.

- Hiszen nem bántanánk mi a fát, kérem alásan, dehogy bántanánk, ha nem volnánk kénytelenek vele. Hiszen tudjuk mi jól, hogy kedves volt az a jó tekintetes urnak, aki ültette valamikor, de a rokona is kedves volt, mert kettőjük közt osztotta meg a vagyonát. Az egyik az idők folyamán elköltötte, a mije volt, a másik el nem költötte. No, már most aztán okvetlenül veszni kell valamelyiknek, hát azt a tekintetes ur is beláthatja, hogy az a valamelyik a fa legyen.

Meglehet, belátta az alant porladozó tekintetes ur, mert többé nem tett semmi kísérletet a megakadályozásra.

De hát ebben nem lehet föltétlenül bizni. Nem árt egy kis elővigyázat. Károly ur tehát, amint ismét összeszedte magát annyira, hogy folytathatta a fűrészélést, helyet cserélvén, átment a fa tulsó oldalára, ahol az imént Toportyán állt.

Alig egy félóra mulva végre inogni, recsegni kezdett a fa.

Károly ur rémülten ugrott el onnan, mert nem tudta, merre fog dőlni. Futott-futott vagy ötven ölet. Ott aztán behunyta szemét, bedugta füleit az ujjával, hogy ne lásson, ne halljon semmit.

Toportyán fogta a fejszóját s néhány csapással megadta az esés irányát s a hires komposzor fa a földet megdobogtató robajjal terül el a nedves fűben.

Mély siri csönd támad a tompa zuhanás után, csak a csikavai erdő zúgott messziről borzalmasan, haragosan.

A hold kibukkant fényes sápadt arcával, mintha mondaná:

- Látlak.

*

- Most már szedjük az irhánkat, ifju uram, én is azt mondom, mert a fa nagyot szólott mikor esett; pásztorok, csőszök, legeltető sihederek meghallják a mezőben s még élénk kerülnek, baj támadhat belőle.

Futottak az erdő felé.

De hajh, az erdő fái úgy néztek ki messziről, mint felénk rohanó kísértetek. Azaz így látta Lányi Károly. Fantasztikus alakok voltak ezek, ismerős emberek és ismeretlen, soha nem látott szörnyek, az egyik fa szakasztott olyan volt, mint az egyik elhalt eperjesi tanárja, Szamatóczky Márton, szeme, arca, bajusza, torzonborz üstöke, mind, mind tökéletesen kirajzolódott gallyaiból, ágaiból, még a kezét is úgy tartotta ütésre, ahogy ő szokta, ugyanaz a mozdulat... egy nagy virgácsal szaladt eléje ütésre készen. Aztán jött egy boszorkány, két seprőt lógatva a két kiterjesztett kezében. Ezt a vén banyát is ösmerte. Kofa volt valamikor Eperjesen. Aztán egy huszár alakja bontakozott ki, disznón ülve, kivont karddal látszott nyargalni eleibe, hogy legázolja, hogy nyakát elvágja. Hejh, szörnyű volt ez! Amonnan egy medve csörtetett, kiöltött nyelvvel. (Ez egy bokornak volt a figurája.) És a hány fa, annyi szörnyeteg. Faunok, sárkányok, Meduza-fők, egy óriási kecske szárnyakkal egy lábon futott, s ami mindennél vérfagyasztóbb, irtózatossabb volt, az alakzatok mögött a hajdani kassai hóhér, Skrobanek János, (akit gyermekkorában látott Lányi egy akasztásnál) lépegetett kimérten, messziről fenyegetőzve az ökleivel.

- Mihály, Mihály, én nem megyek az erdőbe. Nem megyek, nem megyek.

S állva maradt az ugaron.

- Hát mit akar tenni? - förmedt rá Toportyán boszusan.

- Inkább itt maradok, megvárom, amit a sors hoz, inkább megfordulok és megyek a faluba házak közé, emberek közé, de én az erdőbe nem megyek.

- No csak az kellene. Hiszen ha a faluba megy, minden kisül. Aztán ott vár a kocsink, hát oda kell menni.

- Nem mehetek, Mihály. A fák boszut állnak rajtam. Fenyegetnek. Nincs erőm oda menni.

Toportyán visszatért hozzá, megfogta a kezét, hideg volt, mint a jég és reszketett az övében. Halotti sápadtság terült el arcán, a szemei kidültek, s az irtózat, a téboly fénye szaladgált karikáikon.

- Jőjjön, jőjjön! Szent isten, csak nem vesztette el eszét...

S vonszolta magával erőszakkal, árkon, barázdán, tuskén keresztül.

Az örökkévalóságig tartott, míg a kocsihoz jutottak. A tót paraszt nyugodtan aludt a koci ülésén, úgy hortyogott, hogy a madarak, mókusok meg se moccantak. Nyilván találgatták maguk közt, milyen új vadállat lehet az.

- Hej, Zvarina! Talpra Zvarina! - kiáltott rá Toportyán. Egy, kettő, három, indulunk. Üljön fel, ifju uram!

Az ugyan nem birt volna magától fölülni, úgy kellett fölemelni, mint a gyereket: a kiállott izgalmak betegé tették.

Zvarina felriadt, hamar elkészült s közibe vágott a két fakó lovacskáknak.

- Csak sebesebben, sebesebben! - sürgette idegesen Károly, aki behunyt szemmel ült ott fehéren, mint egy kísértet.

Kivette zsebéből minden aprópénzét s oda adta a szekeresnek.

- Ez mind a tied, de vágtsass úgy, vágtsass, amint birsz.

Zvarina most már megeresztette az ostort s a két ló elkezdett rohanni eszeveszettül, mint a mesékben azok a kócos, girhes táltosok, akik parazsat esznek, felhőt isznak.

Amint így villámgyorsan gurult a kis ekhós szekér a keskeny erdei uton, melyre cserfák, nyírfák borultak, egyszerre csak odavágódott egy gally a Lányi Károly szeme közé.

Fájdalmasan szisszent föl. Toportyán odapillantott. Hát vér folyt a gazdája arcán és a szem, a jobb szem, nem volt többé sehol, csak a pusztá üreg meredezett a pilla alatt, melyből véres nedv szivárgott.

- Huh, a teremburáját - kiáltott fel Toportyán kétségbeesve. - A gally kiütötte az urfi szemét. Állj meg Zvarina, állj meg!

Leugrott és vizet hozott kalapjában, az ut alatt csörgedező patakából, kimosta a szem helyét és bekötötte egy kendővel.

- Jaj nekem, jaj nekem - siránkozott. Hogy megyünk most már haza? Mit mond a szegény tekintetes asszony? (A kezeit tördelte, haját tépte.) A legszebb legény volt a megyében, de még azon túl is. Minek is engedtem az erdőn menni szegény kis gazdát, mikor érezte, mikor tudta, hogy a fák boszut forralnak ellene.

- Még most is fenyegetnek, Toportyán - nyöszörögte. - Látom a másik szememmel.

A tót kocsis is megrendült, sopánkodott, átkozódott, fejét vakarta és elmagyarázta, hogy a gally először a löcsben akadt meg és megfeszülvén, onnan csapott roppant erővel a fiatal ember arcába. Ejnye, ejnye! No az bizony baj. Kivált ha az ember leánynézőbe megyen.

- De talán már nem is megyünk? - kérde együgyü kíváncsisággal.

- Hallgass és hajts tovább!...

De a Zvarina jó szive nem tûrhette, hogy hátra hajolva, mindenféle füveket és zsirokat ne tanácsoljon a szemre, s egyébként is ne vigasztalja utasait.

- Hiszen persze, nem jól esik az embernek, ha az egyik ablakát beverik, mivelhogy csak két ablaka van. De ha meggondoljuk, hogy az egyik ablakon épen annyit lát, mint a mennyit kettőn látott, hát akkor már mingyárt nem olyan baj, hogy beverik.

- Hallgass, hallgass Zvarina. Ne beszélj nekünk bolondokat.

*

Lányit haza az anyjához hozta Toportyán, ama Zvarina nevű losonci fuvaros szekeren. Otthon hetekig tartó ideglázba esett s élet-halál közt lebegett sokáig. Az eperjesi orvos, aki gyógyította, nem sok reményt kötött hozzá. „Ha megél is – mondá – nehezen lesz épeszű ember.“ Lázálmai, borzalmas visiói, phantasmagoriái baljóslatu sejtelmeket ébresztettek.

-32-

De nem lett semmi baja, mert kis diák koromban Rima-Szombatban magam is ösmertem őt. „Diákverő Lányinak“ nevezték közönségesen. Sápadt, magas, meghajlott dereku öreg ur volt, foglalkozására irnok a megyeházán (mondták, hogy gyönyörű írása van). Arca szép lett volna, de az nagyon elcsufította, hogy csak egy szeme volt. Kopott ruhában, meglapulva, félénken járt a házfalak mellett télen-nyáron egy vastag pamutból kötött piros és zöld kendőbe becsavart nyakkal, egy vasbotra támaszkodva és két sárga kutyát, két kedvencét vezetve ketté elágazó zsinóron.

Minket diákokat érdekelt mind a vasbot, (mert akkor nagy háboruink voltak a csizmadia legényekkel), mind a két kutya, kiket Párisnak és Londonnak nevezett. S minthogy az öreg irnok szemben lakott a gymnasiummal, volt sok incselkedés, imposztorság a kutyákkal. Az irnok szenvedélyesen szerette kutyáit és miattuk meggyűlölte lassan-lassan a diákokat, akik a kutyákat hajigálták.

-33-

Szóval egy soha el nem múló ellenségeskedés támadt a diákok és Diákverő Lányi közt. Sok diákgeneráció az öreg irnokon tanult meg verselni, gunyolódó pentametereket és hexametereket kanyarítván, melyeket skandálva kiáltottak utána.

Dühbe jött ilyenkor s vasbotjával kergette meg a diákokat, egyet-kettőt meg is dögönyözött néha napján.

De az okosabbak tudták a módját s elfutottak előle a Percz József uramék nagy diófája alá. Oda nem mert elmenni a félszemű irnok. A diófa salva gvardia volt, mint a szentelt vízzel elkerített kör, a hová az ördög be nem juthat.

Az öreg diákok kitanították a „golyhókat“ erre a különös arkánusra.

- Csak szaladjatok a legközelebbi fa alá. Oda ő nem mehet. Onnan bizvást szavalhatjátok a verseket, ha megpukkad, se tehet semmit.

- De hát miért?

- Mert idiosincrisisban szenved. Fél a fáktól. Ellenszenvezik velők, irtózik tőlük. Azt mondja, hogy üldözik. Nem menne az végig egy erdőn az Andrassy-dominiumért se. Az utcán is messziről kikerüli a fát és elfordítja a szemét, hogy ne lássa.

- És van ennek valami különös oka?

- Az, hogy bolond.

„A én pohárom.“

-34-

-35-

-36-

-37-

Nehogy kiigazítsa a korrektor, mert így kell lennie: „A én pohárom“. Így mondta a kis Bercike. A Bercike a „németke“, legkisebbik fiam, akit én németnek neveltem. Egyszer meg is irtam, milyen hermetice volt elzárva szegény a magyar szótul. Hanem mégis beszivárgott az hozzá a levegőben, a patakok locsogásában, az erdőnek zugásában. Örök rejtély az, miképen. És egyszer csak megrázkódott, mint a mesékben a kővévált emberek, lerázta magáról a rátukmált nyelvet, az idomtalan gunyát, amit erőszakkal szabtak a lelkére s elkezdett magyarul beszélgetni.

Persze rosszul. Nevettük. Halljátok a németkét! Mondd csak még egyszer! Ő csak bámult ránk a fényes diószin szemeivel, nagy komolyan és illesztgette, csucsorította a szájacskáját a gömbölyű szittya szavakhoz, melyek olyan furcsán változtak el az ő ajkán az ott szaladgáló amorették között. És olyan édesek voltak mégis, mint a csurgatott méz. Mikor azt mondta: „A én macska“ bizonyára nevetett az iromba kandur is a bajusza alatt és a poharak mind úgy csillogtak, fénylettek és szikráztak, amint feléjük mutatott: „Melyik a én pohárom?“

-38-

El is mentem mindjárt az üvegeshez, megvettem a legszebb kristálypoharat és rávéstem: „A én pohárom“, hadd legyen megörökítve a családban az ő első magyarsága.

Két álló évig ivott belőle gyanutlanul, mikor egyszer csak megbicsaklott az ebédnél, eltolta durcásan:

- Adjatok más poharat! Nem iszom ebből többet.

Ösmerni kezdte már a betűket, a lefelé-fölfelé kunkorodó egérfarkak jelentőségét, erejét, hogy azok ide lefogták az ő rossz magyarságát. Tudta már, hogy „a én pohárom“ nevetségesen hangzik. Hiszen azóta megtanult magyarul, nálamnál is jobban, zamatosabban, szinesebben. Olyan lehetett ez neki, mint a debreczeni diáknak a „signum“ mely mindig emlékezteti, hogy valamit nem tudott. És azt tartom, a bátyja „a magyar fiunk“ is csúfolta néha-néha.

- Igaza van a fiucskának, - szolt az anya. - Nem tudom melyik képviselő volt az, aki egyszer elhibázta a latin citátumot. Hát képzelje, hogy most rávésnék az ivó pohárára „Videant consuli“ és abból kellene innia minden nap.

-39-

Hát jól van, nem bánom, ne igyék többet a pohárból. Végre is már hét éves innen-onnan, ha sérelmes neki a dolog, válaszszon más ivóedényt, de énnekem kedves a pohár, elveszem magamnak.

Ezentul én ittam „a én poháromból“ s úgy megszoktam egy idő múlva, hogy nem is izlett se a bor, se a víz, csak ebből az egy pohárból: még ha utra mentem is, velem jött a pohár, soha sem tapasztaltam volt még magamban olyan ostoba ragaszkodást élettelen tárgy iránt.

De vigyáztak is rá a háznál, mint valami klenodiumra. Minden új szobalány megkapta a nyílt parancsot: „Ez pedig az ur pohara, isten ments, hogy baja essék.“ A terítésnél nem volt szabad az asztal szélére tenni, mert onnan könnyen leeshet, se az asztal közepére: „mert ha a függőlámpa le találna zuhanni, mindjárt összetörné a pohárkát.“ Egy tisztás volt hagyva számára az asztalon a teritékem előtt, ott állott mosolygós föliratával egyedül, bizonyos főnhéjazással, fölhevta a vendégek figyelmét, kik rendesen kikérdezték, mit jelent a fölirata.

Hanem hiszen egyéb sem kellett. Mintha beszabadítanák a kecskét a káposzta közé. Soha se vagyok olyan bőbeszédű, mint mikor a fiaimról mesélhetek.

Bánom is én ilyenkor, unják-e, nem unják-e? Tudom, hogy ez számárság tőlem - de nem bírok megszabadulni a számárságotól.

-40-

S még kevésbé ügyelhetek arra, hogy a Bercinek is inyére van-e ez? A kis fickó megszegi a fejét s úgy néz le a padlóra, mint egy bakonyi zsvány. De látom is én azt? Hiszen nem tarthatok én detektívet minden embernek a lelkében. Egy kis pszichológiám nekem is van, de csak akkor mozdul, mint a sün, ha megpiszkálják. Honnan jőjnek arra rá, hogy a kis gyereket vérig boszantja a pohár, hogy olyan az neki, amint ott áll örökön-örökké az asztalon, mint a Hentzi-szobor? Szégyen és pirulás jár vele. Bizony, soha nem jutott volna eszembe, hogy abba a csöpp fejben is megvan már minden, ami az emberiséget mozgatja.

Hanem amint most karácsony előnapjának reggelén megfogom a Bercit, hogy kivallassam, mit szeretne kapni estére: „Légy bizalmas, kicsikém, mondd meg nekem, az anyádnak nem szólok, mert az fősvény.“ Hát a fiu nem felel, elszalad pirulva, szégyenlősen, ám kevés vártatva visszajő és egy kis cédulát csusztat a zsebembe:

- Majd csak akkor nézd meg, mikor már én kiszaladok.

S ezzel hanyatt homlok rohan ki a legutolsó szobába. Megnézem a cédulát, hát az van ráírva az ő bizonytalan gyerekes betűivel: „Törd össze a én poháromat!“

Fölkerestem, összeszidtam:

-41-

- No te Rontó Pál! Ki látott már valaha ilyen gyereket? Majd én bolond vagyok, úgy-e, hogy legkedvesebb poharamat összetörjem? Hát van neked jó eszed, hogy ilyeneket kívánsz karácsonyi ajándéknak? Ebugatta kölyke, még szép tőled, hiszen azt is kívánhatnád, hogy gyujtsam föl a házat.

Az anyja is faggatta titokban:

- Kimegyek a városba, mondd meg, mit szeretnél karácsonyra, azokon felül, amik már megvannak; apádnak nem is szólok róla, mert az fősvény, megveszem a magam pénzén.

- Nem kell nekem egyéb, - felelte a fiu makacsul - csak az, hogy törjétek össze a poharat.

- Jaj, olyat ne kívánj! Ó, te bohó... te bohó! Hiszen édes apád agyon is ütne engem a pohárért. Tudod, milyen nagy becsben tartja, épen azért, szivecském, mert te ittál belőle, mikor kicsi voltál. Tudod, apa hogy szeret téged. Aranyért, ezüstért oda nem adná az ivó poharadat...

Elbusulta magát a mi kis németünk, leült egy kuckóba morcos képpel, földuzzasztott ajkakkal, csak a fehér fogai villogtak, csillogtak, mint a rizskása szemek, de a szeme sötéten meredt a padlóra, se nem játszott, se nem beszélt senkivel, se a képes könyveket nem nezegette és az egész lakás olyan szomorú üres lett; siri hangon ketyegett az óra, a mokus kijött az odujából, megállt a szoba közepén, a nagy lompos farkát föltette a hátára paplannak s úgy pislogott a serét szemecskéivel a gazdájára; a macskát is elfogta valami méla hangulat, valami fázékonyság, odaült ő is a fiu mellé, fölborzolta szőrét és nézte, nézte merengőn, fitymálón a falra akasztott majolika tálát. Egy tál, amin soha nincsen semmi! Ott voltak cinkatonák az asztalon, ki ledülve, ki fejjel beleakadva az asztalrepedésbe. A falvak befogva, fölszerszámozva vesztegeltek a könyvszekrény mellett, de nem volt, aki megindítsa. Gyí hó! A kanári is busan gubbaszkodott a legfelső fácskáján, mintha a feje fájna... Mindenki olyan szomorú minálunk, mikor a németke haragszik.

-42-

Jó szerencse, délfelé eléjöttek a pajtásai az elemi iskolából s ezek *széttbeszélték* egy kicsit. A

Veleczky Pista ahányszor jön, mindig elvisz valamit, arra vigyázni kell, a Bolnyaki Pali pedig mindig hoz valamit, ahányszor eljön, vagy vörhenyt, vagy legalább számárhurutot, arra is vigyázni kell. De hát az egész kicsiből áll. Mindössze megfordítva kell őket vesztegzár és vizsgálat alá venni: a Pistát mikor megy, a Palit mikor jön. Nehéz dolog a pajtáskodás.

A szobalány beszél, (persze csak most utólag, mióta a következmények figyelmessé tették), hogy a Berci váltig kérdezgette a fiuktól:

- Szeret-e az apátok benneteket?
- Természetesen.
- Megtesz-e mindent, amit kértek?
- Hol igen, hol nem.
- És ha nem teszi meg, kihez fordultok akkor?

- Hogy kihez? - gyulladt ki Bolnyaki Pali. - Csak a nagyapámnak szólok olyankor és az mingyárt ráncba szedi a mamámat is, apámat is és megvan minden.

- Hát te Pista?

- Én is a nagyapa arcát cirógatom meg, pedig úgy szúr, de úgy szúr, mint a *maszlag tehénkéje*.¹⁾

Csakugyan ilyenféle tárgyalásnak kellett lefolynia a tacsókó közt, mert a Berci később, alighogy elmentek az iskolatársai, benyitott nagy garral, félrekapott kalappal a szobámba. Épen sietős irni valóm volt a karácsonyi lapokba, rászóltam idegesen:

- No, mit akarsz, koma?

Megállt az íróasztal előtt nagy bátran és csipőre tette az egyik kezét, ahogy a szakácsnétól látta, ha nagy indulatban jár el.

- Van nekem nagyapám? - kérdé.
- Nincs, fiacskám, - feleltem nyájasan.

- Hát hová tetted? - szólt, afféle gyanúsító tekintettel, mintha én loptam volna el a nagyapját.

- A nagyapád meghalt, Bercikém és most az égből néz rád.

- De nem lehet hozzá beszélni?

- Lehet, de csak imádságban.

- De nem lehet lehívni?

- No azt már nem - feleltem szórakozottan, újra az írásba merülve.

Nem is gondoltam a csacsogására. Eltelt elaprózódott sok egyébvel a nap, melynek estéjét olyan nehezen várták a gyerekek. Kigyultak a kis gyertyák a fenyőfán. Kiosztottuk az ajándékokat, de Berci csak mégis el volt szontyolodva, komoly és elgondolkodó maradt egész este, immel-ámmal nézegette a játékeit. A fotografus masinára megjegyezte: „Narfény kellene hozzá, mit ér, ha nincsen narfény?” - Egyetlen egyszer fölhuza a Flobert puskája ravaszát és elcsettentette: „Erdő kellene hozzá, mit ér, ha nincsen erdő?” Hamar bekivánkozott az ágyba és a puskáját is oda vitte maga mellé. Mire átnéztem a korrekturákat és bementem a hálószobájukba, az én cselédkéim már mind aludtak, mint a tej, Berci mellett a puska keresztbe téve a paplanon, a kezei pedig összefonódva; imádkozás közben aludt el. A nagyobbik fiu ezüst órát kapott és arany pecsétgyűrűt: a gyűrű az ujján volt, az óra pedig oda volt kötve a hálóinge madzagjához és ott ketyegett a mellén. Megnéztem, épen tizenegy óra. Gondoltam magamban: egy óra múlva lesz az éjféli mise. Istenem, milyen szép egy éjféli mise falun; dermedt szárnyú verebeket eresztenek ki a templomban. Lucaszéket hoznak az emberek... És kivált a mi falunkban, milyen kísérteties mindez! Öt perccel éjféli előtt minden karácsony estéjén nagy dübörgés hallik a temetőtől végig a nagyuton a templomig. Egy láthatatlan hintó robog el; halandó szem nem látja se a lovakat, se a hintót, csak két égő hintólámpást, mely párhuzamosan fut a levegőben, de a kerekek robaja, az ostorpatogtatás világosan kivehető és a vak is láthatja a szikrákat, amit a kövek hánynak a bevágódó patkóktól... Száz eztendeje lesz innen-onnan, minden karácsonykor ezen a hintón járnak éjféli misére a Luzsénszky báró kisasszonyok és ott ülnek valahol láthatatlanul, hófehér selyemlepedőkben az élő hivek között. Aki mellé ül, az meghal abban az évben. Egyszer gyermekkoromban aranyos topánkát találtak a templomban az éjféli mise végeztével. Valamelyik Luzsénszky kisasszonynak kellett elejteni. A kifelé cammogó Tepelyi Jánosné meglátta, fölemelte a kövezetről, de amint kivitte az istenházából, elmállott a levegőben, hamu lett. Azóta csak az egyik kisasszony jár misékre. (Mezítláb van a másik, nem jöhet.) Kettővel eszerint kevesebb a halálozás a faluban, minthogy két szomszédja volna, ha eljönne.

Derék Luzsénszky kisasszonyok; én ugyan nem ösmertelek, de a bedült kriptátokon (ott van a szegény szüleimé mellett) eleget játszottam gyermekkoromban, köszönöm nektek, hogy hazavittetek a falumba - ugyis még valami beszélytárgyat kell onnan keríteni.

Átsiettem a szobámba levetkőzni, eligazítván dolgaimat, „a én poháromat” megtöltöttem luhi vízzel, amit sohasem szoktam elmulasztani éjszakára, mert ha a görcsös köhögés előfog (pedig

bizonyosan előfogy) félálomban is kapkodok az enyhítő víz után; odakészítettem a csöngettyűt, az olvasmányt, ha nem tudnék éjjel aludni, aztán lefeküdtem, rágyujtván egy havanna szivarra, csakhamar lecsavartam a villanykörtét, hogy a nagy fény ne sértse a szememet.

Nem volt nagyon sötét, mert sötétben nem jó szivarozni, a hold egy csöppet se világított, a csillagok pislogtak és egy kis tejszint eresztettek be a szoba feketeségébe. – Emlékszem, hogy jól kivehettem a tárgyaimat, a bronzbárányom ott feküdt szeliden a bőr vánkoston s a Berci kitömött hollója feketén vált ki a kékes-barna homályából.

Igy szivarfüst mellett görgettem magam elé, meghizlalt fantáziával, a gyermekkori bennyomásokat. Mit is kellene megírni? Milyen epizód volna alkalmas? Az apám élményei közt kezdtem turkálni. Sokat megírtam már azokból, amit ő gondolt, amit átélt vagy amit tőle hallottam. Ha az elődnél nem leltem semmit, a gyerekeimhez fordultam. És azok is segítettek, adtak impulzust, motivumot... Eh, könnyű úgy írónak lenni, hogy az ember két generációt kizsarol.

-47-

Valami hűs áram támadt a szobában, mintha egy szürke füstkéve ereszkednék le a boltozatról, tompító nesz támadt a falakból, amit hallani nem lehet, csak érezni. Ugy tetszett egy percre, az ajtó nyílik. Talán a cseléd jön. (Gyakran megcselekszi éjjel, hogy a gázkályhát lecsavarja.)

Ah, nini! Az édes apám lépett be. Ugyanabban a fekete kabátban van, amelyben eltemettük. Szent Isten, megvan mellényén a pecsét is, amely a viaszgyertyáról rácsöppent. Ahogy megáll, ahogy a fejét tartja, mindenben a régi, nem változott meg semmit, még a Kossuthszakála sem deresebb.

Bár jól tudtam, hogy régen meghalt, még sem éreztem félelmet, se különösebb meglepetést. Pedig észnél voltam, nem aludtam. Becsületesemre mondom, nem aludtam.

... Hiszen tudnám, ha aludtam volna. Hiszen ha én alszom, többnyire a szüleimnél vagyok. A fele időmet most is köztük töltöm. Óh, az más. Szeretnek, korholnak, járnak, kelnek, ebédelnek, dolgoznak, szóval élnek, nem haltak még meg és én magam is fiatal gyerek vagyok. Oh, az más, ha alszom, ha álmodom. De én most még nem alszom... Majd később, majd talán egy óra múlva (mihelyt a fal felé fordulok) otthon reggelizünk együtt, az édes anyám is, a Mari hugom is...

-48-

De ez most nem az, óh, nem. A *megholt* apám van itt (később jövök össze majd az élővel). Olyan különös, hogy nem csodálkozom a megjelenésén, de nem tehetek róla, minden idegem rendben van, éppen csak úgy szólitom, ahogy szokás az érkező szülét.

- Isten hozott, apám, hol veszed itt magadat?

Az öreg ur kedvtelenül huzogatta a szemöldjeit.

- A Krányik Zsuzsit kisérttem ide. Ki van rendelve az itteni éjféli misére.

- Ki az a Krányik Zsuzsi?

- Hát nem emlékszel? A tót leányka, a Zsuzsika, akivel annyit játszottál gyermekkorodban. A ki aztán később pesztonka lett az öcséd mellett. Ej no, tudnod kell. Tüdőbetegségben halt meg. Különbömben mindjárt itt lesz.

- Emlékszem homályosan. Igen-igen, a kis Zsuzsika. De mért kellett vele jönnöd, ha kellemetlen?

- A rend, fiam, a rend... A másvilágon mi szolgáljuk azokat, akik az ittenin minket szolgáltak.

- Ugyan ne beszélj!

-49-

- Egyébiránt nem is ez a fődolog, amiért jöttem. Nálad van egy kis eligazítani valóm. Igen, te nálad. Mintha egyébként is nem lennék tele gonddal, bajjal. (S ahogy mindig szokta, most is belekapott boszusan az üstökébe.)

- Bajjal, gonddal, mondd? De hiszen azt tanítják, hogy a halállal minden baj megszűnik.

- Ostobaság! – vágott közbe hevesen – képzeld csak, azzal nyomorítottak meg, hogy minden éjjel Krizsnócra kell járnom imádkozni a lutheránus lelkek közé. Most adtam egy instanciát az istenhez, engedje meg, hadd énekeljek én csak otthon a templomban, a katolikus lelkek között, de még eddig nincs indorsata. Oly lassan megy ott is, oly lassan megy sok dolog és olyan furcsán...

Csóválta a fejét; ezerszer láttam így, mikor a vármegyére panaszkodott.

- De hát ti hogy vagytok? – ugrott át egyszerre más tárgyra (ilyen volt a szokása) s meleg és jóságos lett a hangja, mintha balzsam volna benne. – Anyád egyébiránt azt üzeni, ne szídd ezeket az erős szivarokat. Hát a gyerekeid hogy vannak?

- Köszönöm a kérdésedet, apám, mind megvagyunk, hála istennek. Hanem jó, hogy a gyerekekről szóltál, hadd kérdezzek valamit.

- No, no. (És leült nyugodtan az ágyam szélére.) Hallgatlak, fiacskám.

-50-

Kinos volt a kérdés, a legszomorubb eseményt kellett szellőztetnem, amely ért; szívem szorult, hangom fulladozni kezdett. A vizes pohár után nyultam és fölhajtottam fenékiig. (Nem biztos-e, hogy ébren voltam?)

- Innen-onnan nyolc éve lesz, apám, keresztül utaztam a falunkon, leszálltam a kocsiról a temetőnél és elvittem a két gyermekemet a sirotokra... Tudsz te arról?

- Persze - vetette oda nyugodtan.

- De nem ezt a mostani két gyereket... Csak az egyik volt ezekből.

Az öregem bólintott a fejével, hogy tudja.

- És a két gyerek kinyitotta a sorompót, bement a sirra, virágot tépni emlékül; violák voltak, májszínű violák és fehérek és amint a kisebbik lehajolt tépni, behorpadt a sir egy helyen és a lábcskája egész bokájáig becsuszott. Mondd meg nekem, apám, ki fogta meg közületek a lábát? Melyitek tette azt?

Fölkacagott az üde, vidám nevetésével, mely után most, mint annakelőtte, elfogta a köhögés, de olyan erővel, hogy mozogni látszottak tőle az ablak tüll-függönyei.

- Hát az anyád, te bolond. Ki tette volna más, mint az anyád? Neki kellett a kis unoka... neki kellett.

És olyan édesdeden nevetett újra, mintha egy jó tréfa lenne, pedig majd a szivem hasadt meg tőle.

- Volt lelke megtenni! - nyöszörögtem szemrehányón, keserűen.

Hatalmas, bozontos szemöldjei összevonódtak szigoruakra.

- Ugyan, ugyan, - támadt rám dorgáló hangon - hát irigyled szegény anyádtól azt a kis örömet? Ő is megkapta az unokát és te is visszakaptad a fiut. Hát mit akarsz még?

- Milyen fiut?

- Hát *ugyanest*. Csak a neve Berci, János helyett.

A fejemet ráztam, úgy kell lenni, hogy ráztam.

- Ugyanazt a fiut, ha mondom - szólott ellentmondást nem tűrő modorában rácsapva kezével a paplanra (de semmi neszt nem okozott a kézcsapása, éppen semmi neszt), azok az arcvonások, az a mosoly, az a nézés, az a lélek. Ki volt az csinálva odafönn. Én csak tudom, én jártam közbe. Hát ne locsogj számárságokat!

Felelni akartam és annyi kérdezni valóm volt, anyámról, hugomról, mikor egyszerre besuhant egy árnyék, mintha a falon jött volna köröszül és amint jött közelebb, közelebb, kibontakozott, testté lett a Krányik Zsuzska. Milyen boszuság, hogy megzavar! Szakasztott az, - csakugyan a Krányik Zsuzsi, az ő kenderszőszke hajával, melynek varkocsába egy csikós sáfrányszínű selyem darab van befonva s a végén máslira kötve. Ejnye, de ismerős kelme! No persze. Az anyám ruhájából van kihasítva szalagnak. Csakugyan, csakugyan. Emlékszem e ruhára, ebben vitt a mama először Rimaszombatba. De mindenben a Zsuzsi ez, az a csinos, eres halántéku fehér arc, a fitos orrocskával; most is olyan fürgén lépked, a kurta fehér pettyes karton szoknyája tetszetősen rázódik hajlékony csipőin. Ki is van szakítottam még ki birkózás közben, ezelőtt harminc esztendővel. Ej, ej, Zsuzska, az ördög hozott most téged ide, Zsuzska!

Zsuzska rám se nézett, oda állt nagy begyesen az apám elé.

- Menjünk, tekintetes ur, mert elkésünk.

Apám fölemelkedett az ágy széléről, hogy induljon.

- Ugyan ne hallgass rá. Csak nem mégý már el? Hiszen mondtad, hogy még valami igazitni valód van itt.

Zsuzska megrántotta a kabátját, türelmetlenül, idegesen.

- Menjünk, menjünk!

- Hallgass, Zsuzsi, mert megverlek - förmedtem rá mérgesen.

Mire rám szegezte a fényes kék szemét, nevetve s negédesen huzogatta ide-oda válllapockáit.

- Elhiszem, hogy megver, mert maga kávéét iszik. Bezzeg, ha én is kávéét innám, nem tudom, ki volna akkor erősebb.

(Ugy rémlik előttem, hogy ezt szokta volt mondani harminc év előtt is, ha fenyegettem.)

- Ne bánts a Zsuzsit, édes fiam, neki igaza van, mennünk kell.

- De hát az eligazítás...

- Mindgyárt rendben lesz, mindgyárt, mingyárt.

Zsuzsa most megragadta apám kezét, huzni kezdte nagy kétségbeeséssel és csodálatos erővel kifelé.

- Mindjárt kukorékolnak a kakasok - lihegte lázasan, ijedten - mindjárt kezdődik a mise.

- Ejnye, te kis ringyó! - pattantam föl szörnnyü dühvel, mikor láttam, hogy sikerül apámat elhuznia - nem ereszted el most tüstént.

Kihajoltam az ágyból és teljes erőmből úgy vágtam pofon - a kis éji asztalkát, hogy meglódult és félrebillent: csöngetyü, gyufatartó, pohár legurult róla, tompa zörejjel emezek, recsegő csörömpöléssel a pohár, mert ezer darabra zuzódott szét a padozaton.

Mi volt ez? Hideg borzongás szaladt végig a hátamon. Szétnéztem. Üres volt minden. Árnyak se lebbentek, párák se foszladoztak, a butorok se pattogtak, nem volt itt semmi, semmi. Csak a bronzbárány pihent nyugodtan, csöndesen a bőrvánkoson és a kitömött holló bámult rám egykedvűen a szekrény tetejéről.

Messze dobtam el a szivart, mely még mindig füstölgött. Odacsapódott a kályhához és a szürke hamurétegen át még kipislogott sokáig az élő tűz, mint egy nyulszem...

Aztán fázékonyan, kábultan huztam magamra a paplant és nem emlékszem semmire többé, csak reggel keltem föl a rettentő ujjongásra, amit Berci művelt, látván „a én pohárom“ üvegcserepeit a padozaton.

Kurjantott örömeiben, aztán odajött hozzám, a diószin szemek hálásan pislogtak, megcsókolta lelógó kezemet.

- Köszönöm - selypité - hogy összetörted.

Megfogtam a fülét. Minden eszembe szökött egy szempillantás alatt, ami tegnap történt és ami az éjjel történt.

- Ohó, imponzor! Nem én törtem el a poharat, de a nagyapád. Hittad, eljött és összetörette velem.

Aussi brebis.

Egyik olvasóm azzal a kéréssel tisztelt meg, hogy a „Németke“ és az „A én pohárom“ után még valamit szeretne olvasni a gyermekeimről, - mert azt mondja: „omne trinum perfectum“ - és minthogy azt irtam volt, bőbeszédűvé tesznek a gyerekeim, hát legyek bőbeszédű.

Nem szívesen teszek önnek eleget, tisztelt olvasóm, mert még azt hiszik majd ezek a kölykök, hogy ők adják nekem a témát, de miután tényleg bőbeszédűvé válok, ha ő róluk van szó, hát nem tudok ellentállani, hogy ne fecsegek egy kicsit.

Egy kurta esztendő előtt itt járt Párisból a francia fordítóm, egy hajdani magyar képviselőnek az öcsce és meglátogatott engem is.

Nagy csodálkozás fogta el, hogy én nem tudtam vele franciául beszélni, tágra dagadtak a szemei, összecsapta a kezét. Én is csodálkozhattam volna, hogy ő meg nem tudott velem magyarul beszélni, de én nem csodálkoztam, mert ez még barbárabb színben tüntetett volna föl. Pedig mellettem van a logika, mert én nem akarok tőle franciából magyarra fordítani semmit, míg ellenben ő magyarból fordítja franciára a munkáimat. De hát a logika is csak a hatalmasabb szájában logika. A kisebb nemzetekében ilyen esetben a tudatlansággal való hivalkodás lenne.

Miután szótár segítségével kibeszélgettük magunkat, én a folytonos szégyenkezésben azzal az eltökéléssel fogtam vele kezét, hogy mingyárt holnap franciára kezdem taníttatni gyermekeimet. Ő pedig azzal az eltökéléssel búcsúzott, hogy a további munkáimat is lefordítja.

Hát igen, hadd tanuljanak a gyerekek. Ha már én számár maradtam, legalább ők legyenek okosak.

Hiszen azt is mondhatnám ilyen szégyenletes eset után, hogy ide azt a grammatikát, neki vágok annak a francia nyelvnek, de hát az ember jobban szereti a gyerekeit magánál, inkább azokra gondol, de még kényelmesebb is, hogy mások tanuljanak, ne maga az ember. Ez egyszer így van.

Hát tanulni fognak, punktum. Fölkiabáltam összes ismerőseimet valami francia fiu vagy leányka után, akitől játszva sajátítsák el a gallok nyelvét.

Hanem a fickók savanyú képet vágtak a dologhoz. Épen abban a korban vannak, (az idősebbik gyerek Rákóczytól tart a történelemben) amikor ez a mi fajtánk azt hiszi, hogy az egész világ nem áll csak magyarokból és németekből. És hogy a németek pusztán csak azért vannak, hogy a magyaroknak legyen kit megverni. Sőt az a nézet is beléjük van már csöpögtetve (mert ellenzéki képviselők is megfordulnak nálam), hogy már talán ez idő szerint se lenne eleven német a földgolyóbison, ha nem azon mulna, hogy Bánffy nem enged hozzájuk nyulni.

Mikor előhoztam a fiuknak, hogy franciául fognak tanulni, nem igen lelkesedtek; ők is kiálltak a maguk ellenvetéseivel.

- Minek az?

- Hát mert az igen szép, ha valaki franciául tud.

- De mire való? - kérdezte Bercike.

- Beszélgetni fogtok a francia gouvernanttal.

- De mi nem akarunk vele beszélgetni.

- Hát akkor egymással fogtok beszélgetni.

- De egymással csak magyarul szeretünk beszélni.

- Hát akkor a franciákkal fogtok franciául beszélni.

- Hol vannak? (t. i. a franciák.)

- Otthon, az országukban. Majd, ha nagyok lesztek, elviszlek egyszer Franciaországba, beutazzuk és akkor ti lesztek ott a tolmácsaim.

- Igazán van ország, apa, ahol a parasztok is franciául beszélnek? - kérde Bercike bámész szemekkel.

- Hogyne. Még pedig nagyobb Magyarországnál.

- Igaz, Laci? - kérde ismét Bercike Lacira tekintve. (Nekem nem akarta hinni a kis zsvivány.)

- Hát nem láttad a mappán, te vaksi? - förmedt rá, a gimnázista souverain fölényével.

- Én inkább nem megyek. Hadd tanuljon a Laci.

- Én se megyek - csökönyösködött Laci.

Láttam, hogy most már csak ravaszsággal lehet dülőre vinni az akaratomat.

- Ej, pedig jó volna, ha tudátok valami extra nyelvet, hogy mikor valami titkos dologról akarnátok egymással szót váltani, ne értsék a pajtásaitok, se a Gyuri, se a Miska, se a Pali. - Teringette, hogy enné ezeket a méreg, de még mi se értenők, hogy mit beszéltek, t. i. a mama és én. Az volna a nagy parádé.

Ez tetszett nekik. Összepislogtak a barna szemecskéikkel és ez a megegyezést jelentette. Igen, az nagy parádé volna.

- Hát nem bánom, apa - jegyzé meg Laci.

- És te Berci?

Vállat vont, hogy ő se bánja.

Ezzel átestünk az első nehézségen. Harmadnapra megvolt az élő grammatika is, egy francia nyelvmesternének a leánykája, egy gyönyörű kis leány azon a mesgyén, mikor a bimbó már feselni kezd, de még nagyobb a zöldje. A rózsából, vagyis a leányból csak a szélek kezdenek kihasadózni, de még tulnyomó a gyerek. Bizonyosan beszélget még otthon a bábuival is, de már a tükrével is szóba áll.

Szóval, egy kedves kis backfisch a Karolin, aki játszani és hancurozni is fog még a fiukkal. S az ilyen az igazi ternó.

Az is nagy előnye volt, hogy jól beszélt magyarul, mert már ő itt Pesten született, (vagy tizenöt év előtt.) Ha nem tudna jól magyarul, kinevetnék és nem lenne semmi tekintélye előttük. Ezeket az argumentumokat hoztam föl a magyar volta mellett magamban, de voltaképpen a nemzeti chauvinismus rosszkodott bennem; - örültem, hogy a kis leány nem francia földön termett. Irigylem a szépet az idegenektől.

A fiuknak persze nem volt szabad tudni, hogy a Karolin magyar lány: előttük ez teljesen aláásná a suprematiáját. Abban semmi gyanusat nem találtak, hogy jól beszél magyarul. Magyar gyerek előtt természetesnek látszik, hogy magyarul még a rézbőrű indián is tud. Mert akárhogy dicsérjük mi apák a gyerekeinket, az ő logikájuk, érvelésük és okoskodásuk, amelyiké jól indul is, nagyon primitív fokon áll. Két éve sincs, amint figyelmeztettem egyszer a Bercit, ki az ágy szélén fölállt: „Leesel pajtás“, mire fölényel felelt föl: „Hát nem látod, hogy fogom az ingemet?!“ Valóságosan bele fogódzott az ingébe és azt hitte, hogy most már le nem eshet.

De magukhoz való eszük nekik is van. És az első társalgási óra épen ezért nem jól sikerült. Pedig szép és ünnepélyes dolog volt az, mikor a három gyermek letelepedett az asztal körül, az enyimek nevetgélve egymásra, de ellenséges szemmel méregetve a liliputi nevelőnőt, a harmadik gyermeket, ki fülig pirulva ült köztük, komolyra torzítva vékony eleven arcocskáját, mint egy anyóka. Ő még jobban félt szegényke, mint a tanítványai, szive bizonynyal hangosan dobogott a hótiszta fehér blouse alatt, mert először ült ma a kathedrán. Az én kölykeim csak a francia nyelvbe fognak bele, de a kis Karolin megindul egy nyomorú uton, félénken, bizonytalanul, talán szepegve is, mint a kis csirke, mikor először kezdi kikaparni a saját napi élmét.

Szegény kis mamzell, bizonyosan mindent tudsz és mindent elé fogsz tární, amit mamád a harmincéves házitanítás griffjeinek raktárából belégyömöszölt fejecskédbe, talán el is próbáltad otthon és kezded is egymásután kibontogatni az első óra alapvető tudnivalóit, de te ezeknek a tanítványoknak a fickándozásaira nem számíthattál, kik ugrálnak tárgyról-tárgyra, mint a verebek, kérdezősködnek kíváncsiságból, dévaj kötekedésből és tréfának vesznek mindent, még a te rettenetes, kacagni való komolyságot is.

A szobában levő tárgyak francia neve csakhamar kimerül. Az asztal, a lámpa, a szék, a könyv neve mind tudomásul vétetik, utána mondani ugyan nem akarják (mert nevetségesen hangzik), hanem most már ők kezdenek kérdezni ujakat.

- Nem, az nem, - kiált közbe a Berci, - hanem hogy hívják a juhot?
- Brebis, - mondja Karolin.
- Brebi! Brebi! Bolondság. Igazán Brebinek hívják?
- Ha egyszer mondom, - felelé a kis tanítónő tettetett szigorral.
- És hogy van a bárány?

Karolin zavarba jön, de a mai nap nagy szerepe nem tűri meg a hosszú habozást.

- Aussi brebis, - felelte. - Az is brebis.

De már erre kitör a hahota, ujjongás. A kis fickók fölkerekednek az asztaltól s diadalmas arccal, táncolva, ugrálva rohannak a szobámba.

- A kisasszony nem tud franciául. Nem tud. Nem tud. Hidd meg apa, nem tud!
- Hujjújú! - ordította a kisebbik. - Semmit se tud a kisasszony!
- Ejnye, mit beszéltek! Mordizom adta, hol a nádpálca? Már hogy ne tudna?

Laci állásba teszi magát, mint egy igazi férfi.

- Ha én egyszer azt mondom, hát az úgy is van. Tudod, apa, hogy én soha se szoktam hazudni. A leány csakugyan nem tud franciául. Azt kérdeztük, hogy hívják a juhot, azt mondta „*brebis*“, erre aztán kérdeztük, hogyan hívják a bárányt és azt mondta: *aussi brebis* - hogy azt is juhnak hívják. Hát mondd meg már most, hogy lehet-e olyan bolond ország, ahol egyformán hívják a bárányt és a juhot? Hogy kérne ott a Stempliné (a szakácsnének neve) egy kiló bárányhust és egy félkiló juhust a mézszárszékből.

A gyerekek tökéletes igaza volt, mindjárt is átláttam, hogy a kis Karolin bizonyosan sohase járt falun és nem látott se eleven bárányt, se eleven juhot, legfőlebb sült alakjában kerülhetett eléje a juhcsalád s nem vigyázta meg az egyes családtagokat, a kost és a jerkét, az ürüt, a juhot, a bárányt, egyenkint. Hanem hát ki nem szolgáltathattam a tudatlanságát prédának, inkább Franciaországot fosztottam meg az egész juhállományától.

- Szamarak vagytok! - rivalkodtam rájuk. - Tudnotok kellene, hogy Franciaországban nincsenek juhok. Még szép a kisasszonytól, hogy ennyit is tudott. Olyan állatoknak, amik nincsenek, ugy-e ti se tudjátok a nevüket.

Kétkedő arcokat vágtak.

- De hát miért nincsenek ott juhok?
- Hja, mert nincsen mit legelniök. Ott minden földet szántanak és vetnek.

Szóval, kivágtam valahogy nagynehezen Karolint, de azért a fiuk nem említették egymás közt más néven, csak „*Aussi brebis*“-nek. Egész nap hallani lehetett: „*Aussi brebis*“ ezt mondta, *Aussi brebis* úgy tartja a száját, *Aussi brebis* hajában ilyen fésű van, *Aussi brebis*nek le volt szakítva a mellényéről az egyik gombja. Sőt annyira ragadós az afféle, hogy mi is csak „*Aussi brebis*“-nek hívjuk attól a naptól kezdve.

Este az ágyban levetközve (különben is mindennap nagy tanácskozás szokott közöttük folyni) hallottam őket sokáig petyegni. Berci kezdte:

- Hidd meg, Laci, még se tud az *Aussi brebis* franciául.
- Én is azt mondom.
- Ne tanuljunk tőle.
- Ne tanuljunk.

Másnap megint eljött az *Aussi brebis*; az anyjuk csak nagy nehezen birta a lázadókat behajtani a tanuláshoz és most megint megfogták a szegény kis *Aussi brebis*t. Nem volt szerencséje. Azt kérdezték, hogy hívják a lovat.

- Cheval.
- De hát a csikót?
- Petit cheval.

Hurrah! Hurrah! Soha se hallott még az *Aussi brebis* ilyen diadal-ordítást. Az a hahota, ami megcsendült, mintha tiz csengetyű csilingelne, az a rohanás ki a szobából:

- Éljen, éljen *Aussi brebis*! Semmit se tud *Aussi brebis*!

(Majd hogy el nem sülyedett szégyenletében a boldogtalan lányka.)

Szerencsére nem voltam otthon. Vártak, nagyban vártak az új leleplezéssel és előadták szörnyű prozopopeával, mint olyan emberek, akiknek az igazságára végre rásütött a napfény. No, ugye hát hogy még se tud az Aussi brebis franciául?

Végig hallgattam a kínos affairet. Az ördög győzze őket új ötletekkel. Most már a lovakat konfiskáltam el a franciáktól.

- Oh, ti kis incifincik! Hiszen persze hogy más a ló meg a kis-ló és más a csikó; de Franciaországban nincs ló semmilyen. Még szép az Aussi brebistől, hogy tud felőle, okos leányka.

- Hát hova lettek a lovaik?

- Ott már olyan magától járó szekere van mindenkinek, aminőt egyszer láttatok az Erzsébet-téren, amit ti úgy híttok, hogy „a polgármester ördögsekere.”

Összenéztek nagy komolyan. No, ez bizony igaz lehet. Hanem azért azt követelték, hogy vegyék nekik most mingyárt egy magyar-francia szótárt.

- Mit akartok a szótárral?

- Meg akarjuk fogni az Aussi brebist. Mert biztos, hogy nem tud franciául. A szótárból majd előre kinézzük és úgy kérdezősködünk. Mert ha szótárunk nincs, mindent mondhat.

Nosza, mit volt tenni, mint rögtön szalasztani a cselédet a Carrier János szótáráért.

- Hát csak fogdossátok az Aussi brebist!

Hanem iszen volt is dolga a szótárnak! Ki nem bocsátották szinte reggeltől estig a kezükből, buvárolták, turkálták, kikeresték, bevágták a legkülönösebb szavakat és keresztkérdésekbe fogták a kis brebist, aki most már több szerencséivel siklott ki a körmeikből.

Amely nap ráértem, mindig kikérdezgettem.

- Mennyire vagytok az Aussi brebis-vel?

- Majdnem megfogtuk vagy kétszer, de ledisputálta a hibáit. Pedig biztos, hogy nem sokat tud.

- Hát csak süssétek ki rá.

- És mi lesz a jutalmunk?

- Megverem.

- És még?

- És nem fog kelleni tanulnotok.

- Jól van.

Még csak nagyobb szenvedélylyel, kedvvel folytatták a hajszát. Végre egy napon kezdték belátni, hogy mégis sok szót tud a kis brebis. A Bercike megsimogatta az államat: „Ne verd meg, apa.”

Játszott is velük, tehát megszerették. Most már én kezdtem őket bizgatni.

- Tudjátok mit, fiuk, hát nem verem meg az Aussi brebist. Hanem most már én is gyanakszom, hogy meg lehet fogni, de nem a szavakban, hanem a ragozásban és a nyelvtani szabályokban. Amelyitek megfogja, kap egy biciklit.

Mind a kettő bizonykodott, hogy megfogja, hanem hozassam meg nekik a nyelvtant, hogy előre készülhessenek.

Meghozattam nekik a nyelvtant is, vastag, erős disznóbőrbe kötve. Most is itt hever az asztalon, ahol e sorokat írom, de csupa rongy már, csupa foszlány... Ki kell a szemétre hajítani.

Addig, addig fogdosták vele az Aussi brebist, míg mind a fejükbe szaladt, ami benne volt s egy nap csak azon vették észre magukat, amint már tizennégy hónapig üldögéltek délutánokint a nagy ebédlőasztal körül, hogy az ördög se ösmeri már meg, hogy a három gyerek közül melyik beszél jobban franciául, az Aussi brebis-e, vagy az én porontyaim.

Az Aussi brebis maga is sokat tanult egy év óta, valóságos nevelőnévé képződött a nagy ellenőrzésben és hajszában, azonfelül szebb lett, nyulánkabb, nagylányosabb. A fickók is nőttek valamit, de keveset és még nem annyit, hogy... Pedig, - de ezer bocsánat, semmit se szóltam.

A Berci fogai vagy a képek roppant értéke.

Gyakran van szó a társaságokban a képek tulságos áráról. Azt mondják abnormis, hogy egy nagy piktor többet kapjon egy képért, mint a mennyit egy nagy államférfi, egy lángeszű bíró (vagy akármiféle) egy egész életen át szerezhet a működésével.

No én ezt nem irigylem a festőművészekről, de bizonyos kifogásaim és kételyeim nekem is vannak. Az például az én fejembe se fér, hogy egy szép major egy erdővel, a háta mögött egy kis réttel, néhány gyönyörű fával többé kerüljön és többet érjen egy képre festve, mintha örökáron veszem meg természetben. Ez kétségkívül bolondság. De miért volna a bolondság egy kisebb bázis, mint az okosság? Mivelhogy ez is, az is megvan az emberekben. Épen olyan jól lehet építeni az egyikre, mint a másikra, sőt kell is, hogy tekintetbe vétessék mind a két faktor.

-68-

Ennek a megvilágítására elmondok egy történetkét. Ezelőtt vagy két évvel, éppen ebédünk otthon és a levesnél tartunk, amikor egyszerre nagyot koppan valami a kis Berci tányérján.

Berci elsápadt és elállt a szava. Odanézek, hát a levesében egy nagy fehér rizskását látok (pedig nem volt rizskásaleves).

- Szent Isten, a fogacskája! sikoltott fel az anyja.

Az volt, a foga volt; a gyermek bámészan nézte a nagyra nyitott szemeivel és letette a kanalat.

De annál sebesebben rohant az anyja a maga kanálával, hogy a fogat kihalászsza.

- Ohó! a fog az enyém - kiáltám és az én kanalam is ott kotorászott és összeütődött a feleségemével.

- A fog az enyém - mondá az asszony.

- Nem engedem, nem. Befoglaltatom aranyba az óraláncomra.

- Jou-jout csináltak belőle a karperechez.

Valóságos villongás keletkezett köztünk az enyim-tied kérdésében. A két hadonászó kanál egymást akadályozta meg a fog kihozatalában.

Végre is nekem volt egy propozícióm, biztam benne, hogy a gyerek engem jobban szeret.

- Hadd döntsön a Bercike! A fog végre is az övé volt, az ő joga határozni, hogy kié legyen.

-69-

A fickó habozott egy percig, de mivelhogy közel járt a karácsony s a kis Jézuskával én szoktam találkozni ezekben a napokban, hát nekem utalványozta a fogát (a haszonlesés előbb kezdődik, mint az értelem és később végződik).

Az anyja elszomorodott ezen, vagy legalább tetette, hogy nagyon busul, mire Bercike hirtelen lecsusszant az asztal alá, s átbujván az asztallábak alatt, felkuszott az anyja ölébe és elkezdte az állát simogatni (biztos szer a bubánat ellen), miközben megbiztatta:

- Ne félj, mamám! Van még egy mozgó fogam.

Én aztán be is csináltattam a Berci fogát, egy parányi aranykehelyből kukucskál ki, mint valami fehér virágbogó. Az óraláncomon hordom s többen kérdezték már tőlem:

- Miféle furcsa drágakő az?

Én azt szoktam felelni, hogy a többi drágakő a furcsa; hanem ez az egy - ez igazi.

Nemsokára az anyja is megkapta a maga fogát és ő is becsináltatta! jött aztán látogatóba a Berci nagynénje s minthogy megint volt egy mozgó foga és mert nem tudott enni miatta, de kihuzatni nem engedte, a nagynéni egy százast ígért neki érte, ha kihuzatja - mert azt mondja, ő is szeretne magával vinni egy ilyen fogat.

Hát egy százasért ki engedte huzatni a Berci, a nagynéni be is váltotta a szavát. Vett neki a százas fejében egy járadék-papírt. De annak nem igen örült. Minek az a papír? Kép se volt a papíron és különben is annyi papír van otthon, hogy ezer sárkányt lehetne belőle csinálni.

-70-

Föl is tette magában, kitervelte a kis fejében, hogy ezentul okosabban használja a hátralevő fogait.

Az embernek végre is csak egyszer hullanak ki a fogai. Hiszen ha minden héten kihullanának!

Nem, többé nem lesz olyan könnyelmű s nem árulja el, hogy megint mozog egy.

S lőn, hogy mikor a negyedik tejfoga kiesett, nem szólt róla senkinek, hanem begöngyölgette óvatosan egy darabka selyempapírosba és lement vele nagytitokban a Marozil Antal játékkereskedésébe az átellenes utca sarkán.

Az öreg Marozil ösmerte a fiut, gyakori vendég a boltban, nyájasan mosolygott feléje tömérdék csörgőbabái, fatehenei és lovai mögül.

- Mi tetszik, Bercikém?

A fickó tétován lépegetett a pulpitushoz, mint a vak ember, mert a szeme rajtaveszett a tömérdék látnivalón, a kis szekereken, a fejüket lóbázó csacsikon, a katonákon és várakon, - de ki győzné azt elszámolni.

A pulpitushoz érve, kivette mellénykéje zsebéből a csomagot, letette a kereskedő elé és így szólt:

- Adjon ezért játékokat!

-71-

Az öreg Marozil nagyóvatosan felbontotta a papirost és elámulva látta, hogy egy gyermekfog van benne.

Berci azt hitte, hogy habozik és pazar könnyedséggel selypíté:

- Az egészért. És minthogy Marozil egy kicsit süket, még egyszer kiáltá: - Érti, az egészért!

Marozil pedig bámult a gyerek naivságán és felvilágosította nevetve:

- Bercike szívem, ezért nem ad a Marozil bácsi semmit.

Most meg már a Berci bámult a Marozil ostobaságán. Hogy ő semmit se ad a fogért. Megfoghatatlan! Megszégyenülten futott haza s már az ajtóban kiáltá:

- Képzeld csak, apa, milyen nagy számár a Marozil, nem adott játékokat a fogamért. És még ki is nevetett.

Megnyugtattam, hogy sem ő nem neveléses, mert ő joggal hihette, hogy a fogai sokat érnek; hisz a néni is száz forintot vett egyet; sem Marozil nem számár, mert a Marozil boltjában sohasem volt senki, aki a Berci foga után tudakozódott, hogy megveszi.

Ebben a fogtörténetben van a képkérdés megoldása. Ha a Bercinek száz könnyelmű nagynénje volna és azok mesés árat ígérnének Marozilnak a Berci fogaiért, hát akkor Marozil is jó áron venné a fogakat Bercitől. A képkereskedők ezen az alapon állnak - s míg annyi bolond amatőr lesz, a képek is bolondos értéket fognak reprezentálni.

-72-

Az első bánat.

-73-

Hát már megint mi történt Bercivel. Nagy dolog történt. Egy bácsi jött, akinek a neve Bánat. Azaz, hogy nem bácsi, dehogya bácsi. Pedig ő csak bácsikat és néniket ösmert és azok mind szivesek voltak hozzá. Még a Mikulás bácsi is, aki pedig vesszővel keresi a rossz gyermekeket. Még a betegség is csak egy furfangos néni, aki ágyba fekteti, meggyújtogatja a vérét, megszorogatja a torkát a Bercinek, de csak azért, hogy jogcíme legyen új játékokat követelni az orvoságok hősies bevételéért. Bizony a betegség is csak néni.

És most egyszerre csak előtöppan valaki, egy idegen, egy ismeretlen, egy ijesztő valaki, aki megfagyasztja benne a vért, megrendíti egész kis lényét, marcangolja, tépi a szivecskáját, patakokat nyit a szép fekete szeméből. És ez a bánat. Hogy rátalált a csuf szörnyeteg az ő kis falovai és szekerei közt!...

-74-

És milyen különös okokból talált rá. A kis kutyuka miatt. Mondtam is mindig a Bercinek: „Minek az a nagy szeretet közted és a Tinti közt - mert Tinti a kutya neve - meglásd, hogy nem visz jóra.“ Az anyja is váltig intette. „Ne fogdosd, ne nyalogasd örökre azt a kutyát, még egyszer beléd harap.“ Mind a ketten ellenségei voltunk titokban a Tintinek, mert irigyeltük tőle Berci szeretetét. Azért mondom titokban, mert ugyan szeretném látni, ki legyen az a potentát, aki nyíltan merjen a Tinti ellen valamit kezdeni? A kis Tinti családtag. Oly kicsike, oly kedves, azokból a fajokból való, melyek nem nőnek nagyobbra, mint az öklöm. Szép hosszukás feje van, mint egy kis festett lóé. Hát még azok az okos szemei, meg a zsemlyeszín szőre!...

De hát a Tintinek különben is nagy pozíciója van nálunk, egész sora az emlékeknek ő körülötte forog. Bercike a kávéja felét neki adja. Reggel felugrik a Berci ágyába és egy félóráig játszanak. Az első levelét életében is a Tintihez írta Velencéből az ő dülöngős ákombákomjaival.

Mert hogy a Tintit nem vihettük magunkkal olyan hosszú utra, oda adtuk kosztba a házmesterékhez - jól gondját viseljük, míg a kis gazdája hazajön a messze országból s átveszi.

Hát ennek írta a levelet, amint következik:

-75-

„Kedves kis kutyám, Tinti!

Én, hála istennek, egészséges vagyok. Hát te hogy vagy? Viseld magad jól, édes Tintikém és vigyázz, hogy a lábadra ne hágjanak. Ki ne menj az utcára, Tinti, jaj, csak ki ne menj, mert eltévednél és soha se tudnál haza találni és valami rossz ember ellopna és én nem láthatnálak többet. Mindennap gondolok rád, ne féj semmit. Ma is eltettem egy kis szalámit és tegnap láttam az öregapádat egy talyigába befogva. Apa azt mondta, hogy ez az egyetlen fogat Velencében. Mindnyájan tiszteltetnek.

Hű gazdád: *Albert.*“

A házmesterné, Homolkáné, beszéli, hogy mikor megjött a levél, felolvasta a Tinti előtt és élő ember olyat nem látott, a kis kutya hallgatta, hallgatta és nézte a levelet az ő apró, okos szemével, míg egyszer csak átnedvesedtek. És az is oly igaz, mint hogy élek, (tudniillik, hogy Homolkáné él) elkezdett nyafogni, kunkogni, mintha sirna.

Mikor aztán hazajött a fiu, volt nagy öröm a találkozásban, nem lehet azt leírni. Bercike magához ölelte a Tintikét, a Tintike pedig a farkát rázogatta roppant vigágában és nyalta finom kis nyelvvel a Berci kezét - mely tele volt ajándékokkal.

-76-

Egy szij, egy lánc, egy kis szájkosár és hozzá a zöld bársony takaró, mely a has alatt

gombolódik be.

- Nézd csak, Tinti! Ez is a tied. Ez is, az is. Uccucu! Most már uri kutya vagy! Mindennap kijöss velem sétálni az új ruhádban. Tudod-e, Tintikém, hogy nagyon szépek a dolgaid!

Fölpróbálta rá egyenkint a nyaksziját, ezüst gombokkal kivertet. (Apa, nézd csak, milyen szép benne!) Aztán a zöld ruhát. (Jaj de különös leszesz, szivecském.) Aztán föltette neki a szájkosarat. A Tinti csak egyre hunyorgatott az ajándékoknak, hanem ez az utolsó nem tetszett neki, prüszentett benne, a fejét rázogatta, aztán odasuroolta száját a padlóhoz – szeretete volna, ha valahogy lemarad róla ez a toilett-darab.

Másnap szép őszi idő volt, ki akartak menni sétálni Berci és a Tinti. De a Homolkáné utjokat állta a lépcsőkön:

- Jaj, ki ne tessék vinni, Bercike, a Tintit, mert elfogja a sintér.

Berci rémulten nézett Homolkánéra.

- A sintér? Hát mért fogná meg, hiszen a Tinti semmit se lopott. Ezt mind én vettem neki.

Homolkáné röhögött.

- Igen ám, de nem fizette meg az adót.

- Mi az az adó, Homolka néni?

- Hát azt az állam vagy a város szedi, aranyoskám, hogy az isten büntesse meg.

- Ki az az állam? Valami bácsi?

- Nem aranyoskám, az nem ember, hanem valam izé... valami zseb.

- Nem értem, Homolka néni. A zseb nem foghatja meg a Tintit.

- Hiszen persze, kis okosom, de ha mégis megfogja.

Nem értette meg, de azért mégse merte elvinni a kutyáját és az anyját tudakolta meg. Az aztán igazat adott a Homolkánénak. Szinszakasztott valóság, hogy a kutyának előbb érmet kell váltani öt forintért a hatóságnál. Érmet? Öt forintért? Hol vegyen ő öt forintot? Nem volt akkoriban se égen, se padláson több pénze negyvenhárom krajcárnál.

Szegény kis fiam! Az ő hófehér, érintetlen lelkét, mely szúzen ringatózott a gyerekjátékok örömei közt, először illette meg egy hideg kéz: a hatóságé. Ez rajzolta rá homlokára, melyen amorettek játszanak, az első felhőjét a gondnak.

Honnan teremtsen ki az öt forintot? Hát gazdálkodással, krajcárt krajcár mellé téve, a „tizórai“ pénzből és minden más jövedelemből, egész addig, míg ötszázra gyűlnek.

Ezek az „egyéb jövedelmei“ a cukorkákra adott hatosok és a doktor bácsi krajcárjai, ki, valahányszor behagyja tenni a torkába a kanalat és nyulékony „A-t“ mond, egy fényes új krajcárt csusztat a markába.

Minden ilyen szerzett krajcár után odacsettentette Berci a kutyát és ravasz szemhunyorgatással mondogatta neki:

- Ne félj semmit, Tinti. Megint közelebb vagy a szabadságodhoz – egy krajcárral.

- (Igy kellett nekem is öreg napjaimra megtudnom a Bercitől, hogy a szabadság is pénzkérdés.)

Végre is apránként szaporodott a pénz és közeledett a Tinti szabadsága. Mennyi szó volt erről a gyerekszobában, mikor a fiuk eltűnődtek rajta, hogy is lesz az. Igaz-e, hogy a Tintit beírják egy hivatalos könyvbe? Bizonyosan úgy lesz. Vajon beírják-e a nevét is, vagy csak a gazdáját írják be. Mégis csak illőbb volna, hogy a Tinti nevet is oda írják: akkor mindjárt valaki lenne a Tinti: igaz-e Tinti? Aztán ide adják az érmet és a Tinti büszkén, szabadon fog sétálni a járó-kelők között az éremmel és senki se fogja egy ujjal se merni illetni, mert akkor a Tinti már gentleman lesz... Ugye, papa, azért szabad a nyulakat lelőni a mezőn, mert nincsenek érmeik a hatóságoktól? Ezer ilyen apró bohóságokat fecsegték, csacsogtak.

A Tinti a kandalló előtt feküdt, a két első lábát előre kinyujtva a szőnyegen, a két hátulsót maga alá szedve és csendesesen pislogott, úgy tett, mintha élvezettel hallgatná. A gázkandalló fénye aranypántokat vetett rá, szép sárgás szőre világitani látszott. Nagyon szeretete a gazdáját.

Mikor aztán együtt volt mind az ötszáz krajcár és egy zacskóban husz- és kétfilléresekben csörgött, nagy nap volt az. Az egész ház visszhangzott a vidám zajtól, a hancurától.

Délután kapta meg az utolsó hatost Berci, tüstént menni akart a hatósághoz, de a hatóság csak két óráig van együtt, várni kellett másnap reggelig.

- Holnap már szabad leszesz Tinti, holnap, holnap!

Az egész ház tudta a nagy eseményt. A Homolkánénak is megüzenték. Haza, a nagyanyjuknak is megírták, hogy mi lett a Tintiből. Nagy szerencse érte a Tintit. Holnap a Tinti is azt mondhatja, amit a nagybácsi szokott mondani: „Hogyne beszélnék, miért ne beszélnék; kifizettem az adómat, hát beszélék.“ Holnap talán még meg is szólal a Tinti.

Majd fölvetették a házat a roppant örömtől. Berci csörgette az ötszáz krajcáros zacskót, magasan fentartva azt a kezében; körül táncolta az asztalt, a Tinti pedig ágaskodott a zacskó felé, mely egy nagy darab röpködő tüdőnek látszott előtte. A fiu csak egyre incselkedett, a kutya csak egyre kapkodott, nosza a Berci is arra ugrott, erre ugrott, lejjebb eresztette, még följjebb emelte a zacskót: „Hop, hop, Tinti, kapd meg, Tinti.“ Nekimelegedtek, nekiszilajodtak, széket, himző-rámát, szatyrot, poklot feldöntöttek a szobában és csak ugráltak, táncoltak mint a bolondok. Kopogott, dübörgött a padló a lábaik alatt, hogy rengett, mozgott minden butor.

-80-

Hát egyszer csak nagyot ugrott a Berci, de szörnyű nagyot és top, egy szivszaggató vonítás hangzott fel a nyomában: a cipője sarkával, teste egész súlyában rároppantott a Tinti lábára.

Rémülten tekintett oda. A Tinti apró vékony lába össze volt zuzva alul szilánkokra. Fent a csuklóban is kitört a helyéből. Vége van. A Tinti nem birt mozdulni, csak üvöltött, kunkogott fájdalmasan. Rettenetes volt nézni és hallani. Kis vézna teste reszketett, mint az ászpik.

Berci megmeredve nézte, némán, sápadtan, megüvegesedett szemekkel, melyekben a rémület ült. Rendkívüli érzések nyugózték le. Benyitott hozzá az első bánat...

A kutya hanyatfekve meredt a pokrócon, három ép lába égnek meredt, a negyedik lelógott holtra zuzottan, mint egy letört galy, mintha nem is az övé volna. Idétlen kölyök-hangja borzalmas volt amint nyöszörgött, miközben szomorú, megtört tekintetét le nem vette a megijedt fiuról, mintha mondaná:

- Jaj, mit tettél velem, kis gazdám!

-81-

Ezt már nem állhatta a kis bűnös, ösztönszerűleg fölemelte lecsüngő kezeit és eltakarta velök a két szemét, aztán odatántorgott egy székhez, ráborult és elkezdett keservesen sirni.

A gyermek sirása messze kihangzott az éjszakába át az ajtókon és falakon. A szomszédok átjöttek tudakozódni: mi baja a Bercinek.

- Nagy szerencsétlenség történt - suttogetta nekik a nagyobbik fiu. - Eltörte a Tinti lábát. Izzéporrá zuzta az egyik lábát.

És a nagyobbik fiu is könyezett.

Az anyjuk tanácstalanul volt. Látván a nagy drámát, a Bercire támadt:

- Látod, látod, hogy megint mit tettél a nagy szelességeddel. Hát illik az? Hát nem fáj a szived a szegény állatért?

Dehogyan nem fáj, dehogyan; hiszen meg se lehetett állítani a sirásban. Az ő bánatához nem szabad hozzátoldani, olyan nagy bánat az.

Észre is vette ezt az anyja, aki előtt az istenke egy kis ablakot tart nyitva, melyen át belát a Berci szívébe, más senki se tud arról az ablakról. Hát látta ő legott, hogy ott mi morajlik, hogy tengernyi keserűség az s fordított a beszédjén sietve:

- No semmi az. Ne busulj, édeském. Hiszen nem akartad. Meg nem is lesz semmi baja a Tintinek. Tudod, hogy az ebcsontok beforrnak.

Fejét az ölébe vette, a könyeket, melyek átbarázdálták maszatos, rózsás arcocskáját, valóságos barázdákat, tiszta sikokat hagyva azon, lecsókolta. De a fiu sirt és egyre sirt, lassankint átmedvesedett az anya keblén a ruha, még a füződerék is. Ennek már a fele se tréfa. Jaj, még a szíve szakad meg szegénykének!

-82-

- Nosza, Nelli, Róza, szaladjatok hamar valahova egy állatorvosért.

De hol lehet most későn este orvost találni. Meg kell a Homolkánét kérdezni. A Homolkáné mindent tud.

Fel is jött nyomban a Homolkáné. Mondta, hogy ösmer egy állatorvost itt a szomszéd utcában, ő szokott rá mosni: de az csak délelőtt állatorvos, így este már csak állat.

Vette a nagy kendőjét, átszaladt hozzá és otthon találta, de holtrészezen. Róza, Nelli tehát szétszéledtek a városba, rendőroktól, éjjeli baktérektől kérdezősködve állatorvos után.

Ezalatt a telefon is egyre berregett és vitte a szót gyorsan az állatgyógyintézetbe, a redakcióba, az ismerős újságírókhoz, nem tudnak-e valahol egy sürgősen kapható állatorvost.

Berci pedig sirt, sirt, a vacsorához hozzá se nyult, az orrocskája megdagadt, a szemeit már véresre marták a sós könyvek, de nem lehetett a keserves, egyre jobban előtörő zokogását megállítani, csak néha tekintett át lopva a nyöszörgő és reszkető kutyára.

-83-

Ah, rettenetes! A kutya mindig csak őt nézte a fekete borókaszemeivel.

- Engem néz! Engem vádol! - tördelte Berci fuldokló hangon és jajveszéklésbe tört ki.

Mikor éjfél tájban haza kerültem, valóságos felfordulást találtam a házban, a cselédek jöttek-mentek, csapkodták azt az ajtókat, ott bent pedig a nappaliban az egész család sirt. Berci a kutyát siratta és a kezeit tördelte. A nagyobbik fiu meg az anyja pedig a Berci bánatát siratták.

De szerencsére éppen jött már az állatorvos. A Róza felhajkurászott egyet valahol az

Erzsébetvárosban.

Mogorva öreg ur volt, boglyas cylinder-kalappal, nagy bajuszzsal, a nyaka össze volt kötözve különféle tarka kendőkkel.

- Hüm, hüm - kezdé - mi az a sürgős baj? Hol az a kutya? Hm? Mi az a kutya? Hm?

Megmutattuk neki a kutyát.

- Ostobaság! - szólt ingerülten egy megvető kézlegyintéssel. - Hiszen ez nem is rattler, ez csak félrattler. Hát ezért költöttek fel engemet? Ez a kutya nem ér öt garast se.

- De nagyon szenved, orvos ur - csillapítá a feleségem.

- Szerved? Hát hadd szenvedjen. Azért kutya. És csak félrattler. Mit akar egy félrattler? Az orvos nem arra szerzi a diplomáját, hogy félrattlereket gyógyítson. Nem érdemes ezt gyógyítani. Hm.

- Igaz, orvos ur, de mikor a fiué. Ezé a kis fiué...

Az anyja ezzel akarta a Tinti rangját emelni, de az állatorvos rá se nézett a fiura, hanem a cipője orrával megpiszkálta a Tintit, amire az még fájdalmasabban kezdett remegni és üvölni.

- No, hát hozzanak közelebb valami világosságot. Ha már itt vagyok, megnézem, hogy mi történjék vele. Agyonütendő léssen, vagy gyógyítandó?

Berci most felugrott és a doktor elé állt merészen:

- Ezer forintot adok, ha meggyógyítja! - - kiáltá hevesen.

Az öreg doktor elmosolyodott. Oda vitték neki a zsinóros villanylámpát, de az abban a percben kialudott, épen kiegészített a körtéje.

- Ostobaság - mormogta a doktor. - Az utolsó komoly találmány a koppantó volt. Hm. Ami azóta jött, az mind nem ér semmit. Hm.

Gyertyákat gyújtottak, megnézte a kutya lábát és így szólt, Berci mohón leste minden szavát:

- Egy hét mulva szaladni fog a kis bestia.

Nagy teher esett le a gyermek lelkéről. Az orvos gipszbe tette a kutya lábát, aztán bekötötte.

- Láza van, - mondá - de holnap az is megszűnik. Csak szépen hagyják így és adjanak neki enni.

Berci most előhozta a zacskót, amelyben a Tinti szabadsága volt és odanyomta a doktor markába.

Nem volt egészen ezer forint, csak öt forint, de a jó doktor megelégedett ennyivel is. Egy félrattlerért ez is sok. Hm.

Most egy kicsit lesimult a Berci bánata és le hagyta magát vetkőztetni, az ágyba ment, de nem tudott elaludni. S mikor már azt hittük, amint egyre csöndesebb lett a pihegése, hogy elaludt, egyszerre csak megint fölsirt keservesen.

- Mi bajod, Bercike? Mi lelt, kis bogaram? Fáj valamid?

- Eszembe jutott, hogy a Tinti nem fog szeretni többé.

- Ugyan, ne beszélj. Dehogy nem fog. Elfelejtí. Hidd meg, hogy elfelejtí. Megint csak olyan jó pajtások lesztek.

De a Berci sehogysem bizott ebben. Csóválta a fejét és újra sirt, fuldokolva, görcsösen, hogy Tinti most már gyűlölni fogja őt.

- Oh, mama, mama! Mit ér nekem a világ, ha a Tinti nem fog szeretni?

Az anyja az ágya szélére ült és simogatta a haját, a homlokát, törülgette a könnyes szemecskéit, csuromviz lett a zsebkendője, beszélt neki történeteket hű kutyákról, kik a gazdájuk sirján haltak meg, kik a csatákba is együtt mentek urukkal és nyalták annak a kezét, habár megrugta őket. A történetek láthatólag lecsendesítették vagy kifárasztották, nem sirt többé.

- Mama, gyujts gyertyát, kérlek.

- Minek, fiam? Hiszen most alvás ideje van.

- Látom a Tinti rám szegzett szemeit a sötétben, - szólt borzadálylyal - gyujts gyertyát, hogy ne lássam.

- De hiszen a Tinti a cselédszobában van. Oda vitte a Róza.

- Mindegy, mégis látom. Rám néz a Tinti szemrehányón.

- Hunyd be a szemedet, próbálj elaludni, gyermekem és mingyárt nem látsz semmit.

- Ha behunyom a szememet, úgy is látom. Csak te gyujts gyertyát, mama. Félek, félek a Tinti szemeitől.

Magára huzta a paplant, vacogott a foga:

- Hamar gyujts gyertyát, mama!

Meg kellett gyujtani a gyertyát, így aztán el tudott beszélgetni, míg végre hajnal felé elnyomta az álom, miután a bánat kifárasztotta, meggyötörte. De ez az álom is szakgatott volt, hánykolódott ide-oda, néha nehéz sóhaj szállt föl a melléből, fölriadt, egyszer-egyszer valami idegenszerű szavakat mormogott - nem ért ez az álom semmit.

-87-

Mikor a reggelit behozták, ő még aludt. De a Tinti, mint máskor mindig, most is beosont a cseléddel az ajtón és a három lábával nagykinosan fölmászott a kis pajtása ágyába, mellé feküdt, ugyszólván alája bujt és az egyik egészséges első lábát hanyagul áttette a gyermek hófehér meztelen karján.

Berci a vézna kutyatest érintésére fölriadt és egy örömsikoltással kiáltá ki nekünk a nyitott ajtón át a nagy hirt:

- Képzeljétek... szeret.

Az öregek.

-88-

Soha se szerettem az első eminenseket. Elő se fordultak a családomban. Én se voltam az. Nem is akartam. Emlékszem, hogy mindenféle történeteket tudtam olyan egyénekről, akik rosszul tanultak, aztán később nevezetes nagy férfiak lettek.

De hát az ember rendesen nem karakter. Az idén a Laci fiam csupa egyessel tette le a vizsgát s azóta már olyan történeteket kezdek elbeszélni, amelyekben az első eminensekből érsek, püspökök, miniszterek és országzászlósok lettek. Az emberi hiúság denique mindig a magasban jár és sohasem bukhatik le egészen, mert minden attitude-ben megtalálja a köteleket, amikbe fogózhassék.

Szóval, a fiu első eminens lett.

- Nagy dolog ez, - szólt az anyja - erre most már nekünk is vissza kell felelni.

- Hogy-hogy?

- Örömet, örömért. Ki kell gondolnunk valamit, aminek a gyerek nagyon megörülne.

-89-

Hát ki is gondoltam, hogy varrassunk neki *hosszu nadrágot*.

A feleségem először összeszidott, hogy talán megbolondultam; mikor pedig megmagyaráztam, hogy a fiu már az ötödikbe megy s termetre és rangra is megilleti a *hosszu nadrág*, sirva fakadt, majd a szive szakadt meg arra a gondolatra, hogy az ő kicsikéje nagy fiu legyen ezentul.

- Nem, nem; a kályhába dobom azt a *hosszu nadrágot*... Meg nem engedhetem, hogy egy gaz szabó elszakítsa tőlem a gyermekemet.

Nevettem ezeket a beszédeket. Ugyan, ugyan! Hiszen azzal nem szakad el a gyerek. Hamarább szakad el a *nadrág*. Aztán az időket nem lehet feltartóztatni. A fű kidugja a fejét, ha követ hengeritenek is rá s a fiu szakállja is kiserkedzik az állán annak idején, még ha a szülei bártlit hordatnak is vele az álla alatt.

Diktum faktum, néhány nap mulva Marienbadban (mert a vizsga után oda utaztunk) a Ferdinandsbrunn-strassén járkálgatván a fiuval, érdekes szöveget pillantottam meg egy ablakban. Az a szép, jó, becsületes szürke posztó volt, melyet gyerekkoromban viseltek a falusi emberek; a gácsi gyár készítette akkoriban, de vagy harminc év óta eltűnt a kereskedelemből, legalább én soha se láttam azóta s most valóságosan előugrott a gyerekkorom e sajátságos igénytelen szürke kelmével, melynek a színe a veréb tollazatából és a homok színéből keletkezhetett.

-90-

- Hopsza Lackó-mackó, megtaláltam már a posztódat. Ilyen volt az én első ruhám is. Gyerünk be ide, megvágatom a *hosszu nadrágodat*.

A fiucska szemei megcsillantak az örömtől, de azért még huzódzott.

- A mama megharagszik - szólt félénken.

De csak feltuszkoltam a lépcsőkön, mert vagy négy garádicsot kellett lépni a boltajtóig. Az egész ház ódon és idomtalan volt. A kapu fölött egy tülekedő bika volt kifaragva, a kapun kalapács lógott, mint a renaissance-kori német házakon, a magasan kinyuló kéményre pedig napórát festettek, melyet egyébiránt meglehetősen lemosott már az eső.

A boltajtó küszöbén egy lópatkót láttunk fölverve, de százestendős rozsdá borította. Rég elporladhattak már a paripa csontjai, mely egykor viselhette.

- No, Lackó-mackó (mert így nevezem a fiut, ha nem haragszom rá), ebbe a boltba ugyan kevesen járhatnak.

Kinyitottuk az ajtót, de az is nehezen és csikorogva nyílt s amint fent meglökte a csengetyütartó vasat, pokoli csilingelés támadt, s ezt kutyaugatás követte.

-91-

Bent voltunk, szétnéztünk, de semmi se mutatta a helyiségben a szabómesterség nyomait. Egy óriás tölgyfa-szekrény huzódott el a fal mentén és egy keskeny, hosszú asztal, továbbá egy szekrény kitömött bagolylyal és öreges könyvekkel, irásokkal. Csak a zöld cserépkályha tetején állt egy nagy vasaló, az egyetlen jel.

A másik oldalon nagy fekete bőrszékben hófehérhaju, piros arcú aggastyán ült, épen vajas kenyeret majszolt. Nagyon öreg, nagyon erőtlen ember lehetett, úgy a nyolcvan éven túl, a lábai egy kockás plaidbe voltak burkolva, és harapni nem igen birt, inkább csak szopogatta a kenyeret. A lábainál egy hegyesfülü kutya feküdt, egyet-egyét vakkantott felénk, de a szemeit a világerő se vette le a kenyérről.

Általában kedves kis helyiség volt, derült és napos. Az udvar felől széles kettős ablak nyílt a boltba s egy akácfa ingatta befelé a galyait s ha széláram támadt, be-behullatott néhányat az illatos fehér virágaiból.

Az aggastyán ijedten rezzent fel, kelletlenül az ajtó felé fordítván a fejét, mely alig látszott, mert a nyaka egész a füléig fekete selyemkendőbe volt begöngyölgetve, a napoleoni idők divatja szerint.

- Oh, oh! - mondá csendesen, fáradtan, bizonyos csodálkozással, hogy idegen arcokat lát. Oh, oh! mi tetszik, édes uraim? Csiba Spitz, hallgass, Spitz! Kit keresnek, édes uraim?

-92-

A szemé fölött egy zöld ernyő volt, azt följebb tolta a homlokára, hogy jobban megnézhesen.

- Egy ruhát akarnék csináltatni a fiunak - mondám közelebb lépegetve.

- Ah, egy ruhát! kiáltott fel élénken s tenyerét a füléhez emelte tölcsérnek. Egy ruhát tetszett mondani?

Hirtelen letette a vajas kenyeret egy zsámolyszékre s aztán föltápáskodott, fölegyenesedett. Nini, milyen magas szál ember! Hátha még nem volna meggömbülve. Térdei megrogyni látszottak elsőbbsen s automata-szerűen lépegetett eleinte, mintha erőszakosan rángatnák, mintha csak lassan hatolna be az ereibe, a köszvényes lábaiba a varázs-szó. Tip-top, tip-top! mindszaporábban kopogtak széles vastag cipőtálpai a padlón. Tip-top, tip-top... egy ruhát a fiucskának.

A napfény is besütött az akác-leveleken át és aranyos rezgő foltokban szaladgált az öregnek a fehér haján, a kávészínű hosszú kabátján és az öreg moly-ette szekrény fatábláin, mintha ő is azt mondaná: egy ruhát a fiucskának.

A csöngetyü zaja bizonyára behatolt az egész lakásba, mint valami szokatlan, rendkívüli dolog s a mellékszobából nyíló üvegajtón bedugta a fejét egy töpörödött anyóka szép tiszta fehérfodros főkötőben, mely az álla alatt volt megkötve két csipkeszegélyes fityegővel. Az anyóka arca is piros volt, mint egy szép alma, de ráncon ránc és a kékes apró szemei olyan jóságosan pislákolnak, mint egy szelid házinyulé. Amint a feje mozdult, a kikeményített fehér főkötő úgy ropogott, úgy suhogott, hogy szinte a szelét érezhette az ember.

-93-

Az öreg megfordult a főkötőropogásra.

- Semmi, semmi, Johanna, szólt csendesen, szivélyesen. - Ne nyugtalankodj, Johanna. Egy ur van itt és ruhát csináltat a fiucskának.

Volt a hangjában valami dicsekedő, valami diadalmas és ami gyakori az öregeknél, kiütött rajta a bőbeszédűség.

- Igen, igen Johanna. Készíts mértéket, Johanna. Teringettét Johanna. Te csodálkozol, Johanna.

Az anyóka valóban csodálkozott is, mikor látta, hogy az ő örege munkában van és jár-ke, mint a karika az üzlet körül: az üzlet életet kergetett a lábaiba. Minden úgy van, mint régen, sok-sok esztendő előtt... Csodálkozott hát az anyóka és nevetett, az egész arca, melyet két fehér vukli keresztezett be kétoldalt, az apró szemei is nevettek és aztán egyre ismétlé ő maga is:

- Ruhát a fiucskának, igenis, a fiucskának. Nagyon jól van, kedves öregem. Légy fürge Fridrik, ne hagyj magad Fridrik (és a husos kezeivel tapsolt, mikor az öreg könnyedén lehajolt a szekrény legelső fiókjába). Igenis a fiucskának.

-94-

Aztán negédesen tipegett-topogott felénk, jobbra-balra dülöngve terebélyes természetével, mint egy meghízott kacsa, megállt a Laci fiu előtt, ki félénken huzódott hozzám, megsimogatta fejecskejét.

- Ez volna az? Ejnye mákom-rákom! Szép fiucska, jó fiucska, okos szemei vannak és jó termete. Mennyi idős lehet?

- Tizenhárom mult és most kapja az első hosszú nadrágot.

Az anyóka összecsapta a kezeit és megcsóválta a fejét. A fülében nagy roccoco arany fülbevalók voltak és ide-oda himbálóztak, mint a cseresznyefa bogyói. Különben az anyóka egész teste lóbálózott a feje szerint, mint egy vízre eresztett hajó.

- Oh, istenem, az első hosszú nadrágot! És milyen nagy, milyen nagy. Azt gondoltam, házasodni viszik a fiucskát. Hallod ezt, Fridrik, az első hosszú nadrágot.

A Lackó-mackó édesen elmosolyodott az asszonyka beszédjein.

- Kedvesen tud nevetni a fiucska, Fridrik! - kiáltott fel igazi lelkesedéssel. Épen úgy nevet, szakasztott úgy nevet. Nézd meg Fridrik, mert úgy nevet.

-95-

Mire egyszerre elkomorodott az arca és a fekete orlean-vizitkéje ujjával könyeket törült ki a szemeiből.

- Szép ruhát varrj neki, Fridrik, gyönyörű ruhát varrj neki, mert úgy nevet.

Az öreg lehajolva, a nagy szekrény aljában kotorászott, még a feje is bent volt a szekrényben, onnan felelgetett az anyóknak, miközben szuszogott és köhécsett.

- Meghiszem, hogy szép lesz. Nem szükséges mondanod Johanna. Engem akarsz tanítani asszonyka? Ej, ej ördögös asszonyka! Sehol se találom a kelmét. Az ördög nyelte el a kelméket.

- Vigyázz, Fridrik, vigyázz! Oh, szívem, szívem, kétfelé törsz el abban a hajlongásban.

- A posztó, öreg ur - szóltam most közbe - amelyet kívánok, az ablakban van.

- Itt vagy, kutya! - kiáltott most fel az öreg ur s nagyvidáman kiemelt két csomagot, lecsapta a keskeny asztalra, hogy az évtizedes por valóságos felhőnek verődött fel.

S azzal kezdte kibontogatni a spárgakötélkéből, de most meg ollót nem talált. Nosza az ollót keresni. Hamar, hamar anyóka! Sűrögtek forogtak apró lépteikkel egymás körül, mintha csak valami menuette-félét lejténének. A kutya, a Spitz is ott settenkedett mellettük, hol az egyiket, hol a másikat veregetve farkával. Majd az egyik, majd a másik botlott meg benne. Eredj, Spitz! Csunya Spitz! De a Spitz azért is csak ott poroszkált velük, nyilván arra játszott magát a selyma, hogy ő is az ollót keresi. Nem volt neki elég, hogy a vajjas kenyeret már megtalálta és be is kebelezte.

-96-

- Ej, ej, nem emlékszel, hová tetted?

Az öreg szabó a homlokát ütögette.

- Terringettét, kopnak a kerekek.

- Nekem úgy rémlik, lába támadt, elvitte valaki.

- Oh nem, nem - ellenkezett az öreg. - Nem járt itt a madár se. És a mult héten láttam, Johanna. Ott volt a kályhán... a kályhán.

- Az a mult hónapban volt, Fridrik.

Az öreg apóka fölnevetett nagy fölnynyel nagy, férfias fenhéjázással, ahogy az erősek szoktak nevetni a gyengéken, ahogy illet ehhez az alkalomhoz, mikor ő megint üzletet visz.

- Milyen bohó vagy, Johanna, milyen kis bohó! Mit beszélsz te a mult hónapról? Hiszen két hete sincs, hogy varrtam.

- Igen, de csak egy gombot varrtál fel a kabátodra, Fridrik s ahhoz nem is kellett az olló.

És most már az anyóka nevetett diadalmasan és csörgette a kulcsokat, amelyek a szépen vasalt pörköltkávészín szoknyához voltak kapcsolva egy ezüstlanton.

- Papperlapap - feleselt az apóka - hát akkor a cérnát mivel vágtam volna el? Hehehe, a cérnát...

-97-

És most már egyszerre kacagtak mind a ketten, tapogatóván az asztalokat, a fiókok tartalmát és mindent, amit előtaláltak. Az apóknak a nagy nevetéstől, úgy fityegett, úgy lötyögött állán a bőre, amelyikből a hus már elaszott, mint egy üres zacskó.

- Hát nem téphetted el a fogaddal? vágott vissza az anyóka, mire még jobban ragyogott a ráncos arca, ráncos homloka, hogy megint felülkerekedett.

- A fogammal Johanna? Oh, te bohó kicsi teremtés - és a könyei is folytak most már a jóizü hahotától - hiszen karácsonykor hullt ki az utolsó fogam, Johanna.

Oly kedvesek voltak ezek a vidám incselkedő öregek, hogy elnéztem volna őket órákig, de az öreg asszonyka megtalálta végre az ollót, oda volt szurva a leanderes vederbe, egy fonnyadt ágat nyirtak el vele tavaszkor és azóta ott maradt fennakadva az ágak között. Most már föl lehetett bontani a két csomagot. Az egyikből az ismert közönséges szürke posztó hullt ki, a másikkól finom sötétbarna kelme, alig észrevehető kék sávokkal.

- A posztók királya - magasztalta az öreg a szöveget, ujjával morzsolgatva. - Ilyet ma már nem is készítenek. Milyen ontok és milyen nyírés! Hogy van ez megványolva! Tessék ezt megtapintani. Még épen egy ruhára való a fiucskának. Mert ez csak maradék, uram. (Nagyot, mélyet sóhajtott.) Abból, ami hiányzik, Albert ő királyi fenségének, a mostani angol királyné férjének varrtam egy öltönyt ezelőtt sok-sok évvel. Isten nyugosztalja meg ő királyi fenségét, de soha se volt többé ilyen ruhája. Johanna lelkem, te láttad ama ruhadarabokat akkoriban...

-98-

Albert ő királyi fensége régen bekövetkezett halála most először kezdett nyugtalanítani életében, közbeszóltam:

- Nem nagyon állott a posztó?

- Oh, dehogy. Ötven éve áll, uram, de századokra van alkotva. Ajánlom a fiucskának.

- Nos, melyik posztó tetszik? kérdeztem most a fiutól.

Lackó elpirult, lesütötte a szemeit és a barnára mutatott.

- Ez a szebb, apa... ez.

- A szürke is elég szép. Mibe kerül egy rendbeli ruha a szürkéből?

Az öreg nézte a fiut, azután a posztót, végre így szólt habozva:

- Negyvenöt forint, nem lesz sok... Nem lesz sok.

Mintegy magát biztatta, hogy nem lesz sok, de ránézett az anyókára is, hogy nem lesz-e sok. Az anyóka csak pislogott csendesen és gyönyörködött, hogy az öreg megint ott áll, mint egykor régen a nagy korhadozó asztalnál és árat szab az emberiségnek. Az anyóka szíve csak úgy ugrált, csak úgy repesett a nagy örömtől és a lelke hizott az ő öreg ura tevékenységén.

- Ezer ördög, hová gondol ön! - pattantam föl. - Ennyiért Londonban is megvarrják.

Csendesen mosolygott és csak annyit mondott röviden:

- Scheinmünze.

Ah ugy? Az öreg váltóforintban beszél még. No, így csakugyan olcsó. Negyvenöt váltó forint, tizennyolc pengő.

- Nagyon helyes, hát vegyen mértéket a fiuról.

Elhárító mozdulatot tett a nagy, száraz kezével, melynek egyik ujján lilaköves ezüstgyűrű csuszkaált ide-oda.

- De mikor a fiunak a másik szövet tetszik.

- És az hogy?

- Husz forinttal drágább.

- Husz váltó forinttal?

- Természetesen. De nagyon finom és a fiunak nagyon tetszik. Gondolja meg, uram.

- Eh, csak varrjon a szürkéből!

- Ahogy tetszik, de lássa, a szegény kicsike...

A Lackó-mackó alkalmasint elkomorodott, ugyanis olyan beszédes arca van szegénykének és azok a diószin szemei olyan bánatosan tudnak elbujni a nagy pillák alatt, ha valami a kedve ellen történik. Bár én épenséggel nem vettem észre, mégis így kellett lennie, mert az öregek valóságosan megrohantak.

Az anyóka odajött elém, illegette-billegette magát, mint egy tyuk, amelyik fölborzolja tollazatát és csakugyan úgy nézett ki a főkötője fodra, mint egy bóbíta.

- Oh, oh, uram, olyan volna a fiu a sötét urias kelmében, mint egy princ.

- Ne sajnálja tőle azt a néhány forintot - motyogott a szabó rábeszélő hangon, miközben tele tömte orrát egy burnótszelencéből, melyre Mária Terézia volt ráfestve meglehetősen kivágott ruhaderékban.

Kezdtem már kifogni a türelemből.

- Csak maradjunk a szürkénél - jelentém ki határozottan - hálás szín, nem piszkolódik, aztán nem szabad a gyereket korán rákapatni a finom szövetekre, majd ha maga keresi a pénzt, akkor varrasson. Vegyen ön mértéket, punktum.

S ezzel kivettem a tárcámat és kiolvastam az asztalra a tizennyolc forintot.

Az öreg ember ránézett a pénzre meg a Lackóra, aki durcásan állt ott leszegzett fejjel és egyszerre csak ő is elszontyolodott.

- Szegény kicsike, haragszik - s valóságosan nyöszörgő lett a szabó hangja és gyengéd a tekintete, melyet le nem vett a fiuról. Pedig úgy szeretném, ha nevetne... De látod, Johanna, nem fog nevetni...

- Pedig szakasztott úgy nevet, a kis lelkem.

Feltűnt az öregek érdeklődése a gyerek iránt s megkérdeztem:

- Talán maguknak is volt ilyen fiuk?

Az anyóka és az apóka egyszerre bólíntott a fejével s mind a kettőnek nedves lett a szeme.

- No, és mi történt vele? - folytatám részvétellel.

Az apóka felelt végtelenül bánatosan:

- Hát megnőtt és most már nem olyan kedves és nem szeret úgy bennünket.

- És nem ül többé az ölnkbe - bizonygatott a másik.

- Ugy? És hol van most?

Az anyóka felelt nyöszörgő hangon, szégyenlősen:

- Nyugalmazott őrnagy most Grácban.

Egy árnyék surrant be észrevétlen a boltba. És mintha csákója is lenne, kardja is lenne az árnyéknak, ott himbálózott a levegőben, erre hajlott, arra hajlott és amint hajlott, mindig letörölt az öregek szemeiben, arcán a derüből valamit; a visszaemlékezés bánattal vetette be azt a sok ráncot, azt a sok barázdát.

Az anyóka eközben elkészített husos kövér ujjával egy hosszú, keskeny papír-szalagot, odagurult mint egy gombolyag az urához, átnyújtotta neki a szalagot, miközben ráhajlott a vállára, mint ahogy összeborul két kiszáradt boróka-ág és azt sugta a fülébe:

- Hátha engednél a barna posztó árából?

Az apóka a fejét rázta, majd hamisan, rejtélyesen rákacsintott az anyókára.

- Ne félj, Johanna. Ismersz, Johanna.

Az megértette, visszakacsintott rá hasonlóképen hamisan és rejtélyesen.

- No no, Fridrik.

S azzal pukkedlit vágott előttem piruettel, mint a roccoco-kor dámái, egy csókot intett a fiucskának és mint a füst, ellebegett a belső ajtó felé, hűs szelet támasztva a szépen kivasalt tiszta szoknyáival.

Az öreg most már hozzálátott a méréshez, a régi világ módja szerint, behasogatva a papírpántlikát némely helyeken. Minden hasiték mást jelent, ez a csipőt, az a vállakat, ez a derékvastagságot, amaz a mellkast, pedig mind egyforma hasiték, de hát azon a szabó mégis el tud igazodni, szuszogott, izzadott, mert egypárszor le kellett hajolnia. Végre aztán így szólt a nagy munka után, megcsipkedve a gyermek arcát csattanós pirosra:

- Mához egy hétre lesz a próba, kis lelkem.

A fiu számontartotta az egy hetet és a kitűzött napon pontosan beállítottunk a szabóhoz. Azon a helyen ült, ahol a multkor. Csodálkozni látszott, hogy már itt vagyunk.

- A ruhát jöttünk megpróbálni.

Az öreg fel se kelt, egész nyakig be volt burkolva a plaidjébe.

- Még nincs annyira - felelte. Hallgass Spitz, ne ugass, Spitz. Nem tudod, hogy a fiucska van itt?

- Mára mondta.

- Nem lehet mindent felfujni - jegyezte meg mogorván és a hangján kiérzett, hogy didereg. A világ is hat nap alatt lett készen - tette hozzá.

Ugy mondta ezt, a saját igazolására, mintha az valamivel kisebb, jelentéktelenebb munka lett volna és mégis hat napig tartott volna.

A csengetyűszóra most is bekukkantott az anyóka, de csak a főkötős fejét dugta be s meglátván minket, legott eltűnt.

- Hát mikor jöhetünk?

- Négy nap múlva, ha a legény nem lesz beteg.

Távoztunk a boltból, de még alig mentünk tíz lépést, mögöttünk apró léptek topogását hallottuk és lihegő hangot.

- Hollá kicsike! Hej, kicsike!

Hátrafordultunk, hát az anyóka futott utánunk, tiszta fehér kötényét összehajtva tartván a két kezében.

- Egy kis szentjánoskenyérke, fiacskám.

A fiu eleinte bámészan nézte a szentjánoskenyeret (még soh'se látta ezt a csemegét), azután intettem neki, kiszedte szépen a kötényéből, megköszönte és mindjárt ketté tört egyet az apró fehér fogacskáival, ami az anyókat úgy mulattatta, de úgy mulattatta, hogy még vissza is fordult egyszer és a Lackó-mackó után kiáltotta:

- Fán terem ám az a jó kenyérke, édeském.

Egy odavaló ismerősünktől azt hallottuk másnap, az öreg szabóról, hogy nagy üzletet vitt valaha, kilenc legénynyel dolgozott az aranyos Prágában, ahol két háza is van, de most már csak azért ül a boltban, mert egész életében boltban ült és nem tudna ülni máshol.

Néhány nap múlva, amint arra mentünk a kuthoz, ránk kopogott az ajtó üvegjén s nyomban rá

az ajtót is kinyitotta:

- Megvan a ruha. A ruha a fiucskának. Meg lehet próbálni.

Mire bementünk a boltba. Az öreg igen nyájas volt, a kezeit dörzsölgette, leültetett bennünket, irgett-forgott, keringett a boltban, mintha keresne valamit.

- Mit is akarok csak? morogta magában. Igen, hogy megvan a ruha. De már mondtam. Igen, a legényt kell behívni.

Kihajlott az udvari ablakon, ahol az akácfa ágai néztek be és kikiáltott az udvarra:

-105-

- Hé fickó! Hé, Hans! Gyere elő, Hans.

A Hans künn az udvar hátulsó részében a répát kapálta, nagynehezen előcammogott verejtéktől csurgó homlokkal. Rettentő vén legény volt, teljesen hajzat és szemöldök nélkül, az egyik lábára sánta, az egyik szemén hályog, nagyon-nagyon el volt már nyüve a szegény Hans, lehetett talán kilencven esztendő is.

- Hozd elé a ruháskát, fickó, csak a kabátot, a kabátot (hunyorított neki), ne bánts a többit Hans.

A fickó szaporán megindult, vagyis tolta magát a sánta lába miatt, a belső szobába, vissza tért vártatvást, hozván az embrióban levő kis szürke kabátot, szépen, óvatosan messze eltartva azt a maga piszkos zubbonyától, mint valami oltári szentséget, utána jött az anyóka is. Az egész ház megéledt a nagy eseményre... Az anyóka egy darab krétát hozott a kezében és gombostüket. Még egy vén pisze szolgáló is bekukkantott az ajtón. A Spitz vidáman vinnyogott, lelógatta a füleit nagy megelégedetten és ott volt, ott alkalmatlankodott mindenütt, ahol valami történt, végre a fiuhoz tolakodott és annak a lábait nyalogatta.

A Lackó-mackó aztán levetette az eddigi kék zubbonykáját (amit a Nelli szobaleány varrt). Az öreg szabó egy sebes fűrge mozdulattal kiragadta Hans kezéből a szürke kabátot, melynek csak az egyik ujjá volt hozzáfércelve fehér cérnákkal, ráhuzta nagyóvatosan a fiu testére, megigazgatta, letűzte, azután elugrott vagy két lépésnyit, mint a szöcske és köröskörül megnézegette azzal a rettenetes fontoskodással, amit a dolog megérdemelt.

-106-

Az anyóka tapsolt, elragadtatásában elhalványodva, szinte megdöbbenve a tökéletességtől.

- Mintha csak rá volna öntve! - kiáltá.

- Én szabtam, Johanna - mondá az öreg kevélyen.

- Az ur szabta - bizonyította Hans.

Mindnyájuk arca ragyogott a boldogságtól, a szemeik csillogtak-villogtak és a napfény megint betoppant az ablakon, hogy megcirógassa vén arcaikat.

Az öreg megfogta a krétát, a gombostüket és mint a művész, mikor a remekén pepecsel, még egy-egy krétavonást tett a nyaknál, a hónak alatt és elől is, hol idébb, hol odébb leszurt egy gombostüt.

- Ez aztán kabát! - szólt végre.

- Igen, - vágtam közbe, - de hosszú, tulságosan hosszú, a fiucska olyan lesz benne, mint egy kántor; le kell az aljából vágni vagy egy arasztot.

A napfényes égből villám nem csaphat le olyan váratlanul és kellemetlenül. Egyszerre fölszisszentek mind a hárman.

-107-

- Mit? Hogy levágni a ruhából? Egy arasztot? Oh, hiszen az lehetetlen.

Még Spitz is megmordult és rám vicsorította a fogait.

- Hallod, Johanna, oh, Johanna, a fiu apja el akar vágatni a kabátból!

Arca elsápadt, szinte szederjes lett a felháborodástól.

- De ha hosszú - jegyzem meg, félig nevetve, félig boszankodva.

- De a fiucska nőni fog, uram. Két év alatt belenő.

- Ejh, két év múlva már a negyedik kabát lesz rajta. A kabátok nem halhatatlanok, öreg ur.

Szomoruan horgasztotta le a fejét és sóhajtott.

- De a posztó, uram. Nem vétek a posztóért? Legyen lelke, uram.

Az anyóka ravaszul a hátam mögé került valahogy s onnan integetett nagy vállvonogatással és szemöldökrángatással az urának, amire az összenézett a Hanssal. A beavatott Hans ajkain egy röhej-féle mutatkozott, de csak egy percre, mint mikor a róka egy kicsit kidugja a fejét a lyukból, aztán megint behuzza.

Az öreg szabó láthatólag megcsillapodott és a kezeit bágyadtan leeresztve, kenetteljesen adta meg magát:

- Az uraságok rendelnek, a szabók engedelmeskednek.

-108-

Aztán lassan, óvatosan kiszedte a tűket és lehámozta az öltönyt a gyerekről.

- Jó volt a szentjánoskenyérke? - kérde ezek után az anyóka a gyerektől.

- Jó - felelte a fiu.

- Hallod, Fridrik, a szentjánoskenyérke, hogy jó volt.

Ezzel aztán el volt intézve az új ruha kérdése; vártuk napról-napra, hogy haza hozzák, de csak nem jött. A fiu szeretne volna fölvenni, mert a villában volt egy orosz fiu és az már hosszú nadrágban járt. Hej, csak elhoznák az övét is. De nem hozták. Elküldtük egy párszor a háziszolgát, mindig üzentek valami mentséget; hogy reuma volt a legény kezében, nem tudott varrni, hogy két ünnep esett össze, nem volt szabad varrni és mindig biztattak valami rövid terminussal, de csak se hirt, se hamva a ruhának. Végre elérkezett az utolsó nap is, amit a fürdőhelyen töltöttünk. Magam mentem el veszekedni a szabóhoz.

- Holnap meglesz.

- De holnap már elutazunk.

- Hány órákor?

- Reggel tízkor indul a vonat.

- Hát hazavihetik - mondá kurtán.

Reggel csakugyan elutaztunk, kimentünk az indóházba, de a ruha nélkül. A Lackó-mackó le volt verve; egyre furkálta az a hosszú nadrág.

- Ugy látszik, nem tudták megvarrni, fiacskám.

- Ugy-e apa. Mert nem is látnak jól az öregek és talán a tü is reszket a kezükben.

- De minek vállalkoznak rá a vén salabakterek!

Épen már elsőt csengettek és kifelé tódultunk a tömeggel, mikor egyszerre csak megrántja valaki hátulról a kabátomat.

Hátra nézek, hát a vén Hans lohol utánam szörnyű szuszogással és lihegéssel, és nyujtja felém a nagy paksamétát, és úgy nevet az egyik szemé, a jobbik szemé, hogy majd kiugrik az örömtől.

- Hip-hop, itt vagyok a ruhával.

A Lackó is hátra néz, elkapja nagy vigan a csomagot, én pedig keresek hirtelen egy koronát a zsebemben borraivalónak.

- Várjon csak, várjon csak, kiáltok utána.

De a vén legény csak a kezével int nagy röhejjel, hogy nem vár biz ő a viláért sem és uccu a sánta lábával rohan, gázol keresztül embert, asszonyt, gyereket, mintha millió ördög kergetné.

Nekem bizony fel se tűnt a bolondos öreg Hans futása, csak akkor világlott ki egész mivoltában, mikor végre Bécsben felbontottuk a csomagot. A fiu ijedten kiáltott fel:

- Megcsaltak, apa!

De a hangjába inkább vegyült öröm, mint csalódás.

Hát kihullott ugyan a csomagból a Lackó ruhája, de nem ám a szürke, hanem a sötétbarna kék sávós drága kelméből, - amiből ő királyi fensége Albert herceg öltönye készült annak idején; amit az anyóka is látott akkoriban.

A ruhát rögtön felpróbálta a fiucska, - oh, hogy örült neki, szegény kis lelkem, - a nadrág pompás, a mellényke is, de a kabátot hosszúnak hagyták a saját akaratuk szerint. Cudarság a mesteremberektől. Mintha az ő kedvükért öltözködnék az ember. Ám a fiut nem igen bántotta a kabátnak ez a hibája - mert volt egy előnye is, hogy mind a két zsebe tele volt tömve szentjánoskenyérkével.

A fehér kutya.

Minden embernek van legalább egy kisérteties története, - még nekem is. Csakhogy a falusi embernek szükséges ez; bolond volna, ha leirná és kinyomatná. A hosszú téli estéken falun hasznát veszi, sőt nem is tartanák érdekes embernek, ha soha sem történt volna vele olyas, ami a csömörre hajló hátakat megborzongatja.

Nekem a fővárosban nincs szükségem rá; én belevethetem könnyű lélekkel a nagy betütengerbe. A fővárosban nincsen a kisérteteknek semmi keletük, sőt kisértetek sincsenek, amit pedig nehéz megmagyarázni, minthogy temető itt is van. Talán az a nyitja, hogy a halottak fekvőhelyét oly drágán kell megváltani a városi tanácstól, hogy aztán a halott is jobban megbecsüli és nem mászkál ide s tova éj évadján sem, veszteg marad, kifekszi az árát nyugodtan, mozdulatlanul.

Hogy hiszek-e a kísértetekben? Hát isten tudja. De inkább hiszek, mint nem. Mert én úgy gondolkozom, hogy ha az emberiség elhiszi a tudománynak, hogy a föld mozog és a nap áll, holott látja a napot fölkelni, emelkedni és leszállni, hát ez azt mutatja, hogy az emberiség még olyat is elhisz a tudománynak, aminek az ellenkezőjét véli látni. No ha már most a tudománynak még se hiszi el az emberiség, hogy kísértetek nincsenek, pedig nem is látja, hogy volnának, erre igen erős okának kell lenni, mely ösztöneiben, érzékében gyökerezik s mely szinte hatalmasabb magánál a tudásnál.

-114-

Ha pedig valaki kinevetne ezért az okoskodásért, annak csak azt mondom: „Tessék egyszer egyedül végig menni éjfélkor a temetőn.“

Nagy dolog az. A dajkamesékkel beszített babonás fluidum és a tudás beletétetik egy-egy mérő serpenyőbe s úgy felbillen a tudás serpenyője, mintha egy mákszem volna benne egy mázsával szemben.

Én csak meglehetősen megszoktam a temetőt, egész gyermekkorom benne folyt le. A szüleim házának ablakai Szklabonyán a temetőre nyíltak, keskeny országút választotta el a temetőt a háztól. Éjjel is, ha kinéztem az ablakon, a keresztekét láttam odakünn, nappal pedig ott játszadoztam; mint siheder gyerek még a pipámat is egy beomlott sir nyílásában tartottam elrejtve s hasmánt lelapúlva két sirdomb közé, élveztem titokban a nevezetes növényt. De hát ez mind nappal volt, mikor a sirrögöket is mosolyra kényszeríti az aranyos napfény. Könnyű nappal tudományos alapon állni. Hanem éjjel, mikor az ezüst sarló világít, akkor tessék a temetővel tréfálkozni...

-115-

A szomszéd faluban, Ebecken is olyan közel van a temető a házakhoz. S másképp sem szakad meg az érintkezés az élők és holtak között. Bárányok, üszők legelésznek a sirhalmokon. A bárányok megeszik a kövér füvet, mely a holtakból nő s az élők megeszik a bárányokat.

Mindkét helyen fekszenek rokonaim, jó ismerőseim. Szklabonyán van eltemetve Mari hugom, Ebecken az idősebb nővérem, a kis Máli. Aztán az öregapáim, szépapáim is, egyik itt, másik ott. Nem voltak nagy urak, akik egy kriptába gyülnének a közös cimer alá; elvegyültek csöndesen a földbe azok közé, akikkel együtt művelték s bizonyára elég az nekik, ha néha-néha elevenen futkároz cimerük²⁾ a hantjaikon.

És kétszerte kedves előttem e két temető. Mert nemcsak azok fekszenek itt, akik okozói voltak életemnek a kezdődése előtt, hanem azok is, akikről megnyújtását reményilem a bevégződése után... Ott a szomorúfűz alatt pihen az egyik Péri-lány, a szőke, színes szentképecske van a fejfájára ragasztva, tőle jobbra a pogány Filtsik sirja van, vad széfkű nyilik rajta, mintha a híres virágos bundája volna föléje terítve. Méhek zümmögnek a Vér Klára fejénél elültetett mályva rózsán. Mézet színek. Hej, mikor még nyalka legények rajzottak úgy körül a bágyi malomban. Vagy négy lépés oda a Galandáné behorpadt, elhagyatott fekvőhelye. Hát mégis megszentelt földbe jutott a csúf boszorkány. Egy gyík jár ki s be hozzá a tátongó repedéseken.

-116-

Ugy ösmertem ezt a temetőt is, mint a tenyeremet. Százszor megjártam, mert kurtítja az utat a rajta vezető gyalogösvény. Különbén is csak egy jó séta Szklabonyához Ebeck, valami három kilométer. Legénykoromban egy gondolat és átsétáltam akármikor. Persze az az egy gondolat rendesen a Pribeli Erzsébet körül motoszkált.

De ez most nem tartozik ide. Elég az, hogy Ebecken Pribeliéknél szerettem az estéimet tölteni, néha mélyen be az éjszakába.

Egyszer különösen későn indultam haza a temetőnél elterülő káposztásokon keresztül; maga az öreg úr kísért el a kertje végéig. Olyan formán festett akkor a dolog, hogy a leánya kezét kérem meg útközben, de én csak gyufát kértem tőle.

Minden zsebét kikutatta, mig végre talált egyet valahol a bélés alatt.

- Vigyázz rá, mert nincs több, se égen, se padláson!

Biz az most kincs volt. Óvatosan huzogattam a kabátom ujján nagy fohászkodással.

-117-

- Oh segíts, szent Antal! (Tudtommal a szentek közül csak ő neki van tüze.)

No megeheted a segítségedet! Meggyúlt ugyan a gyufa, de a foszforos vége lepattant és a lóhere közé esett. Ott csillant meg égve, mint egy rubin morzsácska.

- Inkább az ördögöt hittad volna segítségül - nevetett az öreg. - A Szent Antal tüze nem pipatüz, de amannak elég van a katlanok alatt.

- Meglehet - feleltem, boszusan eldobva a gyufa pálcikáját.

S im csodák csodája, egyenesen oda esett az égő vége mellé, meggyúlt és égni kezdett tiszta, fehér lánggal, mint egy kis fáklya. Egy millióért sem vállalkoznám még egyszer megcsinálni.

Lehajoltam, fölvettem és rágyújtottam.

- No látod, az ördög megsegített.

Megszúrt a Pribeli megjegyzése. Nem is tudom miért. Máskor föl sem vesszük az ördög említését. Népszerű perszóna az nálunk, aki sokat csuklik miattunk. De amint elváltunk s ott mentem a Périék lucernásán a barázdán, nyugtalanul fészkelődő lélekkel gondoltam rá: hátha csakugyan az ördög fogta a kezemet, mikor azt a gyufaszárat eldobtam. Tudom, hogy bohóság

volt, de nem birtam magammal, s amellet különös balsejtelem nehezedett rám, de csakhamar elnyomta azt egy sokkal erősebb érzés: a félelem. Amint ugyanis elsuhant tekintetem a temető fölött, a holdvilág fényében valami fehér mozgott egy síron, körülbelül a Galandáné vidékén, vagy hogy épen az ő sírján. Úgy rémlett, mintha megnyílnék a sír és egy fehér lepedős alak kezdene belőle kiemelkedni...

-118-

Babonaság, bolondság! Az egyik láncszem fonódik a másikba. Az az átkozott gyufaeset készítette így ki az idegeimet. Eh, nem kell félni – és füttyülni kezdtem, hogy ime, hát nem félek. Csakhogy hiábavaló minden önámítás (magát az ember ritkán tudja megcsalni) nem birtam a szememet levenni a borzalmas látványról, mely nem lehet képzelődés. A kísértet teljesen kibontakozott a fehéres ködpárákból, melyek a temető fölött gömörögtek, megrázkódék és egy nagy fehér kutya lett belőle, aki megindult futva a temetőn s átugorván az árkot, a Tihanyiék réjtjén át nekivágott a Dévényiék káposztásának s ott elveszett a szürkesegekben.

A rémület szorongó érzéseivel vackolódtam ki az országútra, melyre reszkető árnyakat vetettek útmenti topolyok és csenevész almafák. Fantáziám föl volt izgatva s benépesíté szörnyekkel a mindenséget, a palojtai hegy úgy feketedett a távolban, mint egy irdatlan koporsó, a vöröses úszó felhők az ég peremén szeszélyes alakzatokká formálódtak: egy kétfejű óriás puttonyt visz a hátán, ama másik fehéres lebernyeg pedig szemlátomást változik át kaszává... Az idegek a legjobb piktorok a világon. Az útszéli kórokat, a petrencéket a réteken, a szántóföldön ott felejtett boronát, az országúton elhullajtott maroknyi szénát mind, mind átfestik megdöbbenő formájú rémekké.

-119-

Ha valaha, most ugyan fölösleges volt, mert alig mentem néhány száz lépésnyire, ott állott nem messze maga a vérfagyasztó valóság: a fehér kutya. Egyik lábával a garádba lépve hátát odadörzsölte egy, az útszélen bólíngató fűzfa törzséhez. Egy üveges tót akasztotta föl magát tavaly épen erre a fára, ott is van eltemetve alatta a garádban... Huh, ez csakugyan a Galandáné, aki vizitbe jár éjjelenként az üvegestóthoz.

No most meglátott. Megmozdult, kijebb jött az út közepére, megállott a két hátulsó lábán, mintha ember lenne s a két első lábával megfenyegetett. Legalább én úgy láttam, hogy fenyeget.

Talán a szivverésem is elállt, reszketve fordultam meg, hogy befutok Ebeckre és ahol legközelebb érek emberi lakot, ott kopogtatok be és ott töltöm az éjszakát. Hiszen annyi rokonom, ismerősöm van a faluban.

Futottam, ahogy birtam. A békák nagy cupogással hagyigálták be magokat az útszéli garád rekettyés kákás vizébe. Hát ti meg én tőlem félték? Oh szegény békák! Futottam, futottam, míg egyszerre csak meghökkenve látom, hogy jaj megint szemben áll velem a fehér kutya. Hogyan került elémbé, a földből bujt-e ki vagy a levegőből ereszkedett le, megfoghatatlan. Csak az az egy bizonyos, hogy ott áll és engem vár. Istenem uram, ne hagyj el!

-120-

Éreztem, hogy nincs már menekülés, semmi kétség, a gonosz lélek egyenesen rám utazik s így is, úgy is utólér. Ugyszólván csak az időnyerés örök ösztönének engedelmeskedtem, mikor megint megfordultam Szklabonya felé. A halálos verejték gyöngyözött homlokomon, amint mentem és egyre mentem a kikerülhetetlen végzet elé. Hiszen hasztalan, minden hasztalan, láttam is a kutyát, hogyan fut a réteken, hogy megint elémbé vágjon, de csak mégis mentem, mert hát mit érne, ha nem mennék?

Ugy is volt, nemsokára megint utamat állta egy hidnál, kényelmesen hempergőzve az út porában. Elszántan közeledtem felé. Megmozdult, fölkel, megrázta a fejét. Minden hajam szála égnek meredt. No most mindjárt végem van.

De csodálatos, nem bántott, hanem előre szaladt néhány lépéssel s megint a hátulsó lábára állva az egyik első lábával integetni látszott, mintha hina.

A következő pillanatban eltakarta egy szekér. Igen, igen, milyen öröm, egy szekér jött az uton, két fehér ökröcske vont. Látni lehetett messziről, még a kajla szarvaikat is. Szabadon lélekzettem föl; meg vagyok mentve. A szekér erre jön, felülök rá. Borralalót adok a gazdának, hogy vigyen el Ebeckre, vagy talán jó pénzért megfordul és a házunkhoz visz. Ha ketten leszünk, nem félek úgy.

-121-

Dehogy mentem volna tovább, leültem a hid szögletkövére, ahol a Galandáné állomásozott az imént és vártam a szekeret. Jött, jött, de milyen lassan, egy örökkévalóságig tartott. Oh mily különösen lépegettek azok az ökröcskék! Mintha nem is keresztbe emelgetnék a lábait, hanem a két balt és a jobb lábat egyszerre, – vagy csak a káprázó szemem előtt folyt ez így össze. Az egyiknek a nyakában csengő is volt, de nem csengett. A szekérnek sem hallatszott semmi zörgése, mintha csak úgy csúszott volna a levegőben.

Még egész közel sem ért, mikor már elkezdtem kiáltozni:

– Hej ember! Gazda! Vagy ki vagy? Állj meg csak egy kicsit, atyámfia!

Semmi nesz, semmi hang. A szekér csak mászott, mászott, de senki nem felelt. Mikor hozzámig ért, belenéztem, hát nem volt rajta emberi lény. Frissen kaszált lóherével volt megrakva félig és a lóhere tetején egy fehér házi nyúl ült, madzaggal a lócsához kötve. A fehér nyúl vörös szemei rám meredtek kísértetiesen, vészjóslon... Azt hittem, mindjárt szörnyet halok. A szekér pedig csak ment, ment, az ökröcskék csöndesen, lassan lépegettek, a buta fejüket lehorgasztva és a szemeikből könnyek folytak; de sem port nem vertek föl, se a lábuk nem ütött dobajt a földön.

-122-

Hát ott vagyok megint ahol voltam. Folytattam a végzetes utat; csodálom máig is, hogy a fejem bele nem őrült (sokat megbir az emberi szervezet). A kísértet csak egyre tovább űzte gonosz játékait, mintha bizonyos meghatározott tervvel csalogatna odább-odább. Mikor közel jöttem, megint eliramodott s megint megállt száz lépésnyire. Istenem, istenem mit akarhat? Így ment ez vagy kétszer-háromszor, míg végre előbukkantak a homályból a falu fehérlő házacska. No, az éppen a juhászunk, a Veszelka Mihály lakása. Nincs tovább egy negyed kilométernél. Hej, ha már ott lehetnék.

De most az út legvégén a kutya is fősvénykedni kezdett az előfutamaival, mint mikor a kivégzendőnek már csak percekben engednek halasztást; csak mintegy harminc lépésnyit ment előre. Egy pléh-Jézus állt az utnál, ott, ahol a falu kezdődött. Mindjárt gondolhattam, hogy a szent jelvény előtt nem mer elmenni. Azon innen várt a kutya, a Szlaby Pál gyümölcsösénél s gödröt kapart az első lábaival.

... Ah, most egyszerre minden eszembe nyilalt. Ott, azon a helyen, dobáltam meg gyermekkoromban a Galandánét rothadt almával. Ott káromkodott, fenyegetőzött akkor a kiterjesztett sovány kezeivel. Ott vár meg. Azért csalogatott idáig. Ott akar velem végezni, hogy tudjam miért lakolok.

Fejem zugott, inaim roskadoztak, szívem hangosan vert, mint a kalapács, már csak tíz lépés, istennek ajánlottam lelkemet, már csak öt lépés...

De ebben a percben, oh, mégis van gondviselés, hirtelen megszólaltak a kakasok a faluban: Kukuriku, kukuriku! Ez a kísértetek órája. A kísérteteknek menni kell.

A fehér kutya fölugrott mintegy felsőbb parancsra s a Szlaby Pál gyümölcsöse mellett rézsunt a Kéry József-féle répaöldön elszárguldott a szklabonyai temetőbe, ahol eltűnt a halmok között.

Nem voltam már akkor se holt se eleven, nem is tudom miképp jutottam el a juhászlakig, ahol két ember beszélgetett a ház előtt: egy bocskoros tót és a juhászunk, Veszelka.

Veszelka! - kiáltám eléje, mihelyt felösmertem a hangját - gyere, gyere!

Veszelka azonkép felösmerte a hangomat és hozzám szaladt.

- Hop hop! Itt vagyok. Mi a baj ifju uram?

- Jaj, ne is kérdezd, Veszelka, csak kísérj haza, beteg vagyok.

Veszelka bucsut intett kezével a tótnak, aki az Ebeckre vivő úton eszeveszetten kezdett futni.

- Ki az az ember, Veszelka?

- Az a palojtai komán - felelte a juhász. - De hiszen reszket az ifju úr, a hideg rázza. Talán látott valamit?

- Nem, nem. Ne is kérdezd, Veszelka, csak menjünk, menjünk. És miért fut úgy az a palojtai komád, Veszelka?

- Ejh istenem, hát elbeszélgettünk egy kicsit és a szekere már nagyon előre ment, utol akarja érni a nyavalys.

- Egy fehér házi-nyúl van a szekérben - dadogtam.

- Én küldöm a kis keresztfiának - dicsekedett Veszelka.

Még egy perc és valahára otthon voltam. Veszelka megzörgette a kapuajtót, mikor én valami lelki kényszer alatt még egy pillantást vettem az átellenes temetőre s ime hús áram támad onnan, a fák gallyai összekopognak, megzörren a temető liceum-kerítése, egy iramodással átdobja magát rajta a fehér kutya, egy szempillantás, egy villanatot az egész, rohan, rohan felém... összerázkódom, torkom elfullad, egy szót, egy kiáltást nem bírok kiejteni, a világ elsötétül előttem és csak azt érzem, hogy a rém, hogy a Galandáné rám ugrott - aztán csak úgy átszűrődve, mintegy fátyolon keresztül hallom a Veszelka enyelgéseit:

- Uccu Sajó! Hopsza Sajó! Hol a pokolba csavarogsz te itt, öreg Sajó?

Hát amint kinyitom a szememet - no hol volt az eszem eddig - hiszen ez csakugyan testestől-lelkestől az öreg Sajó, a mi tulajdon kutyánk; nyihog, ugrándozik, örül, csóválja a farkát és nyalja a kezemet, mintha mondaná: Ej, de jól kijártuk magunkat, édes gazdám.

A szamár sine curában.

Az emberek közül sok ostobát láttam már sine curában, de a szamarak között nagy ritkaság. A miből kiviláglik, hogy a szamarak mégis nagyobb szamarak.

Pedig a szamárnak a nagy fejében voltaképpen lakozik értelem. Nemcsak azért, hogy az ábécé két betűjét tudja, hogy az esőt megéri, a mi végre is elég improduktív tudomány, hanem megvan az a maga felé hajló esze, hogy ügyesen, sőt néha ravaszul vonja ki magát a teherviselés alól - azaz legalább próbálja. Míg ellenben az okos fejű ló nem is próbálja, képes a bosztohó

megszakadni a sebes futásban, a gazdája kedvéért.

Bezzeg gyűlölte a futást, sőt még a mozgást is a Timpi, a lusta Timpi, a kedves kis szürke Timpi. És annyira nem akart semmi földi munkát, hogy végre is sine curába jutott. Mondják, az erős akarat előbb-utóbb sikerre visz – úgy látszik, a nem akarás is hasonrangú erő.

Szóval a Timpi pályája hasonlatos egy jól kiformált emberi karrierhez. Pedig nem lehet mondani a Timpiről, hogy szerencséje volt (azonban a többi szamarak bizonyosan azt ordítják felőle egymás közt). Ellenkezőleg a gondviselés egészen a Timpi ellen volt fordulva, mert olyan kezekbe juttatta, a hol rettentő munka várt reá. Juttatta pedig Otrókocsy Mihály uramhoz, a ki nekem kosztadó gazdám volt diákkoromban Selmecen.

-130-

Fent az Ó-hegyen lakott, átellenben a híres szép Röser Borbála várával, a kinek száz és egy szeretője volt a krónika szerint egyszerre. Csinos háza volt és jól mivelt kertje, melyben nagy mennyiségű zöldséget termesztett: ez képezte a fő jövedelmi forrását a fizetésen kívül, melyet az esztergomi érsektől huzott, mint annak Körmöcön működő hivatalnoka.

Noha két óránál nem igen időzött többet évenként Körmöcön, mégis tökéletesen betöltötte a hivatalát. (No mit mosolyognak? Mért ne volna az Magyarországon lehetséges?)

Otrókocsy Mihály ugyanis a primás pisetariusus volt Körmöcön; a pisetum mesterség pedig abból állott (a primásoknak csupa jó mesterségeik voltak), hogy a körmöci pénzverdében minden kivert arany és ezüst pénz után bizonyos nehezék járt (unum pendus).

Az az járt volna a régi királyok szerint, de az akkori felső körök – hiába erősködött Scitovszky – azt válaszolgatták sürgetéseire:

-131-

– Magyar bolondság volt az egész. A bolondságok pedig bevégeződtek. Ebben az országban minden a császáré – a menyországban minden a primásé.

Hanem a primás sehogy se akart belenyugodni ebbe a felosztásba, minélfogva Otrókocsy Mihály uram minden új esztendő napján átszekerezett Körmöc-Bányára, a hova megérkezvén, mindenképp előtte megüzente sógorának, Kolovác József pénzverde-igazgatónak, hogy egy félóra mulva kötelességéhez híven, meg fog jelenni a pénzverdében, mire Kolovác József uram, egy veres haju drabalis ember, szinte kötelességéhez híven, becsukatta a verde ajtaját.

Egy félóra mulva azután megérkezett Otrókocsy két tanuval s botjával háromszor megkopogtatta a tölgyfa ajtót.

– Bocsássatok be, a primás ő eminentiája nevében!

Egy hang belülről azt felelte:

– Nincs itt a primás ő eminentiájának semmi keresete.

Ezzel re bene gesta fölvettek egy jegyzőkönyvet, melyek után Otrókocsy uram most már mint magánegyhén, a mellékajton bement a verdebe a sógorát meglátogatni és ott parolázott, quaterkázott vele késő estig.

Ennyiből állt az Otrókocsy Mihály sine curája; hogy a szamaráé miből állt, arra ezután térek rá.

-132-

Mint minden ember, a ki sine curában van, Otrókocsy is szenvedélyesen szeretett másokat dolgoztatni. Mindenki dolgozzon, mindenki az arca verejtékével érdemelje meg a kenyerét. A felesége egész nap csipkéket vert, a lánya mosott és főzött, a kutyája egy taliga elé fogva a zöldséget hordta ki a kofáknak a piacra, mivelünk diákokkal a kertet gyomláltatta vagy a hernyókat szedette le a fákról, ha huzódoztunk, hogy a leckénket kell tanulni, éktelen dühbe jött.

– Hogy is ne, haszontalan paniperdák! Ejnye hol van egy vessző! Tanulni akartok? Mit? Minek az a sok tanult ember. Ha mindenki tekintetes ur lesz, ki fogja a csizmákat tisztítani. Azt szeretném én tudni, hé.

A macskái egész nap egereket fogdostak – és mikor már mind kifogdosták, Otrókocsy uram nagy pipaszóval járta be a szomszédait, hogy nincsenek-e egereik? inkább odakölcsonőzné a kiéhezett macskáit, hadd dolgozzanak. Irigyelte a macskáitól, hogy tétlenül futkároznak a konyhában.

Egyszer kiszólt a diákok szobájába:

– Ugyan fogjanak, amici, egy-két legyet. Az enyémeik már mind kiszökdöstek.

Másutt légycsapókkal kergették és öldösték a legyeket. Az ő szobájából maguktól szökdöstek el. A légynek is van esze.

Fogtunk neki néhányat; én vittem be a markomban.

-133-

– Minek az magának, Otrókocsy bácsi?

Kegyetlen, zsarnoki mosolygás ült ki a nagy bajusza fölé, miközben nyakán, mely oly vékony volt, mint a hegedűé, akár csak egy vetelő csajka, úgy futkározott ide-oda a bőr alatt az ádámcsutkája.

– Minek, he he he? Hát dolgoztatom őket, az ingyenélőket.

Néhány szutykos pipaszárt rakott ki az asztalról s lecsavarván róluk alant a debreceni cseréppipát (mert Selmecen debreceniből színek), fent pedig a csutorát, egyenkint eresztgette be a legyeket a pipaszárlukon át, mint egy nagy csatornán keresztül - ha kivergődnek ügygyelbajjal a tulsó partra, a szárnyaikon apránként kiviszik a piszkot.

Ámultan néztem ezt a csodálatos műveletet:

- Ejnye nem hittem volna. És jól kitisztítják?

- Jól - felelte kurtán.

- És mennyi légy kell egyhez-egyhez?

- Az ötvenedik légy már olyan szépen átmehet, mintha a budai alaguton sétálna selyem topánkában.

- De ötven légy! Ahhoz nagy türelem és vesződség kell. Nem könnyebb volna, ha dróttal tisztitaná ki a bácsí?

Homlokráncái összevonódtak szigorura, arca megbotránykozást fejezett ki s kezét tiltakozón emelte fel...

-134-

- Nem, nem. Csak hadd dolgozzanak. Az a fő, hogy dolgozzanak.

Minden élő lényt munkába fogott, a mi körülötte volt. Dolgoztatta őket mint Pharao a rabszolgáit. Egy nagy papirdobozban a selyembogarak szótték magukon a selymet, az almáriomon egy bedugaszolt üvegben, egy keresztos pók huzogatta fel neki a felülhevenyészett hálójába, a palack alján elszórt papirkockákból a lutriba teendő számokat.

Szóval mindenki dolgozott neki. Csak a Timpi, a kedves kis szürke Timpi tette fel magában, mikor a korponai vásáron - egy pisetumos napon - megvette egy ottani harang-öntőtől nyolc forintért, hogy az új gazdánál nem fog dolgozni.

Otrokocsy pedig ellenkezőleg, műértőn nézegette a Timpi lábait, erőteljes lapockáit, ép fogait és azzal biztatgatta:

- Erős vagy, barátocskám. Sokat fogsz dolgozni, barátocskám.

Timpi egykedvűen csapkodta bojtos farkával a saját világosabb színű hasaalját. Szilárd volt ő a maga programjában.

De a pisetarius is. Vett egy félholdas üres telket a kertje mögött, orvosi növényeket akart benne termesztetni s azért szerzett szamarat, hogy megszántassa vele. Már előre csináltatott neki egy kis filigrán ekét.

-135-

A szomszédjai nevettek:

- Ne bolondozzék, Otrokocsy ur. Hol látott látott már szamarakat szántani?

Neki azonban épen ez tetszett. Persze, még nem látott, de ha meghonosítja, hát látni fogja. Meglátják az urak is, milyen tudós növények dugják ki majd a fejüket a számarasztásból. Nevetséges! Mért ne szánthatna a szamar? A földnek mindegy, akárki szántja, a Timpinek is mindegy, hogy mit dolgozik, mert dolgoznia kell, az világos - hát legalább olyat csináljon, a mi dicsőségére válik.

Épen volt egy peregrinus vendége, Petrás nevű végzett theológus, együtt jártak valaha iskolába. Elhatározta, hogy Petrást fogadja meg az eketartásra. Reszketett az örömtől arra a gondolatra, hogy egy peregrinust megdolgoztasson. A legyek, az semmi. De a peregrinus!

A rongyos torzonborz alak meghökkent, elsápadt. Dolgozni! Szomoruan hajtotta le a fejét.

- Nem, nem, még szűz vagyok - dohogta nyöszörögve. Tudod-e Mihály, hogy az én kezemet még nem fertőztette meg munka.

Otrokocsy a fogait csikorgatta dühében:

- Dolgozni fogsz, punktum, vagy agyonütlek mint egy kuttyát.

A peregrinus különben is panaszkodott, hogy rosszul megy a mesterség, nagyon rosszul megy.

- Ejh ostobaság! - pattant fel a pisetarius. - Nem dolgozol, adót nem fizetsz, nagyobb ur vagy a besztercei püspöknél.

-136-

Petrás önérzetesen emelte fel a fejét.

- Csak voltam... azelőtt... valamikor, de most... - Zavartan vakarta nagy torzonborz szakálát.

Otrokocsy ráförmedt.

- Eredj a pokolba, odakünn vakard a szakáladat... és ne panaszkodj.

- Okom van, - folytatá - igazán rosszul megy. Egy az, hogy szegényednek az emberek, nem főznek fölöslegeset, de a mi fő, az ujságok... ezek a nyomorult ujságok...

- Mi, az ujságok?

- Végkép agyonütötték a peregrinus mesterséget.

- Ne beszélj, Petrás, bolondokat. Azért beszélsz, hogy én tartalak a nyakamon. Majd bolond vagyok. De, míg fölszántod a földet, itt maradhatsz. Nos, mivel ütöttek volna agyon az ujságok?

A peregrinus sóhajtott.

- Azelőtt mindenütt szívesen láttak, a papnál, a tanitónál vártak rám, hidd meg, Mihály, hogy vártak, mert én vittem meg a felföldről az alföldre s az alföldről ismét a felföldre, ki halt meg, ki él még az ismerősökből, mi lett ez vagy az, s ha valami nagy dolog történt valahol, botrány vagy gyilkosság, annak a hírének is én hordoztam szét. De most mindent tudnak az emberek az ujságokból, és senki se várja a Petrást, senki se kérdezősködik tőle. Az Isten verje meg a sok ujságíróját! Kiveszik a falatot a szájamból. Az enyémből. Nem hogy az Eszterházyéból vennék ki.

-137-

A peregrinus ráállt, hogy belefog másnap a szántásba a Timpivel, de esze ágában se volt, éjjel megkísérelte a szökést. Otrókocsy idején észrevette és bezárta a faskamrába.

Igy aztán csakugyan meg kellett kezdeni reggel a szántást. A kis Timpit befogták és kivezették a szántóföldre. Otrókocsy nagy élvezettel nézte a kísérletet, megmutogatta Petrásnak, hogyan tartsa az eke szarvát s miképen mélyítse be a levest. Hiszen kicsiből áll az egész.

- No most gyű, Timpi!

S mély kolbászt csattantott ki ostorával a Timpi keresztes hátán.

A szegény állat nagyot rántott a hámköteleken, azt hitte, valami könnyed tréfáról van szó, de a mikor látta, hogy huznia kell és a földet hasítani, hanyat vágta magát, lábait az égfelé fordítva és meg nem mozdult. Gondolta magában, történjék akármi - impavidum feriunt ruinae. Irtózatosan makacs volt a kis Timpi.

Otrókocsyt elfutotta a méreg, elkezdte a botjával piszkálni, ütni, de a Timpi állhatatos maradt.

- Hamar keríts te is egy husángot, Petrás, üsd!

-138-

Petrás is ütötte, de a Timpi nem volt rábirható aznap semmilyen aktiv mozdulatra, csak a füleit mozgatta és pislogott csendesen, türelmesen.

- Bolond órája van, - vigasztalta magát Otrókocsy - majd holnap újra próbáljuk.

Egész összetörve vezették vissza istállójába, a háta piszkos volt a földtől, melyen hentergett, s mikor a nyakát megrázta, kurta sörényéből csak úgy hullottak a bogáncsok. Senki sem vakarta, fésülgette a szegény Timpit.

A következő éjjel megint meg akart szökni a peregrinus, de most még jobban vigyázott rá Otrókocsy és megint megfogta. Nagy szemrehányásokat tett neki a lelketlenségeért.

A peregrinus görcsös fuldoklással mentegetőzött:

- Engedd meg, amice Mihály, de nem tudok megbarátkozni a gondolattal, a rettenetes gondolattal, hogy én szántsak.

- Bolond vagy, ha mondom, rosszabb vagy a Timpinél, de kell, mind a kettőtöknek kell... akarom. És a te dolgod kevésből áll. Kicsiség. Csak az ekét kell fogni és ballagni a szamár után.

- Tudom, tudom, de az elv...

Másnap megint munkába állították a Timpit. Most már nem feküdt le a földre, hanem csak ugrándozott egy helyben, ágaskodott feleletül az ütésekre, de minthogy az Otrókocsy földje vízszintesen következett előre és nem harántékosan fölfelé az égnek, a szamár fürge mozgásaiból sehogysen keletkezhetett barázda.

-139-

Nagy szégyen volt ez. Sokan nézték a szomszédok és nevettek, vihogtak a komédián.

- Tudod mit, Petrás - hörögte a pisetarius szenvedélyesen - befoglak a szamár mellé. Ha te egyenest mégysz, ő is menni fog melletted. Hidd meg, Petrás, menni fog. Ketten boldogulni fogtok, majd meglátod. És neked nem kell huznod, ő huzzon csak.

- Nem vagyok én Szapáry Péter - ellenkezett Petrás.

- Nem, mert csak Petrás vagy. No ne okoskodj, Petrás, kedves Petráskám, tedd meg nekem.

Addig-addig könyörgött Petrásnak, hogy megtette neki, be hagyta magát fogni a Timpi mellé.

A Timpi hamar végzett vele, nagyot rugván rajta, mire rettentő ordítással és jajveszékléssel rogyott össze.

- Meghalok, Mihály. A te lelkedre halok meg. Pedig de szép az élet...

Lepedőben vitték haza, egész éjjel haldokolt, de reggel mikor holttestét keresték, hült helye volt: megszökött a vén imposztor és csak színlelte a rugás fájdalmas voltát.

Otrókocsy le volt sujtva, hogy nem bir a Timpivel.

- Ugy látszik, valami uri munkára lesz alkalmas.

-140-

S kihirdette legott a kapuján, hogy kirándulók számára (mert sok turista-társaság fordul meg a

városban, a kik fölmennek a Szitnyára és a távoli tárnákhöz) egy hegyi számár kapható.

Akadtak is utasok, egy professzorné, ki az urával ment ki botanizálni a hegyekbe, kibérelte a Timpit. A Timpi vitte egy darabig nagy kényesen. Szép volt az asszony, - hát mért ne vinné, - de egy negyedóra múlva érezte, hogy egy kicsit nehéz az asszony, - hát minek vinné.

A Szitnya alján kanyargó uton fölért egy kis fensikra, tele volt az csipkerózsa-bokrokkal, vadvirággal, melyek körül zöldaranyba játszó legyek és bogarak udvaroltak. Ott kikereste a legszebb helyet, legbujább vadszegfű csoport és akkor hirtelen összecsukta a hátulsó két lábát, mire a szép asszony egy nagy sikoltással lefordult és leesett a puha gyepre - maga a Timpi pedig örült futásnak iramodott hazafelé, nem törődve, hogy a nyereg is lecsuszott a hasa alá.

Ezt még vagy kétszer-háromszor cselekedte meg, csak hogy nem ilyen udvariasan, (mert jól tudta ő mit mikor kell tenni) és olyan rossz hire lett a városban, hogy soha többé senki se ajánlotta a kirándulóknak. Közmondás támadt a vidéken, ha valami léha tökéletlen teremtményről fordult szó, hogy „hasznavehetetlen, mint az Otrókocsyk számára“.

A pisetárius ujólag törhette a fejét, mit tegyen a Timpivel. Hát el kell adni - tanácsolta a felesége és elvitték a vásárra.

-141-

De a vásáron se vette meg senki. „Ingyen se kell“ - mondták a vevők. Ekkor a diákokhoz fordult Otrókocsy, hogy jó volna a Timpit kijátszani az iskolában - egy hatos lenne egy szám - mekkora úr lenne a ki megnyerné! Én magam köröztem az ivet a kis diákok közt és mutatkozott is némi hangulat, az eszme tetszett, hanem a diákok gomb értékben akartak volna fizetni, (tiz gomb képezett a gombozás szabályai szerint egy krajcár értéket) Otrókocsy bácsi azonban nem akarta ezt a valutát elfogadni - s így Timpi a nyakán maradt.

Már-már elhagyta őt minden emberi lelemény a Timpi jövedelmezőségének kérdésében, midőn egy napon új fotográfus költözött be a szomszédságunkba, valami Palásthy nevű.

Otrókocsy hamar megismerkedett vele, sokat kvaterkázgattak együtt a „zöld szarvas“-nál és egy ilyen alkalommal eldől a Timpi sorsa. Megbeszélték egymás közt.

Volt a fotográfus atelierje mellett egy lombos eperfa, másnap odavitték a Timpit és hozzákötötték. Ott állt egész nap tétlenül, nyugalmasan az árnyékban (nagyon szerette az árnyékot), ha elunta az álldogálást, lefeküdt, ha meg viszkedett a teste, hozzádörzsölte az eperfához, ha megéhezett, harapott a gyeptől, ha megszomjazott, ott volt előtte egy dézsa víz. Igazi sine cura volt ez rá nézve. Kellemes és szórakoztató. Gyakran jöttek kis fiúk, kis leányok a mamájukkal (napjában egyszer vagy kétszer), a kik le akarták magokat vétetni.

-142-

Palásthy megsimogatta ilyenkor a fejüket és így szólt egyikhez, másikhoz:

- Hátha a csacsin vennők le magát kis pubika...

Minden kis pubika örült ennek, tapsolt kezeivel és kérte a mamáját:

- Mama a csacsin! Jaj a csacsin!

Hát persze, hogy a mama megengedte, hiszen csak egy forinttal lesz drágább a kép. (A forint kétharmada Otrókocsyt illette.)

Néha valamennyi gyerek a számaron akart ülni - s egy-egy fölvetel helyett, ha a gyerekek egy képre voltak is eredetileg tervezve, minthogy számár csak egy volt, annyi fölvetelt kellett csinálni, a hány gyerek van.

Timpinek az volt a hivatala, hogy ezeket a csepp jószágokat töltsen meg egy-két percig a hátán és meglehetősen mozdulatlanul álljon a masina előtt és minthogy a Timpi ugyis esküdt ellensége volt minden mozgásnak, fényesen töltötte be a hivatalát.

Ott lehetett látni évekig az eperfa alatt, örökös pihenésben, csöndes komtemplálásba sokszor jóízű szendergésbe merülve. Kedves diákkori emlékeim közt ott van az ő jámbor szürke alakja, szelid, türelmes nézésével.

-143-

Elérte a legmagasabbat, a mit egy számár elérhet. A tökéletes boldogságot. Csak még egy dolog molesztálta: a legyek. Ezek az átkozott legyek. Csapkodnia kellett a farkával ide-oda. De később még jobban ellustult és megunt a farkát is mozdítani. Inkább a legyek sétáljanak. S minthogy ez egészen magánügye volt, jogosan dönthette el a kérdést úgy, a mint akarta.

Viszontagságos történetét érdemes volt leírni, mert hasonlít az emberek által csinált nagy és szerencsés karrierekhez - még azzal is, hogy a szerencsés állással, a melyre a mihaszna tulajdonságaival vergődött, a halhatatlanság is vele jár - mert a Timpi arcképe ezer és ezer példányban forgott szerteszét.

Ott alszik a Marcsa is.

-144-

-145-

Éppen akkor laktam Szegeden a mikor a Tisza olyan nagyon megharagudott, hogy elhagyta medrét, nagy zugással, háborgással rohant a városnak.

-146-

-147-

Világgra szóló katasztrófa volt, csövestől termettek a szomorú történetek. A víz fölhasította a

föld gyomrát a felsővárosi temetőben, kimosta a halottakat sirjaikból és a koporsók beusztak a városba, régen elhalt gazdák a régi portáikra. Jól megjósolá azt a mult század végén a híres Menyhardus gvardián atya: „Akkor lesz nagygyá a város, ha az ősapák hazajönnek.“

De én a szomorú történetek e nagy garmadájában is a vig anyaghoz nyulok s csak úgy taláalomra leveszem a tetejéről egyik élményemet a jó öreg Fritzmayer Pál uram házában – aki engem még a víz ellenes harcok idejében meghitt vendégének, mondván:

- A víz be fog jönni. A királynak sincsen már annyi zsákja, amennyi fölfogná. (Uj ember voltam Szegeden, nem tudtam, hogy zsákkal fogják a vizet, nevettem.) Ha majd egyszer nem lesz födele *Ovidius öcsém*, szívesen látom a házamnál, mert az termésköböl van és emelkedett helyen fekszik, nem esik semmi baja.

-148-

Az öreg minden firkáló embert Ovidiusnak nevezett, vagy Virgiliusnak, amelyik hamarabb eszébe jutott, több poétáról nem volt tudomása – különben is esküdt ellensége lévén a könyveken hizott elméknek, valószínűleg ő befolyásolta híres nászát, a hódmező-vásárhelyi arany parasztot, Nagy András János uramat is, ki ezen időkben szurta le az egész környék báméskodására huszezer forintos adományát, nem amiként a város óhajtotta volna: idők végeiglen egy jelesen szorgalmaskodó szegény tanuló kiképzésére (hogy mindig legyen egy okos ember Hódmezővásárhelyen), hanem adta inkább egy artézi kutra azzal az indokolással, *hogy a tudomány már sok fejet megzavart, de a tiszta víz még egyet sem*.

Nemzetes Fritzmayer Pál uram éppen olyan tekintélyes férfiú volt a maga nemében Szögeden, mint Nagy András János uram Vásárhelyen; nem csoda, hogy komák voltak, egymásnak a gyermekeit tartván keresztvizre – persze nem egyenlő mértékben, mert Nagy András Jánosnak csak egy fia volt, aki később a Fritzmayer Pál Juci leányát vette nőül és hamar elhalt, ellenben Fritzmayer uramnak annyi gyermeke volt, lány, fiú, össze-vissza, hogy kétszer is szüksége volt, legalább az egyik kezére, ha az ujjain elszámálta. Beszélük, hogy néhány csinos fehérnép akad köztük, egypár már férjhez ment és azok kikapósak, egy-kettő anyányi és eladó, egy csomó növekedő. Általában gyakran lehetett hallani: „Minden elfogy a világon, csak a Fritzmayer-lányok nem fogynak ki sohasem.“ (Ugy tetszik, Fritzmayerné asszonyom született Tóth Veronika még mindig nem kergette el a gólyát a ház környékéről.)

-149-

Fritzmayer bácsinak még az apja vándorolt be Poroszországból Szegedre vándorlólegény korában s olyan magyarrá lett itt mint a patyolat. Palkó fiát elküldte ugyan Temesvárra német szóra egy évig, de biz' azon nem sokat fogott. Mikor haza került s németül szólította meg édesapja, habozó tekintettel meredt reá:

- Hast du mich verstanden?

- *Fer* - felelte a fiú azon hitben, hogy ez is csak olyan, mint a szittya idioma: a „megértettél“-re a kérdés első szótagját böki oda az ember feleletnek: „Meg.“

Németségről szó sem volt aztán többé – valószínűleg maga az öreg Fritzmayer (Konrád bátyó) is elfelejtette idők jártával anyanyelvét; – a szegedi levegő kihuzza a fejből a német szavakat, mint a vizikátor a rossz anyagot a vérből.

-150-

Szóval, már Konrád bátyó alatt teljesen elszegediesedett a Fritzmayer familia, Pál pedig idősebb korában, mikor jól megszedte magát mint cserző varga, számtalan földet, rétet vásárolván, homoki szőlőket Szatymazon, kibujt a bőrkötényből és beállott egyszerű szántó-vető pógárnak. Ez ugyan nem jövedelmezett úgy és jobban is kellett dolgoznia, de mindegy, a föld csak mégis föld – megkurtitá tehát kabátját mándli formára s ezüst gombokat rakott véges-végig sűrűn a mellényére, ami azt jelezte, hogy nem mesterember, se nem „fisér“, se nem „super“, se nem „gányó“, hanem a maga gazdája.

Sok mágnás tempóval jár az efféle. A varga ott térül-fordul reggeltől estelig a komisz bőrök közt és a legényeit mustrálja. A föld ellenben megnemesíti a pógárt, ebéd után elballag feketére az „Oroszlányhoz“, ahol azon jár az esze, hogy mi történik a „torony alatt“, (tudniillik a tornyos városház hivatal-szobáiban), mit csinálnak a város követei a budapesti országgyűlésen? A vargának azt mondják a bőrök: „Vagy minket nyakgatsz, vagy meg nem élsz“; a pógárnak azt mondják a földjei: „Egy kis jó essőre volna szükségünk“, amit az meg nem adhat neki, következésképp rábizza az égiekre. A polgár ráér közügyekkel bibelődni.

Igy vitte bele lassankint Fritzmayer a föld a városi ügyekbe, ahol komolyságával és józanságával bizonyos tekintélyre tett szert, nagy akciót fejtven ki a közgyűléseken, kivált az ugynevezett *ló-párt* ellen, amely furcsa nevét a régi időkben nyerte amaz emlékezetes szavazásból kifolyólag, hogy Dugonics András lóháton legyen-e vagy gyalogosan? A lovat ugyan sikerült kiszavazni a szobor alól, és most gyalog áll ott Dugonics András a reáliskola épülete előtt, de a lópárt megmaradt, eleven, harcias és fickándozó most is, sőt úgy tetszik, elszaporodott az ország többi városaiba is.

-151-

Éppen a lópárt elleni közgyűlési csatározások hoztak bennünket közel egymáshoz (Fritzmayeréket támogattam az újságban). Fritzmayer kimondta egyszer: „A penna rosszabb a vasvillánál“. De úgy értette, hogy jobb a vasvillánál. Megismert, megszeretett apránként, azért monda aztán a veszedelem napjaiban:

- Ha ürge lesz magából, Ovidius öcsém, szívesen látom a házamnál.

Tényleg úgy készült a veszedelemre, mint hajdan Noe (akinek az Ur megsugta), élelmi szereket vásárolt, meggyónt testamentumot csinált, szóval mindent úgy rendezett el, hogy ha

élnie adatik, megélhessen, ha pedig hálnia kell, ne szoruljon ebben se külső segítségre. Még a házőrző kutyájáról, a Marosról is gondoskodott; megszoktatta, hogy egy nagy hordóban háljon, a nagy hordót pedig odakötötte egy hatalmas, égis meredő topolyfához kötéllel – úgy hogy ha éjjel tör be a víz, kutyabaja se lesz a Marosnak, csak a lakóházát emelhetik föl a hullámok.

-152-

Csakugyan éjjel tört be a víz, egy tavaszi éjjel; cudar szél süvített, dühítve, ingerelve a lázadó Tiszát. Jött és elnyelte a várost. A ház, ahol laktam, egész fedélig víz alá jutott. Minden élő lény elhagyta, csak a macska maradt, vándorolt följebb emeletről emeletre, végre a fedélre szorult és ott sétálgatott nyávukolva. Én magam elmenekültem a vasuti töltésre, ott vártam be a virradatot. Mondjam-e, ne mondjam-e, milyen virradat volt? Bizony inkább nem mondom.

Hiszen a történetemhez csak annyi tartozik, hogy nappal elég idegvesztő volt azon a körülbelül egy holdnyi területen tartózkodni, amely az „Iskola-utcában” szárazon maradt a városból, s hallani a menekülőktől a szörnyűbbnél szörnyűbb híreket és a távoli pukkanásokat a beláthatatlan tenger különböző tájékairól (minden pukkanás egy épület összeomlását jelezte), de amint leszállott az alkony, noha még fiatal legény voltam, erőt vett rajtam a bágyadság, éji szállás után kellett nézni. Itt a szárazföldön úgy is tarthatatlan volt az élet, ami kevés friss élelmiszer volt a vendéglőben, méreg drágán licitálták fel a szárazföldön nyüzsgő sokaságok: a leves egy forint volt, egy borjuszéletet (csak egy volt) öt forintért váltott magához Glück ur, a gazdag gabonakereskedő, aki miután elfogyasztotta jóízűen, sirva borult az asztalra, hogy honnan fizeti ő majd ezentul a tizenötezer forint földadóját?

-153-

Ily viszonyok közt jutott eszembe a Fritzmayer meghívása; különben is hallottuk a szárazon, hogy a házának semmi baja, az ár a földszinti ablakokig se hatolt.

Nosza, hamar keresünk egy csolnakot. Állt elég a sekélyes vízben, csak meg kellett szólítani egynek a gazdáját.

- Mit kíván ön, ha elvisz Fritzmayerhez a Felső-városba?

Az „ön” szó idegenszerűen érintette a füleit.

- Öt forintot, mondá foghegyről. (Olcsó volt akkor a pénz).

- Az ángyom térdét! pattantam föl mérgesen.

- No no, szólt ő megjuhászodva és a lapátját a vízbe mártotta, – látom, hogy jó magyar ember, hát elviszem egy forintért.

- *Dangubálással?* (Hajósnyelven veszteglést jelent a dangubálás, hogy tudniillik meg is vár ha vissza kellene fordulnom).

A „dangubálás” szóra előntötte a derű az öreg hajós arcát és elkezdte a fejét csóválni neheztelően:

- Ej, ej, hát mért nem mondja mingyárt, hogy szögedi embör? Üljön föl, elviszem ingyen.

Egy jó negyedóra mulva odaértünk a Fritzmayerék háza elé, emberi és állati holttestek usztak a vízben, valamint házi szerszámok, a holttesteket kikerülte a csónakos, a szerszámokat ellenben egy vasmacskával elfogdosta utközben. Ahogy odaértünk, legott láttam a hordót a ház előtt, amely idestova himbálódzott a vizen, de elszabadulni nem tudott. A Maros nem látta, de megérezte a vendéget és ugatni kezdett a hordóban. Az öreg Fritzmayer kinyitotta erre az emeleti ablakot:

-154-

- Ide ide Ovidius öcsémuram! – kiálta rám – Isten hozta nálunk! No ugy-e mondtam, amit mondtam? Aztán befelé fordult, valamelyik cselédleányhoz szólt, de a templomi csöndben, amely a kihalt városban honolt, hallani lehetett: „Még egy teritéket az asztalhoz!”

Tele volt az egész ház menekülőkkel, rokonokkal, jó ismerősökkel meg a leányaival.

- Sok jó ember elfér, mondogatta az ősz hajszálait rásimogatva a koponyája kopasz vidékeire – minden lesz, nem halunk meg éhen.

S valahányszor jött egy-egy újabb menekülő, egyre vidámabb lett, hogy valamit tehet érte. Ugy járt ott a siránkozók és jajveszékklők közt, mint egy őskori patriarka, veditva őket bölcs szavakkal:

- Isten egy legyet sem fullaszt meg ok nélkül. Majd meglássa lelkem, hugom asszony, hogy helyes léssen az ő cselekedete.

-155-

Egy másik csoportnak, amely a sárga bőrkanapén ült, ezeket mondá:

- Az özönvíz bizonyára még rosszabb vala, de valamelyes jó még abból is támadt, például a kőszén.

Ez bizony Kovács György sógornak szólt, aki lehorgasztott fejjel bámult a padlóra, de akinek csinos kőszénbányája van Nógrádban.

A vacsoránál vidám történeteket mesélt, hogy vendégeit eltérítse sötét gondjaiktól. Lassankint meg is olvadt a bú, egy-két pohárka bor elszedegette. Csinos menyecskék, leányok egész sora ült a rengeteg hosszú asztalnál s Nagy András Gáborné, egy pajkos özvegy asszony (Fritzmayer Juci) elkezdte a kenyérgalacsinokkal való dobálózást. Ez az első stádium – azután jön az első kacaj, azután kezdődik a haragszom rád, a viháncolás. Ahol sok fiatal nép van együtt, ott nem nagy ur a szerencsétlenség sem.

Vacsora végeztével fölkerelkedtek a Fritz Mayer fiuk, János, a lakatos, akit ösmertem az Oroszlány kávéházból és Gyuri, a mézeskalácsos, akinek gyönyörű felesége éppen az imént esett *kutba* (nekem kellett őt kihuzni), fölkerelkedtek, hogy csónakjaikon menteni indulnak. A Makkos erdőben ugyanis már hajnal óta ott ülnek a fákon, mint a varjak, a felmenekült emberek, azokat le kell reggelig szedegetni és beszállítani száraz helyekre.

-156-

- Izmos fickók vagytok, hát menjetek - mondá az öreg Fritz Mayer, mindenik fiát megcsókolva - magam is elmennék, de már öregek a csontjaim.

Aztán egy alig észrevehető oldaltekintetet lövelt felém.

- Én borzasztóan el vagyok fáradva - siettem felelni.

- Ugy, ugy - szólt mosolyogva az öreg - azért, hogy a pennát jól elbirja valaki, még le nem tud hozni az ölében egy másfél mázsás embert, pedig a penna nehezebb, isten úgy segélyjen, nehezebb.

- Én éji szállásra jöttem ide, a Fritz Mayer bácsi régi meghívása alapján, ha emlékszik...

- Éji szállásra? (Látható zavar ült ki becsületes ráncos arcára és idegesen törülgette a tömött, fehér bajuszát.) Oh, hogy ne? Persze, hogy emlékszem! (A homlokát vakarta és a kialudt pipáját szeliden leeresztette a karosszéke mellé.) Persze, persze, (nyugtalanul váltott egy pillantást az anyjukkal, aki a sülő birsalmákat fordította tulsó oldalukra a vigan duruzsoló tüzes vaskályha tetején). Mindenesetre Ovidius öcsém uram.

Azzal felkelt, odatipegett az anyjukhoz, félrevonta egy ablakmélyedésbe és ott tanakodtak, gesztikuláltak jó sokáig, míg végre elém járult nyájas képpel, mint egy olyan ember, aki nagy feladaton esett át.

-157-

- Elrendeztük, - mondá barátságosan megveregetve a vállapockámat, - új plánumot csináltunk... és, és rendben van. Hanem persze (s hangja alázatos, bocsánatkérő lett) csak ahogy lehet. A helyzet olyan rendkívüli. Az ördögbe is nagyon rendkívüli. A szükség törvényt bont, hiába.

- Természetesen.

- S annyi jó ember keresett fel. Uram isten, annyi jó ember. De semmi az. Ösmerem kedves öcsém uramat, tudom, milyen derék ember... talpig derék ember.

Ugy elérezkenyedett, hogy könyük serkedtek ki a szemeiből, másrészt én is hajtogattam magamat.

- Különben elő se merném hozni ilyen uri embernek, jaj, dehogy merném, hogy külön szobát nem adhatok.

- Oh, kérem, az nem baj.

- Próbáltuk mindenképpen beosztani, de nem megy, sehogy se megy... A Marcsának már nem jutott hely. Hát már most a Marcsa is ott fog hálni. Engedelmet kérek...

- Nem tesz semmit, dadogtam, - nem tesz semmit.

Azt hiszem, el is pirultam egy kicsit (mert nagyon szégyenlős ember vagyok), körüljártattam szemeimet nagy félnéken, de nem vettem észre semmi nevetgélést, semmi meglepetést az asszonyokon, hogy a Marcsa az én szobámban fog aludni, vagyis én fogok aludni a Marcsa szobájában.

-158-

Az öreg ur most még vidámabban tipegett el, mint azelőtt, még az ujjait is pattogtatta, hogy ezen a feladaton túl esett. Beereszkedett ismét a zsölléjébe, onnan pislogott szeliden, szeretetteljesen az anyjukra, aki a csontokat és maradékokat szedegette össze a pecsenyés tálakról, aztán átadta a szolgálnak:

- Add oda, fiam, a kocsisnak, hogy a csónakon vigye el a hordóba a szegény Marosunknak.

A jó öreg anyóka mindenkire gondolt, a házőrző kutyára is.

Én pedig ezalatt eltűnődtem magamban, lopva vizsgálgatván félszeggel a deli, szép leányokat, a piros arcú, kívánatos menyecskéket, hogy melyik lehet a Marcsa. Egyiknek-másiknak tudtam a keresztnevét (kihalásztam a beszélgetésükből), de a Marcsa név váltig ki nem hámozódott. Istenem, melyik lehet? Bárcsak az a szóke lenne, aki ott ringatja magát a nád hintaszéken almazöld szoknyájában, amely alól kilátszanak a finom pici lábak, s néha kicsillannak a formás bokák...

Ezer gondolat rajzott fejemben. Csintalan, gonosz tervek. Ejh, csillapodj átkozott vér! Nem megmondta-e az öreg ur, hogy talpig derék embernek tart? És mégis... Nem voltam már egy csöppet sem álmos, csak kíváncsi és türelmetlen.

-159-

Ugy izgatott, úgy taszitott egy sor gonosz ördög, hogy kérdezzem meg valakitől, melyik a Marcsa. A hálótársam. Az ördögbe is, ki volt valaha közületek ilyen helyzetben? Az vessen rám követ, ha nem akart belőle hasznot huzni!

Folyt még a trics-tracs egy darabig, az asszonyok, leányok sugdostak, nevetgéltek, egyik-másikkal én is beszélgettem, de nem mertem előhozni különös esetemet, mely örökké ott

mosozkált a fejemben. Csodálkoztam, hogy ők sem tettek rá célzást. Hogy lehet az? Hiszen hallották, előttük mondta Fritzmayer. S nem mondhatni, hogy nagyon szemérmesek lettek volna. Kivált özvegy Nagy András Gáborné meg a Lahonyi szenátor né hogy tudták elhallgatni! Olyan csipős nyelvecskéjük volt mindakettőjüknek, mint a csalán. A hamis, szabad száju Bulykainéről nem is beszélek.

Nyugtalanul ödöngtem egyik szobából a másikba, ide-oda csatlakozván. Az öreg Fritzmayer leült preferáncot játszani a kőszénbánya tulajdonossal, Lahonyi szenátorral és egy harmadik rótszakállu emberrel, akit egyszerűen „Muszkának” neveztek azon a réven, mert egy testvérnéje egyszer Szent-Pétervárra utazott. Illendő számu gibicek vették őket körül, részint menekülő, részint a gazda rokonai és fiai. Az ördög tudná melyik kicsoda. Még sokkal élénkebb volt a másik szögletben a másik kis asztalka, ahol Varga Mihályné asszony né né kártyát rakott ki, s egy nagy csomó fiatal asszony nézte, némelyik lábujjhegyre állva. Hangos nevetés csattant fel egyszerűen, mintha csöngetyűk csillingelnének. Valami furcsát mondhatott ilyenkor a fölvetett kártya.

-160-

Ez az ebédlő melletti szobában folyt, bent az ebédlőben a nap szerencsétlen eseményeit tárgyalták. Kinek a háza dőlt össze, ki hogy menekült, ki mit vesztett – míg végre az öreg asszony Fritzmayer né fölkel a kályha mellől, betette a kötést a kis kosárcájába, miután előbb a kötőtűvel megvakarta a tarkóját és ásitott.

- Gyerekek, lefeküdni!

- Még maradni szeretnénk, mamuska – mondá a szép András Gáborné.

- Ti öregek maradhattok miattam, de a fiatalságnak még nőni kell.

A parancs csak a leányoknak szólt, akik nyugodalmat jó éjt kívántak (a nevelőbeliek pukedlivel) aztán kivonultak, ki jobbra, ki balra a szobákból.

De hála istennek, nekünk se lehetett sokáig maradásunk. Két drabális parasztszolgáló jelent meg nemsokára óriás csomó dunyhát cipelve, amit az ebédlő közepére hajítottak, azután eltűntek és új szállitmányokkal tértek vissza, egy egész boglya vánkos és derék alj meredezett szinte a padlásig.

-161-

Megint eltűntek és két-két zsup szalmát hozott mindenik.

- Hát itt mi lesz? kérdém.

- Hát ágyat vetnek a padlóra, a divánokra vagy az összerakott székekre, ahogy lehet.

Erre természetesen oszladozni kezdett a társaság, a preferáncot is abbahagyták, szükség volt a székekre. Az öreg ur meggyújtott egy gyertyát és megfogta a kezemet.

- No jójjön Ovidius öcsém, megmutatom a szobáját, de igyék még egy kvaterkát velem.

- Köszönöm, nem iszom már.

Maga indult elől a gyertyával, én utána kullogtam az ambituson. Csipős hideg volt, az öreg ur fázósan gombolgatta a kabátját.

- Az ott a szoba, az az utolsó, el nem lehet téveszteni.

S kezembe nyomta a gyertyatartót.

- Visszamegyek, mert nem hoztam kalapot...

- És az izé... dadogtam – az izé... Ki van nyitva?

- Oh hogyne? Hiszen a Marcsa...

- Már bent van? kérdém önkéntelenül és a szívem dobogni kezdett.

-162-

Az öreg ur meghallotta, hátra fordult.

- A Marcsa már régen alszik. Ne költse föl, öcsém, mert korán kell fölkelnie.

Tehát a Marcsa már alszik. Milyen kár! Hiszen az lett volna az egészben az igazi poézis, amikor a Marcsa levetkőzik. Az az incselkedés! Oh Istenem. De kár, de vétek azért a jelenetért! Hogy irult-pirult volna! Milyen vita támad abból! Bizonyosan azt követeli, hogy oltsam el a gyertyát. Nem, nem! Nem oltom el, hanem inkább behunyam a szememet. (Persze, hogy nem hunyam volna be.) Vagy pedig megindul az alkudozás: hát jól van, eloltom a gyertyát, hanem ennek fejében engedje meg a Marcsa, hogy én fűzzem ki a miderjét, vagy én huzzam le a topánkáit... S így következett volna szó a szóból, mosolygás a sok szóból, dévajkodás a mosolygásból, és a többi, meg a többi. Oh Marcsa, Marcsa, mit tettél, hogy lefeküdtél!

Huh, kutya fogantotta! Egy pajkos szélroham jött és eloltotta a gyertyámat.

No már most mit csináljak? Minden zsebemet kikutattam. Nincs benne gyufa. Egy országot egy gyufaért!

Visszatérjek az ebédlőbe? Nem, nem, ott már talán vetkeződnének az asszonyok. Legjobb lesz, ha egyszerűen benyitok (ugyis ott állottam már közvetlen az ajtónál), Marcsa talán fölbred s az jogcím lesz a beszélgetésre. Egy téma. Lehet belőle valamit csinálni. Mindenekelőtt egy kérdést:

-163-

„Merre van kérem kisasszony a gyufa?” De hát kisasszony-e Marcsa? Ejh, hát miért kellene éppen kisasszonynak lennie az én Marcsámnak? Hiszen egy kisasszonyt még se tehetnek józan észszel egy fiatalemberrel egy szobába. Hogy is gondolhattam ostoba eszemmel, hogy kisasszony? Az ördögbe is egy leányban több a szemérem, hogysen ilyesmibe belemenne. Asszony a Marcsa, punktum. S az se kap ezért a pápától soha *aranyrózsát*. Mert még asszonynak is furcsa vállalkozás ez. Bizonyosan özvegyasszony, mert ha férje volna, hát nem tudom, hogyan igazolná az eljárását. Igaz, hogy végveszély idején történik s ilyenkor megszűnik az etikett, csak ember és ember van, akár szoknyában jár, akár pantallóban és menekül, ahova lehet és amiképp lehet, nem az erényét menti ilyenkor, de az életét.

Saját okoskodásomtól mintegy felbátorodva, nyitottam ki az ajtót és beléptem. Koromsötétség volt bent, mint a kos szarvában. Hogy találok itt meg az ágyamat, vagy a gyufát? Hátha nincs is gyufa? Szivem hangosan dobogott s lábaim a földbe gyökereztek. Csodálatosan különös volt a helyzetem. Egyszerre eszembe villant, hogy három ut áll előttem: vagy neveltségessé kell válnom, vagy gyávává, vagy szemtelenné. Tessék ebből a háromból választani. Megvallom (mi türestagadás), még a szemtelenség legjobban felelt volna meg ambíciómnak, de azt még is meg kell kezdeni valamivel, míg ellenben a gyávaság a legkényelmesebb kezdetnek és ideiglenes folytatásnak, az ember megkeresi az ágyát, vagy a gyufatartót és levetkőzik - és rábizza magát a véletlenre, az álomra, vagy nem tudom én mire. Csak kitalál az a kis huncut Ámor valamit, vagy én belém bujva vagy a Marcsába bujva, ami lehetővé teszi, hogy egy kicsit fecsegjünk együtt, a pikáns helyzetből kifolyólag.

-164-

Hanem már most merre tapogatózom az ágyam után? Balról szabályos lélekzetvételek hallatszottak. Ott alszik ő. Vérem bizseregni kezdett. Szemem káprázott, szinte látni véltem alakját a habvánkosok között s keblének emelkedését. Volt egy momentum, csak az isten őrzött, oda akartam lépni... de nem, nem, ez brutális lenne. Mit mondana az öreg Fritzmayer? Ovidius öcsém, maga egy komisz fráter!

Nem, én nem vagyok komisz fráter, van bennem jellem és erő; jobbra kanyarodtam, jobbra kell az ágynak lennie. Valami almárium-félébe ütődék, ki is tört az üvegje, nagy csörömpöléssel esett szét.

- Bocsánat, mondám hangosan, azon hitben, hogy Marcsának föl kellett ébrednie a zörejre - nincs gyufám és az ágyamat keresem. Nem mondaná meg nagysád?

-165-

Nem jött felelet s a szabályos lélekzetvételek meg nem szakadtak.

Tovább tapogatóztam s valóban ott volt az ágy, mellette egy üres szék és éji szekrény. A szekrényen azonban nem volt gyufa. Elfogott a méreg, a boszankodás. Az ördög vigye az egész dolgot, nem így képzeltem. Megvetlek, Marcsa, te álomszuszék! Hirtelen lerángattam magamról ruhámat és a paplan alá bujtam.

Egy darabig hallgattam meglapulva, mint a nyul, az alvó hölgy lélekzetét, összerezenve, ha mozdult és ágyneműje suhogott. Ah, milyen ingerlő suhogás! Szemem valóságosan átszegezte a szuroksötétséget s nem tudtam levenni arról a környékről, ahol őt véltem. Fantáziám segítségére rohant a szememnek s kéz kezét mos, egyik a másikat bolondította. Agyam forró volt. A női test illatát éreztem az egész szobában. - Oh Fritzmayer, öreg Fritzmayer, de elrontottad az éjszakámat!

És mégis, ami nem illik, nem illik. Hiszen csak fel nem költethetem. Reggel panaszkodnék és Fritzmayer szemrehányásokat tenne. Legokosabb lesz barátom, - mondám magamhoz - ha elalszol és játszod a hideg ángliust.

Próbáltam behunyni szemeimet és a fal felé fordulni, de hasztalan. Gonosz manók, a saját gondolataim csak egyre szurkáltak, piszkáltak: Ejh, mit törődöl te Fritzmayerrel? Hátha az öreg kópé maga is egy kis mulatságot akart neked szerezni? Hiszen csak van esze, hogy nem akart erőnek erejével Szent Antalt csinálni egy fiatal ujságíróból? De ha azt akart is, mit tehetek én róla, ha a Szent Antal tüzét érzem magamban kigyuladni? S ki tudja végre, hogy maga a szép Marcsa is nem-e vágyik egy kis kalandra? De akkor miért aludt el a mamlasz?

-166-

Nem tudom, meddig hánykolódtam így az ébrenlét és az álom mesgyéjén. Talán aludtam is egy kicsit, de milyen nyugtalan, fárasztó volt ez az alvás! Csak azt tudom, hogy amikor feleszméltem és kinyitottam a szemeimet, még mindig sötét volt a szobában, de az alvó szuszogása nem hallatszott többé.

Kissé fölemelkedtem félkönyökre, a Marcsa ágya felé pillantva. Hát néhány tűszikra fénylett ott és sziporkázott.

Hohó! Ott ég valami. Látszott is a feketeségbe beleolvadni valami szürke sáv - mintha füst volna.

- Marcsa nagysám! kiáltám önkéntelenül.

- Tessék? felelt erre egy hang, egy sajátságos rezgésű hang, mely nekem rögtön feltűnt.

- Kegyed az, Marcsa nagysám.

- Én, volt a kurta felelet.

- Meggyult valami kegyednél, szikrákat látok...

-167-

- Ej, dehogy, felelt az előbbi furcsa hang. - Csak a pipából szállt ki egy-két szikra a kupakon keresztül. Semmi az.

- Szent isten! kiáltottam fel csodálkozva. - Kegyed pipázik?

- Most gyújtottam rá, hangzott elfogulatlanul. Mintha egészen természetes lenne, hogy ő pipázik.

Soha ilyet! És milyen utálatos vastag a hangja. Hát már most mit mondjak neki erre? Egészen megzavart ez a bolondos dolog.

- És mióta pipázik kegyed?

- Már inas koromban kezdtem.

- Inas korában? Mit beszél? Hát kicsoda ön?

- Ej, hát Fritzmayernek a timár fia.

- A fia? hebegtem és a fogaim vacogtak, egész fülem hegyéig magamra huztam a paplant. - Hát miért hívják akkor magát Marcsának?

A hálótárs felkacagott durván és szárazon, - beillett röhejnek is.

- Mert Máriának kereszteltek a felsővárosi templomban.

- Mily ostobaság! Nem értem.

- Pedig sokan vagyunk úgy a felsővároson - magyarázta Marcsa odaütögetve a hamu kirázásának céljából pipáját a tenyeréhez, ami sajtyszerűen csattogott - akik a Bach-világ alatt születtünk. *Apáink nem akartak katonát adni a császárnak*, hát leányoknak diktálták be a fiugyerekeiket - mert a bába is velük érzett s a pap Marcsának, Veronikának írta be az anyakönyvbe, mert rászédtek és engedte, hogy rászédjék, mert a pap is velük érzett...

-168-

- Hja, hja! feleltem a falnak fordulva. Mintha nem is igen érdekelne a dolog. Egy katonát loptak el a császártól, ez az egész. Bagatell az egész...

Ott künn valahol a kakasok kukorékolnak. Mingyárt virrad. Szépen vagyunk; én még semmit sem aludtam.

Szegény ember tőkéje.

-169-

Mindnyájan emlékeztek t. képviselőtársaim azokra a pillanatokra, mikor bent, a tanácssteremben édesdeden elandalogtok valami ellenzéki beszéden (ha mamelukok vagytok), vagy a saját gondolataitokon (ha ábrándozó kurucok vagytok) s merengéseiteknek közepette egyszerre csak felétek nyulik egy nagy prózai kéz és mintha egy olló volna benne, ridegen, kiméletlenül egyszerre elmetszi a fonalat.

-170-

-171-

Pedig nem olló van benne, hanem csak egy papírszelet litografizott betűkkel: „a képviselő urat kéri X - Y, hogy őt az elfogadó teremben fogadni méltóztassék“.

Megnézed a nevet s ha nem valami főbenjáró ember a kerületből (a mi sürgős indító ok) szórakozottan zsebregyüröd a papirlapot, morogván a teremőrnek: „Mingyárt, mingyárt“ s azzal úgy lehet megint visszazökkensz a hallgatásba s elfelejted a várakozót, aki egyre vár ott a „sóhajok szobájában“, hol csapatostól várják az ország minden részéből összegyülekezett ügyes bajosok az apró zsarnokokat, kikre fantáziájuk ráfencseli a tekintély és hatalom patináját, kikhez így szólnak a tényállás terjedelmes elmondása után: „Csak egy szavába kerül nagyságodnak.“

-172-

No persze, csak egy szavába! Oh, hogy nevetnének a miniszterek, ha hallanák! Hiszen hallották ők azt elégszer, mikor csak képviselők voltak és már akkor is nevettek, de keserűen, most pedig gunyosan nevetnének, mert már elfelejtették, hogy valaha keserűen is nevettek.

Csoda, hogy mennyi lehetetlen kívánság, kalandos terv jön össze az elfogadó szobában egy délelőtt. Szerencse, hogy nem egy emberhez szólnak, mert egy koponya megzavarodnék ezekben, de sok koponya birja. Vannak ezek közt ismerős alakok: pumpoló öreg asszonyságok, szinehagyott selyemszoknyákban, sorsüldözött emberek, csökönyös hivatalkeresők, megátalkodott pörlekedők, csak ritkán akad valami új, valami különös. Egy fiatal leányra mindnyájan emlékezhetek, a ki állítólag komorna volt valami grófi háznál s leesett a lépcsőn, eltörte a jobb karját, amputálni kellett. Most sorban jár a képviselőkhöz, csinos, fitos, eleven, mint egy cica, mindig arról a vidékről való, melyet az illető képvisel s haza akar utazni, de nincsen pénze. Könnyek öntik el szép szelid szemeit s a mint fellebenti pellerine-jét és a szép sugár derékből nem következik a kar helyén kar, megilletődve nyultok utiköltségért a zsebetekbe. A két karja azelőtt sovány kenyeret szerzett neki, most kalácsot hoz az egyik, a hiányzó.

-173-

Kétségtelen, sok boszuságot okoznak e látogatók még akkor is, ha nem a zsebére utaznak a képviselőnek, összelocsognak hetet-havat, kigondolnak lehetetlen jogcimeket, naiv álmokat jönnek valóságokra felváltani, de néha a kedélyességnek egy-egy sugára is besuhan velök a mindennapi élet egyhangu szűrkeségébe.

Itt van például az én óriásom, Gerencsy Mihály. Mindig kérdezték tőlem a folyosón: Kicsoda az a nagy, Góliáth formájú ember? Hát az a Gerencsy Mihály volt, a ki nekem sok mulatságot szerzett – a folytonos zaklatásaival.

Azon speciális alakok közzé tartozik ez a Gerencsy, a kik a ház külső levegőjében élnek. Ez egy külön osztály és pedig nagy, terjedelmes. Isten tudja, miért, de innen várják jövőjüket. Gerencsy is valami hivatalra lesett (így mondta nekem egy párszor), de addig is itt élt, itt mozgott, mint a muslinca a fényes lámpák körül. A muzeumkerítésnél várt, a mikor gyülekeznek a képviselők és ott várta, a mikor oszlanak. Mig csak egyet látott közülök, utána nézett. Addig nem tudott hazamenni. Vonzotta valami hozzájuk.

Engem igen gyakran keresett fel, de hogy miért épen engem, sohase tudtam rájönni. Meglehet, hogy a többi képviselőtársaimat is úgy zaklatta. Minduntalan volt valami kérni vagy mondani valója – többnyire valami zöldség. Inkább visszataszító volt, mint rokonszenves, durva, óriás testén roppant fej gömbölyödött, mint a bölényé. Az egész fejét szőr nőtte be, vöröses, deresedő szőr, csak a képén látszott két felül akkora csupasz hely, mint egy kétgarasos.

-174-

Eleinte mindig másokat protegált, ámbár említette, hogy maga is sok gyerek apja és rossz viszonyok között él. Virágzó kocsmája volt a belvárosban, de megbukott. Ha jól emlékszem, egy sovány asszonyt hozott egyszer magával, hogy ajánljam be a vasutakhoz, a menetjegyek szortirozásához, azt feleltem neki, hogy könnyebb egy tevét a tű fokán köröszkül hajtani, mint egy asszonyt bevinni a jegyszortirozáshoz. Máskor egy fiatal emberrel jött, a ki előléptetést akart – mert, ugymond, csak akkor veheti el a jegyesét (a gonosz szülék nem adják oda másképen). Összeszidtam Gerencsyt, hogy bolondnak néz-e engem? Majd én azért járom a minisztereket, hogy egy ismeretlen urat egy nagy szerelmi élvezethez segítsek.

Dühös lett Gerencsey, mert nagy szenvedélyek látszottak lakozni e roppant testben, bár alapjában nem birtam tisztába jönni az alapjellemeivel: rossz ember-e, vagy csak durva? Néha elképzeltem róla, hogy kész volna gyilkolni is s a nevetségességig féltém tőle. Máskor úgy tűnt fel nekem bárgyu tekintetével, mint egy magával tehetetlen nagy gyerek. Furcsán voltak benne elvegyülve a különböző tulajdonok. Heves, goromba, erőszakos, vakmerő volt, sőt szemtelen, a mellett meghunyászkodó, ügyefogyott és naiv. Gyűlölettel szikrázó szemekkel kelt ki, ha a lapokban olvasta, hogy X vagy Z főúr, miniszter, püspök nagy ebédet adott. „Disznóság, – rikácsolta – mennyit falnak föl! Hát nem lett volna jobb, ha azt a pénzt nekem adták volna, a mibe került?”

-175-

Minden elszórt garashoz ő formált igényt, toporzékolt, dühöngött, ha valaki a lóversenyen ezreket nyert vagy vesztett, vagy ha más valaki nagy összeget hagyott az akadémiának.

- Hát nem tudta a kutya nekem hagyni?

Ha nem is az egészet, ha csak a felét vagy legalább ötszáz forintot. Csak ötszáz forinttal is mit tudna ő csinálni? Magának varratna télire egy rókatorkos kabátot, a minő a házban lakó járásbírónak van, a kis Jancsika csizmát kapna és iskolába való bélelt öltözetet, a Guszsinak megvenné a himzett kis szürt, a mit az a kigyó-utcai kirakatban látott, úgy, hogy nyitva maradt a szeme, szája, Marika hozzájutna a nagy babához, az igazi hajuhoz, meg a többi rajkó is mind-mind öröme virradna, sőt az anyjuktól (egy vézna, vérszegény teremtestől) sem sajnálná, a mit váltig hangoztat a házban lakó doktor ismerősük: „Vasat az asszonynak, vasat és csak vasat”, egy pár palack chinai vasbort, hadd szörpölgetné, hadd erősödnék. Mert a fát is meg kell támasztani, ha sok gyümölcsöt hoz. Gerencsyné pedig csak úgy szórja a gyümölcsöt.

-176-

S minél több gyerek, annál kevesebb szerencse. Alszik-e az Isten, vagy mit csinál? Az exkocsmárosnak váltig rosszabbra fordult a sorja. Egy likőr-gyárosnak volt az ügynöke ez időben, de a likőr is rossz volt, a Gerencsy svádája is rossz volt, igen keveset tudott a közönségre rásózni, nagyon vékonyan csepegett a jövedelem. Mind gyakrabban mutatkozott most a házban, ott láttam majd mindennap a korridoron ácsorogni, várakozóban valakire. Kiket várt, kikre leselkedett, mit akart ettől vagy attól, nem tudom, nem kérdeztem, ha csak lehetett, igyekeztem úgy elmenekülni előle, hogy meg ne lásson.

Egy nap azonban, nyár elején, épen a legutolsó ülések egyikén a fogadó szobába hivatott.

- No mi baj, Gerencsy uram?

Hanyagul huzogatta le s fel a vállait.

- Egy kis pénzmagra szeretnék szert tenni, – mondta rekedten. Engem is szoritanak mások, hát én is szoritok másokat.

- No no...

- Mért tömjem én az állam bendőjét? – szólt sötéten maga elébe nézve. – Igaz-e vagy nem?

-177-

- Persze, hogy ne hizlalja. De hát miről van szó?

- A honvéd nyugdíjamat akarom! még ugyan erős vagyok (megrázta ökleit), de mindegy. Száz kilót nyomok, nagyságos uram, de ebben egy lat sincs, a mi az állam zsirja lenne. Becsületemre mondom, egy lat sincs. No mit néz úgy rám?

- Azt bámulom, hogy maga már honvéd volt negyvennyolcban.

- A mi azt illeti, – motyogta kelleetlenül a vörhenyes sertével benőtt állát vakargatva, – lehettem

volna honvéd, de...

- Nem értem. Nem volt honvéd és mégis...

- Az az hogy... Ebben az esetben egyre megy ki.

- Hogy egyre?

- Mivelhogy a megboldogult édes apám, mást fogadott helyemre... (S ezzel kihuzott a zsebéből egy nyaláb iratot.) Itt vannak az okmányok, minden rendben van. (Idegesen kezdett köztük babrálni.) Ez itt a szerződés Szüts Péterrel, melyet édes apám kötött. Ez a hadnagygyá való kinevezése, aláírva, Mészáros Lázár.

- Tehát a Szüts Péter nyugdíjáról van szó, - vágtam közbe.

Bólintott a fejével:

- A végett jöttem kérni s képviselő urat, hogy eszközölje ki. Nem sok pénz, nagyon kevés pénz, de a mi jár, hát jár.

-178-

- Ha az iratok rendben vannak, azt hiszem könnyű lesz.

- Nagyon helyes, igen helyes - jegyzé meg fönséges nyugalommal. - E szerint elvállalja a képviselő ur?

- Szívesen.

- No látom, hogy jó hazafi - szólt olyan benső megelégedéssel, mint a ki az ellenkezőjére bukkan annak, a mitől tart. - Most már csak azt tessék megmondani, itt hagyjam-e az iratokat, vagy pedig elküldjem valamerre?

- Legjobb volna, ha maga Szüts ur vinné el az illető helyre a kártyámmal.

Rám meresztette az uhubagolyéhoz hasonlatos sárgás szemeit és a szája is nyitva maradt.

- Miféle Szüts ur?

- Hát melyik más, az illető honvédhadnagy, a kiéi az irományok.

- De édes istenem, hiszen az ott hagyta a fogát Segesvárnál, a hol Petőfi.

Most meg már én kezdtem csodálkozni.

- Az ördögbe is, hisz akkor a maga Szütse nem kaphat nyugdíjat, de nincs is rá szüksége.

- Persze - felelte ő kedélyesen - a nyugdíjat nekem kell kapnom, mert helyettem szolgált, a mi annyi, mintha én szolgáltam volna.

-179-

- Ugyan legyen esze, édes Gerencsy. Ő maga helyett szolgált, az igaz, de elesett.

- No és mi következik ebből? - kérdé mérgesen.

- Az következik, hogyha ön szolgált volna is és meghal a csatamezőn, most ugy-e nem kérne nyugdíjat?

- Az más - pattant fel Gerencsy. - Fiskális észszel kell a dolgot venni, érteni kell a fundamentumát. Szüts Péter helyettem szolgált, ez egyszer áll, a szerződés is mutatja; de elesni önmaga helyett esett el, ahhoz nekem semmi közöm, az nem volt a szerződésbe kikötve, punktum, ha mégis megtette, a saját szakálára tette, punktum. Ez csak világos, mint a napfény. Így van-e, vagy nem ugy van?

Boszankodtam is, nevettem is.

- Már ez bizony nem ugy van, és mondhatom, nagy bolondságot motoszkáltat a fejében, ki kell azt onnan eresztetni.

Piros lett, mint a pulykataraj s görcsös köhögés fogta el, azt hittem, rögtön megful a dühtől, a szemei vérbe borultak, vastag ajkai reszkettek.

- Mit? - kiáltott fel. - Ön nem ismeri el jogomat! No szépen vagyunk. Hát érdemes küzdeni a hazáért? (Mind a két kezével homlokára csapott.) Oh, hogy bele nem üt az istennyila az urakba!

-180-

- Ha csak ezért hivatott, Gerencsy ur - fakadtam ki sértődve - ugy én itt hagyom, isten áldja meg.

Megragadta a kabátomat.

- Hát nem vállalja el az ügyemet? Mi?

- Lehetetlenség! Nem tehetem magam nevetségessé!

- Ugy? - riadt rám végtelen megvetéssel, gunyosan. - No jól van! Majd megmutatom én. Vagy megkapom a nyugdíjamat szép szerivel, vagy ha megtagadják, átadom az urakat X-nek. (Egy fogas fiskális-képviselőt nevezett meg.) Majd befüt az magoknak!

Menekültem előle. Azt hittem, mingyárt megesz. Valóságosan szaladtam, fellökve a folyosón népképviselőt, excellentiás urat, miniszterekre várakozó főispánt, de még az élénk folyosói

zsongáson keresztül is hallani véltem a Gerencsy fenyegető szavait: „No jól van, hiszen jól van!”

Nem tudom, mit tett aztán, de úgy félfüllel hallottam, hogy volt az országos honvédségélyző bizottságnál, hogy ott elutasították és valami scénát csinált. Azt hittem, most már komolyan megharagudott én rám is, de tévedtem (hiszen nem volt ő neki rossz szíve), néhány hét múlva, nyáron, a Ház szünetelése alatt, mikor éppen fürdőre készültem már s nagyban naphtalinoztak a lakásomon, egyszerre csak benyitott hozzám. De mennyire meg volt viselve. A haja fehérebb lett, a bajusza lelógott, a potroha lelohadt. Alázatos volt és kimerült.

-181-

- Egy földönfutót lát maga előtt nagyságod.

- Mi a baja? Üljön le nálunk!

- Nem ülök, dehogy ülök - nyöszörögte - nem addig én, míg meg nem találom, a mit keresek.

Hanem azért mégis leült s lankadtan eresztette le a két kezét a térdeire, melyeken nagyon ki volt fényesedve a fekete pantalló - hajdani ünneplő ruhadarab. Rossz jel, mikor az ilyen ember fekete nadrágot huz hétköznap. A lingua paupertatis szerint annyit jelent, hogy nincs a ruhaszekrényben másík. A fekete nadrág rendesen az utolsó mohikán.

- És mit akar találni? - vettem fel a fonalat.

- Hivatalt, nagyságos uram. A likórgyár, a hol voltam, megbukott, fut a félhavi fizetésemmel. Itt állok a sok gyerekek csupaszon, mint az ujjam. (Hej, ezen is gyűrű volt valamikor.) Lótokfutok tiz napja valami állás után, de képzelje, nem alkalmaznak az emberek.

- És mért nem?

- Mert marhák - tört ki egyszerre, kizökkenve alázatos szerepéből. - Azért jöttem most a képviselő urhoz, mert tudom, hogy megszán és pártfogásába vesz. Vagy ön is olyan... izé. De nem, nem. Elpusztulok, uram, ha nem vesz atyai szárnya alá, a feleségem is elpusztul, a gyerekeim is elpusztulnak.

-182-

- Hiszen venném én a szárnyaim alá, de először is nincsenek szárnyaim, másodsor pedig, miféle hivatalt tudna maga betölteni?

Felfortyant sértődött önérzettel.

- Minden hivatalt, uram. Olyan írásom van, hogy a minisztereké se különb. Az eszemet pedig el nem cserélem egyikükkel sem. Én minden lehetek, ezt én mondom (a mellére ütött kevélyen), hadd szóljon most az állam, hogy ő mit adhat.

- Nem úgy megy az, Gerencsy uram, önnek kell előbb valami alkalmasat, valami lehetségest kinézni.

Ravaszul mosolygott.

- Hiszen éppen az van most. Három esztendeje vigyázom már, hogy a képviselőház irodájából kimozduljon valaki, de ezek az irnokok nem mennek el onnan, mert a hely kényelmes és jó, lestem, hogy talán meghal valamelyik, de nem teszik a szemtelenek.

- Persze.

- Tegnap végre megkönyörült rajtam a Tóth Károly és meghalt tifuszban. No mondok, ez már valami. Ép azon a ponton állottam volt, hogy ha se az ördögnek, se az Istennek nem kellettünk, előhivom a szegény emberek legutolsó barátját: a szemet. Az biztos, az segít. S ehol ni, meghal Tóth Károly, a becsületes derék fiu, mintha csak megrántaná a kezemet és így szólna: „Ne bolondozzék, Gerencsy bácsi, átengedem magának a helyemet”. Mindig is olyan nyájas, jó akaratu volt én hozzám. És most már csak a képviselő uron fordul meg a dolog, ha mingyárt velem jön és beajánl helyére a képviselőház elnökénél.

-183-

- Most mingyárt?

- Addig kell ütni, kérem alássan, a vasat, a mig meleg.

- De ha lehetetlen...

- Mi az a lehetetlen? - kérde zordonan és a szemei vérbe borultak és a haja felborzolódt, az orrcimpái pedig reszkettek.

- Ugy értem, - feleltem megszeppenve, - hogy én szívesen teszek önért lépéseket, de most országgyűlési szünet van, az elnök nincs itthon.

Kezével indulatosan csapott asztalomra:

- De mikor mondom, hogy sürgős.

- No, no, csak lassan, - csitítgatám szeliden, csendesen, - akármilyen sürgős, azért az elnök még sincs otthon.

- És mikor jön haza?

Fürkésző tekintetét rám szögezte egy vizsgáló bíró zordonságával, mintha én tőlem követelné az elnököt.

- Szeptember huszonnegyedikén kezdődik az új ülészak; akkorra megjön minden bizonynyal.

Megrázta a fejét, miközben úgy fujt, mint egy bika.

-184-

- Niksz. Nem várom.

Felugrott és nagy furiával indult az ajtó felé. Én egykedvűen vontam vállat.

- Ha nem várja, arról nem tehetek.

- Nem tehet? Semmiről se tehet, - felelé vad keserűséggel az ajtóból. - Arról se, hogy most a Dunának megyek; előbb azonban behányom a kölykeimet, hadd száradjanak az ur lelkén.

- Az én lelkemen? Hát van magának jó esze?

Erre mintegy megengesztelődve visszafordult, felém jött és otthonosan vágta magát a sárga bőrdívánomra, fölszedve a lábszárait egymásra.

- Bizony nem lenne csoda, ha nem volna. Végig nézett a cipőin és elkáromkodta magát: Huh, már ezek is kását kérnek. - Aztán behunyta a szemeit, hogy ne lássa a nyiladozó lábtyüket s amabilis hangon folytatá: Hát jól van, isten neki, megteszem a nagyságos ur kedvéért, egy kis számot vetek magammal, de aztán biztos-e az a hivatal októberre?

- Azt én nem mondhatom, én csak ajánlom, a többi a szerencse dolga.

- Mit, még nem is biztos? - kiáltott fel s nagy izzadságcseppek gyöngyöztek homlokán. Hát hiéna az az ember, vagy mi? (T. i. az elnököt értette.) Lehetetlen, hogy meg ne tegye, kivált ha megtetszik neki mondani, hogy kálvinista pap fia vagyok. Mert az vagyok. És azt is tessék megmondani, hogy hat gyerekem van. Istenem, hat gyerek!...

-185-

Önmaga elé bámult hallgatagon egy darabig, roppant fejét himbálva jobbra-balra.

- Csak az a kérdés, - folytatá összeráncolt homlokkal, - megbirom-e várni a terminust, lássuk csak? Most június van és még előttünk áll egész július. Ez ellenében van künn levő követelésem mintegy hatvan forint; ha be tudnám hajtani az elég lenne júliusra. Nincsen kérem egy ceruzája?

Átadtam neki a plajbászomat, mire néhány számot jegyezett fel, halkán morogva:

- A júliust kihuzom, Isten úgy segítjen, kihuzom; de itt van még az augusztus. Lássuk csak, mi lesz az augusztussal? Van még a feleségemnek egy arany fülbevalója, eltart tiz napig. Azután van tiz ezüst kanalunk, az kitesz legalább tizenöt napot. De ez mind még csak augusztus 25-ike. S ön szeptember 28-ikára mondja az országgyűlést. Nincs semmi többé.

Hirtelen felém fordult könyörgő tekintettel, a kezeit is összetette.

- Nagyságos uram, ha Istent ösmer, találjon ki valami módot, hogy hamarabb történhessék meg a dolog.

- Egy mód van, - feleltem minden türelemből kiesőben.

- S az? - kérdé mohón, szeme megcsillant az örömtől.

-186-

- Ha rá lehetne venni ő felségét, hogy hamarabbra hívja össze az országgyűlést.

Nem volt annyira ostoba, hogy észre ne vegye a tréfálózást.

Fölkelt szertartásos arccal, mint a ki megszakit egy alkudozást s fenyegető hagon rikácsolá:

- Akkor hát nem lesz a dologból semmi. Aláz' szolgája!

Az ajtó felé iramodott, de tétova léptekkel, mint általában az alkudozók, kissé rajta tartotta kezét a kilincsen, hogy nem hívom-e vissza, csak aztán tünt el végkép s csukódék be az ajtó mögötte. Durva, elhangzó lépései alatt ropogni látszottak a ház falai.

*

Gazember-e vagy bolond, vagy csak nagy számár? Sőt lehet egyszerre mind a három. Ezeken tünődtem, midőn alig egy perc múlva kopogtatás rezzent fel és újra belép Gerencsy. Hát még sem tudta az ördög elvinni? Föltettem magamban, hogy igen kurtán bánok el vele:

- Nos? - kérdém élesen.

- Megvan, - felelte ő is kurtán, de megelégedetten.

- Mi?

- A fundamentum, a tőke.

- Mit mond?

- Hogy megvárjuk az októbert, nagyságos uram, mert egy kis tőkét fedeztem fel azóta.

-187-

- Azóta? Hol?

- Künn az ambituson.

- Az én ambitusomon?

- Igen is.
- Miféle tőkét?
- Van ugyanis egy megkereszteletlen gyerekem.
- Mi?
- Egy megkereszteletlen kis leányom, a ki nem jutott volna eszembe, csak most, mikor megláttam az anyja karján.
Föl nem foghattam, miről beszél. Az ördög értsen ilyet. Hátha megzavarodott az elméje?
- Mind szép ez, Gerencsy ur, de magyarázza meg nekem is, miképp veszi ön a megkereszteletlen gyereket a *bevételek* rovatba?
Gerencsy bámész arcot vágott a fölött, hogy ezt nem értem.
- Hát ugy, kérem, hogy egy miniszternét és egy megyés püspököt hívok keresztszülőkné, a mi ötven forintjával számítva száz forint.
- Hm, persze. Biz' Isten, holtig nem jutott volna eszembe.
- Hja, a szegény ember buzája furcsa helyeken nő, - mentegetőzött nevetve.

Ez a spekulációja a keresztszülőkre kibékített vele, megbiztattam, hogy csak várjon hát októberig és kikisértem végig az előszobán, ki az ambitusra. Ott várt az urára Gerencsyné, halovány arcu, vézna asszony-személy, a negyven és harminc közt, inkább csinos, mint rút. Szegényes perkál ruhája ki volt gombolva a mellén s fonnyadt emlője környékéről eltolva ing és ruhaderék, hogy jobban hozzáférhessen, a kit illet, a Gerencsy tőkéje, egy kék szemű, piros arcu csecsemő, kék szalagos fehér főkötőben.

- Ez az! - mondá Gerencsy a gyermekre mutatva, kinek csak a pirinyó kezei voltak kívül hagyva a vánkosokból s a nyakában lógott zsinóron egy viola gyökér.

A baba épen szopott. Gerencsy kihuzott valahonnan egy kis zsebtükröt s mulattatására elkezdte villogtatni. A tükör felfogta a napsugarakat s a mint az öregnek a keze mozgatta erre-arra, a szerint szaladgált a napfény a gyermekeken és talán csiklandozta is puha, finom testét. A baba abba hagyta a szopást és nézte a táncoló fénykarikát. Az pedig felkapta a karjára az anyjától és megindultak lefelé a lépcsőkön, boldogan, vidáman, mind a hárman.

Látni kellett volna, hogyan vitte, hogy ugrált vele, himbálva a levegőben, gügyögött neki:

- Tip-top, hajsó, megvárjuk az országgyűlést. Tip-top, hajsó, az országgyűlést... ne félj semmit, édes tőkém, arany tőkém...

És a kis tőke nem is félt, rágta a viola gyökerét és a kék szemecskéi nevettek a vén számárra.

A kemény koponyák.

Aki falun született, az meg nem szabadulhat a falutól, hiába tépi el az összes gyökereket, melyek oda fűzték, hiába feneklik meg a városban, a falu utána jön, mint a kisértet és hívja haza maga után. Az eloltott gyertyával esténként eltűnik a város sok ezer házával és ide jön a kicsiny falu akácfáival, liceumkerítéseiével, eredeti vidám népével. Bizony én még most is annyit lakom falun, mint a városban.

Sőt többet; mert majd minden három-négy évben egyszer meglátogatom a falumat és akkor nappal is ott vagyok. Megnézem a házat, ahol születtem, idegen ember tulajdona, de szívesen lát. A család kis lánya (szép férjhez menő hajadon már) rózsákat köt abból a tóbül a kertszögletben, amit még az anyám ültetett. Azok aztán beszélnek nekem olyan gondolatokat, hogy színültig telik meg a lelkem velök, néha ki is csordul.

Megnézem a réteket, hát ugyanazok a margarethák nyilnak most is s betarkitják a nagy térséget, zöld pázsiton fehér csillagok, mint ahogy fenn a magasban, kék posztón fehér margarethák. A gyalogutak épen úgy mennek, úgy jönnek, mint azelőtt. Ez vezet a kenderáztatókhoz, amaz a szőlőbe, a harmadik a hidhoz. Leányok, menyecskék piciny lábnyomai mintázzák végig e kedves utakat.

Bejárom az erdőt, itt is egy ismerős fa, ott is egy. Boldog Isten, megint ott vannak a fészkek, amiket már egyszer kiszedtem, összeromboltam. Ugyanott azon a fán a hármas gally kezdődésénél, a régi madárfunduson. Az anyamadár ott ül a tojásokon. Ah, minden csodák közt a földön a legcsodásabb. Hogy annak a madárnak a teste melegétől egy szép nyári hajnalon széthasadnak a tojáshejak és apró eleven lények bujnak ki a tojásokból. A nap gazdagon löveli alá sugarait a fák levelein keresztül. Főnséges tűz ez is, de az anyai test melege mégis több, mégis szentebb, csodásabb, termékenyebb és édesebb.

Minden fa egy történet nekem. Ebből az odvasból méhrajt szedtünk egyszer. Amott fogtuk a mókust. Erről esett le a Molnár Pali. Innen husz lépésnyire van az erdei forrás. Odajártak az őzek inni. Most is odajárnak.

Minden a régi még, itt is, bent a faluban is. Mindent megnézegetek apróra s egy-két óra múlva, amint előtörnek az elhalványodott emlékek, egyszerre csak legyűrök az egész harminc esztendőmet. Reggel még csak álom volt, hogy én valaha itt jártam, itt éltem, most már a többi az álom, az az idő az álom, amit a világba hányódva töltöttem.

Meglátogattam az iskolát. Még most is elfog valami sajtószerű félelem a küszöbön, mikor belépek. Pedig már nincs itt a szigorú Tusnay András, aki megfogta nagy bütykös ujjával a kis sovány kezemet s úgy vezette közvetve a tollat, mely bizonytalanul bolyongott a papíron, míg a nagy B-t vagy a nagy F-et leírta, s akkor se volt annak becsületes betűábrázata. Mondta is az öreg nagyszomorúan:

- Sohase fogsz irni tudni, fiacskám!

Új tanító van már, talán a negyedik is azóta, de a padok és gyerekek ugyanazok. Én ismerem őket, de ők engem nem.

A tanító ur kérdéseket ad fel nekik a tiszteletemre.

- Miféle országban lakunk?

- Magyarországon.

- Milyen nemzetből való vagy te, Szlimicsek Mihály?

- Magyar vagyok.

- Melyik megyéből?

- Nógrádból.

- Mondd el, fiam, Nógrád vármegyét ahogy a versben van.

A fiucska elfujja. (Itt még mindig él a jó öreg Kis-Tükör):

Nógrád vármegyében kell járni nagy sáron
Hol Losonc Nógráddal, Buják is e tájon stb.

- Nagyon jól van, Szlimicsek, nagyon jól van. Hát eszerint melyik megyében van Losonc városa?

Szlimicsek Mihály habozik, aztán febátorodva feleli:

- Azt még nem tanultuk.

- Szakasztott így volt az én időmben, szakasztott így... Ugyanezek a talentumok, ugyanezek a methodusok. - Ismertem az apádat, Szlimicsek Mihály, éppen ilyen nagy számár volt ő is, de *tótul* volt ilyen nagy számár.

Ott hagyom az iskolát, hogy kiélvezzek mindent, ami még kínálkozik. Hire fut, hogy ott vagyok s legott előkullognak portáikról a régi ismerősök, a játszópajtások s míg végigmegyek a nagy uton, már felgyűlnek egész csapatra. Nem a régi fürge, vig fickók többé, nehézkes parasztok, tekintélyes gazdák, deresbe játszó hajjal. Némelyik vitte is már valamire. Ott ül a falusi tanácsban s mogyorófabottal jár, méltóságteljes lassu lépésekben. Sőt a bíró is iskolatársam volt, okos ember, akinek szava sokat nyom a falu apraja-nagyja előtt.

- Hát mi ujság, Pál úr?

- Meg vagyunk, tekintetes uram, csak egy kicsit a termés nem jó. Bor nem igen lesz az idén.

- Mért nem öntözik gálliccal a szőlőt?

- Ostobaság - mondja egy öreg paraszt. - Tavaly gálliccal öntöttük, aztán az egész falu megbetegedett a mérgezett szőlőtől. Inkább egye meg a féreg magát a szőlőt, tekintetes uram, minthogy aztán az embert is megegye a szőlővel együtt.

- Hát a politikában hogy vannak kendtek?

Bíró uram, Kazi Pál, megtörli előbb a száját az inge ujjával, mikor ilyen nagy dologról nyilatkozik.

- Mi, szegény parasztok, fizetjük az adót és nem panaszkodunk. Adónak lenni kell.

- Hát a nemesek?

- Azok baloldaliak így időközben, de mikor a követválasztás van, akkor a kormányra szavaznak.

- Van-e a faluban szocializmus?

Kazi Pál értelmes ember, ujságot is szokott olvasni, erre a kérdésre a fejet rázza:

- Nem hisz abba itt senki. Ha betéved is egy-egy hóbortos vándorlegény a faluba, hát csak nevetik, ha ilyeneket beszél. Okos emberek a mieink. Tudjuk mi jól, hogyha ma felosztanák is az országot egyenlően az emberek közt, egy hét múlva megint nem volna egyenlőség, mert a

könnyelmü korhely elköltené a maga részét, a szorgalmas igyekvő pedig megnagyobitaná a magát. Kemény, egészséges koponyák ezek a mieink, tekintetes uram.

Valóban kemény koponyák az én földieim és igen sokszor elfog a büszkeség, hogy a megelégedés itt terem a sovány kavicsban és nem a súlyoskalászu rónaságokon.

Ha el-elrándulok a vármegyémbe nagy időközökben, mindig bizonyos idegességgel észlelődom, megvan-e minden a régiben, nem inficiálta-e még meg a modern kor a népet? De még mindig tisztán maradtak. S ez igazán édes tudat.

Amint befordul a piszmogó vicinális a szülővármegyém felé, szinte jól esik, hogy olyan lassu. Az új kor száguldó sárkánya is megbénul e komótus, lusta tekintetes urak közt. Itt még ő se tud az lenni, aminek alkotva lett. Átidomul a tekintetes vármegye képére. Megadja magát.

Aztán még beljebb megyek, még beljebb, a kevély székvároson túl, ahol még szüziesebb a levegő, az országutakon túl, - ahol már csak megyei utak vannak, a falunkba és újra végigjáróm az erdőt, a rétet, az iskolát és újra kikérdezem a parasztokat. Milyen a termés? Mi a panaszuk a politikában? Van-e a községben szociálizmus?

-197-

A bíró azonban elkezdte az idén fejét vakarni és a botjával zavartan ütögette csizmája hegyét:

- Bizony már van, kérem alásan.

- Szociálizmus?

- Valami olyasféle. Egy új bogár, kérem alásan.

- Bogár?

- Az ausztráliai méhek.

- Mi az Isten csudája az? És miben pusztít?

- Az emberi elmében, kérem alásan.

- Az ördög érti kendet bíró uram.

- Hát úgy van az tekintetes uram, hogy a takácsunk a Blózik Mátyás, hiszen tetszik tudni, milyen nagyszáju kolompos ember, fent járt a fiánál Pesten, aki ott kovács legény és lakodalmat tartott most; onnan hozott egy történetet az ausztráliai méhekről.

- És ez a történet?

- Megzavarta az egész falut.

- A kemény koponyákat?

- A kemény koponyákat, - felelte szomoruan.

- De egy történet!

- Hja, tekintetes uram, egy gombostű is halálos lehet, ha megvan a hegye mérgezve.

- Lánchordtát, miről szól hát a történet?

- Hát biz az arra vonatkozik, hogy mégis csak az az igazság, föl kell osztani mindent egyenlően az emberek közt.

- De hisz a multkor mondták kendtek, hogy egy hétig se volna egyenlőség, mert egyik költene, a másik gyűjtene.

-198-

- Hogy aszongya nem gyűjtene, - felelte a bíró, megsuhogtatva botját a levegőben - azt mutatják az ausztráliai méhek.

- Mutatnak azok istennyilát.

De bíró uram nem hagyta magát kivenni a konceptusból, folytatá ilyenképen:

- Hogy aszongya egy hajó indult a tengeren Ausztráliába, ezt Blózik beszéli kérem alásan és mielőtt megindult volna, rászállott egy méhraj, királynéstől, mindenestől az árboc rudjára. Nosza, a kapitány nem tud mit csinálni a rajjal, megindítja a hajót s a raj csak nem mozdul. Elviszik hát Ausztráliába s etetik utközben mézzel, mert volt a hajón méz. Ausztráliában aztán köpüt csináltak a méheknek s a méhek ép úgy mint elődeik odahaza, hozzáfogtak munkájukhoz, gyűjtötték a mézet és várták a telet, de csak nem jött a tél, várták, hogy a virágok elhervadnak, de azok csak egyre nyiltak és nyiltak. Ejnye de bolond ország ez, gondolták a méhek. De szamarak voltunk, hogy törtük magunkat, hiszen a gyűjtésnek nincs többé semmi célja. S fogták magukat a bosztohók és a következő évben már nem gyűjtöttek, hanem csak szálltak-szálltak virágról-virágra és a virágok mindig nyiltak nekik, egyik bimbóját hányta, mikor a szirmait hullatta a másik. És most már, azt mondja Blózik, elszaporodtak a méhek Ausztráliában, száz kaptár familia van már az egyből, de egyik se gyűjt semmit.

-199-

- És az ilyen ostobaság hat az emberekre? - jegyzém meg sajnálkozva.

- Blózik vasárnaponkint beszél nekik, felolvas és ők beszedik, de különösen a méhek zavarták meg őket, rendes összejöveteleket tartanak, pénztáruk van és tele vannak a maszlaggal...

Különösen ezek a méhek, az ausztráliai méhek.

- Az istenért, ki kellene verni a fejükből.

Kazi Pál összefonta kezeit, aztán szomorúan nézte egy darabig a földet, a fölöstandó anyaföldet.

- Nem lehet, - szólt elgondolkozva s aztán bizonyos kevélységgel hozzátette - mert kemény koponyák, rettenetesen kemény koponyák a mieink.

Kezet fogtam vele, mire eldöcögött a faluháza felé, még magában is mindig morogva:

- Kemény koponyák, hm.

Én pedig nekiindultam a pajták aljának, hogy kegyeletesen bejárjam azt a bozóttal, labodával felvert darab földet, mely valaha a mi kertünk volt. Még megvannak a roncsai. Itt egy vén szilvafa, de már nem terem, ott egy darab sorompó bedőlve, félig megrothadva, ribiszkebokor a kukorica közt, egy picinyke cipősark a beléndek és farkastej közt, talán a hugocskám cipellőiből, derékig érő vadfüvek társaságában egy teljes violabokor. Muslincák, darazsak aranyos-zöld legyecskék röpködtek, dongtak köröskörül, akik még mindig emlékezni látszottak arra, hogy itt valaha kert volt. Hess, cudarok! Idegesen kapkodtam előlük a fejemet jobbra-balra. Mind azt képzeltem, hogy az ausztráliai méhek, akiket a Blózik szállított ide - erre a szüz és tiszta földre, hol csak a szunyogra és a hernyóra kellett eddig haragudni.

-200-

A kis szeplős.

-201-

Akit az istenek gyűlölnék, szép feleséget adnak neki. Azzal jár az örök nyugtalanság. Ellenben a csunya feleség az a legnagyobb béke a világon, valóságos treuga dei. Nem minden ember fogja fel így a dolgot, megengedem, vagy ha így fogja föl, sok igen szívesen viseli az istenek gyűlöletét ebben a formában. Hiszen minden a formától függ.

-202-

-203-

Sokkal nehezebb a már milliószor hallott forma az istenek gyűlöletében az, ha tanítóvá teszik az embert, kivált falusi tanítóvá és kivált a tót hegyek közé, Blobócon, a hol nincs más kaputos ember, csak a molnár, meg az Amerikából hazatért Szlanka György, aki ott vette fel a pantallont és az urias kabátot, majd egy pár száz dollárral visszatérván szülőfalujába, most tükörből fészülködik, mint a nagyurak.

De nem ő róla szólok, hanem a tanítóról, Kuprinyi Pálról. Csak abban nincs igazam, hogy az istenek tették őt tanítóvá, mert úgy nyerte az állását, hogy még a régi tanító életében elvette annak a leányát, Koleszkay Máriát s az elaggott após átjásztotta neki egy ügyesen rendezett alkalommal a tanítóságot.

-204-

Igy megy ez itt Magyarországon kicsibe-nagyba - a nepotizmus, mindig csak a nepotizmus. Véget sehol se ér. Egy csöpp víz a falusi pocsoljából csak olyan víz, mint a nagy tengeré. Tanító-dinasztiák képződnek, melyek elárasztanak egész vármegyét s századokon át tartják megszállva a szerény szalmafedeles tanító-lakokat fi-ágon, leányágon.

Ez a Koleszkay Mária nem volt szép, sőt inkább rút volt, szeplős, sovány, kicsiny, olyan, mint egy csutak. De hát a familia alkalmatos volt, punctum s a segédtanítónak meg a királynak politikából kell nősülnie, punctum. Aztán mindegy is, mert Blohóc különös hely, nagyon különös. Talán nem is illik elmondani. Nyáron szétmegy az egész falu férfinépe le az Alföldre aratásba s egyéb mezei munkára s az asszonyok mind otthon maradnak... Hozzá se jut az ember a saját feleségéhez.

De Kuprinyi voltaképp nem is volt Don Juan, pedig szép izmos mahomet ember volt, akár egy gránátos, inkább volt Nimród, aki üres idejében a nyulak után mászkált a határban s ha hazajött este... Oh, istenem, este a sötétben minden asszony egyforma.

Szóval, békességes, csöndes házasság volt. Az asszonyka szelid volt és becsületes. Már az is mutatja, hogy egyszer a csintalan Zahora Mátyásné megnyelvelte: „Könnyü a tányérnak el nem törni, ha nem nyul hozzá senki.“ (Zahoráné asszonyom voltaképpen már csak cserép volt.) Más valaki is mondta, de nem tudnám az urát adni:

-205-

- Higyjétek meg, hogy a tanítóné alattomos. Nézzétek csak a szemét, hogy világol, valami zöldes fény hogy bogázzik benne.

Csak hogy ki nézegetné a Kuprinyiné szemét? Különben is mindig le volt sütvé, ha végig ment a falun, vagy ha vasárnap megjelent a templomban és leült az első padban az öreg molnárné és a mézárósné mellé (mert az arisztokrácia mindenütt összetart). Eh, bizonyos asszonyokról azt se tudja az ember, hogy van-e szemük.

Nem voltak nagyon szegények, mert takarékoskodtak, tehenük volt, malacaik voltak és szolgálot is tartottak. Szóval, rendes emberek voltak és az asszony még violákat is termesztett a kis kertben és georginarózsákat. Az pedig nem jó. Az az egy nem jó. Nem is való, ahol hajadon leány nincs, aki a mellére tűzze. Az asszony keressen a férje fejében, ha nincsen dolga és a konyha szagaiban gyönyörködjék, de nem a virágokéban, mert a virágok rossz tanácsadói a fehérszemélyeknek.

Volt valami kanonok nagybátyjuk az asszony után Kassán, az is segítette őket némileg, de a tejfölt a közvetlen mellette élő rokonság nyalta fel. Nekik csak vetettek valamit. Ez a kanonok meghalt egy nyáron s néhány ezer forint örökség jutott nekik. Blobócon ugyan azt mesélték, hogy a kanonok még a tél elején halt volna meg, de a mellette levő rokonok eltitkolták s jégen tartották a holttestét a pincében még egy félévig, hogy a kanonoki jövedelmeket tovább szedhessék. Hogy volt, mint volt, nem firtatom. Papok dolgába avatkozni nem jó.

Kuprinyi egy szőlőt szerzett az örökségből, odalent Gömörben, a maga szülőfalujában, a jövő évben már termése volt. No, azt meg is kellett itatni valakivel s a hosszú téli estéken elhivogatta magához a molnárt meg az amerikánust, aki ámbár mint sült paraszt ment ki, mint intelligencia jött vissza s sehogy se akart többé elkeverődni a közönséges osztály közzé. Sok mindent tudott mesélni, sokkal többet, mint a mennyit látott, pedig sokkal többet látott, mint a mennyit Blobócon elhihetek volna. A brandyt, whiskyt emlegette, de a vinkó is jól ízlett neki. Azonfelül mulatságos és csinos fickó volt, olyan homlokkal, mint a bikáé és olyan arccal, mint a megpörkölt káposzta. Durákat játsztak, néha pénzre, néha dióra, amint járt a malom vagy nem járt, disputáltak és énekeltek. Szlanka pompásan tudta elfujni a yankee oodle-t. Roppant lehetett azon röhögni. Egyszer-másszor tréfáltak is, ahogy jó pajtásokhoz illik; ha például a kinyiló vagy becsapódó ajtó szélárama eloltotta a gyertyát, a beállott sötétségben valamelyik pofon cserdítette a másikat, amiből aztán gyertyagyújtás után nagy találgatás fejlődött ki, hogy ki volt. Ezalatt a tanítóné egy szögletben ült a kályha mellett a guzsalyán és csöndesen font, nézvéen a falon az árnyékokat, melyekben a három mozgó ember volt ábrázolva. Maguk az élők iránt nem látszott érdeklődni, csak az árnyékjaikat nézte és font, egyre font. Csak néha kelt fel, amint illik a háziasszonyhoz, elkoppantani a fagygyugyertyát, ha a kanóca tulnagyra nőtt. Amely férfiunak közelebb esett a periferiájába, (ez különben tőle függött, hogy melyik felé ment), az csipte meg a sovány combját, természetesen a szoknyán keresztül. Mert ezekben a körökben is van egy kinyomkodott etikette, ha nem is hasonlít egészen a spanyolhoz. De ami egyszer illik, az illik és egy ilyen incselkedő megcsipés elmulasztása nagy udvariatlanság számba jönne. Magában véve ártatlan dolog és jelentőségre csak akkor emelkedik, ha az illető menyecske nem szisszen fel, hanem türi. Kuprinyiné azonban nagyot sikoltott mindannyiszor szemérmességében s kigyult, mint a fáklya.

-207-

- Menjen, cudar! Hogy nem szégyenli magát!?

-208-

Szóval, így mulatoztak egész télen s mulatoznának talán még most is (mert tél van most is), ha egy szép napon a Szurina Ancsurka, a nagyobbik leánytanítványok közül való, tudta volna az összeadást. De hát nem tudta. A tanító ur azt kérdezte tőle: mennyi hét és nyolc és ő ott állt a táblánál megzavarodva, szégyenlősen, kicsi reszkető kezében a krétával, melyet úgy szoritott, hogy majd szétmállt, nagy kék szeméit bizonytalanul jártatta, mint egy megriadt őzike, a leánytársain, akik balról ültek és a vigyorgó fiukon, a jobbon. A nagyobbak ezekből éhesen nézték, mert szép volt az Ancsurka, kenderszinű haja leért a kurta szoknya legszéléig és igazi pántlikával volt befonva, mint a nagy lányoké, a keblén pedig az ingvállon át két kis alma alakja kezdett kiütődni.

- Hát nem tudod?

- Nem tudom - rebegte halkán, tompán, pedig egyébként csacska volt, mint a szarka.

- Hát mit tudsz, ha ezt se tudod?

S a tanító mérgesen kapott a lénia után.

A gyermek elhalványodott és behunyta a szeméit.

- Jaj, ne, ne!

- Hát megmondod-e, hogy mit tudsz?

- Megtiltotta ez édes anyám.

- Az anyád? Miket beszélsz itt nekem, te üszótehén?

-209-

- Megparancsolta, hogy meg ne mondjam, mert titok.

- Hogy hét és nyolc mennyi? Az csak a te ostoba fejedben titok, fiam.

- Nem azt, hanem amit az amerikánus mondott.

Kuprinyi Pál elmosolyodott ezen a szertelen hülyeségen.

- Hát mit mondott az amerikánus? - kérde kacagva s az ő kacaja nyomán vigyorogni kezdett az egész iskola. A kis pufók arcocskák fénylettek a derültségtől és még a falitáblákon is gunyosan nevettek a tömérdek emlősállatok, a bogarak, a halak és a hüllők. Mind a Szurina Ancsurkát nevelték.

De már ez mégis sok volt. Ancsurkának a halovány arca egyszerre aláfutott vérrel. Hiszen ő nem beszél bolondokat. Háborgott a kis szive a szégyentől.

- Hát azt mondta - fortyant fel nagy elszánással - hogy a tanítóné asszonynak ő a szeretője.

- Ohó, hohó! Ejnye, te béka! Hogy mondtad, te nyomorult kis béka? Az én feleségemről? Az amerikánus? Ilyen hazugságot! Ilyen szemtelenséget!

Szeméit elborította a vér, a lénia kiesett a kezéből és nagyot csattant a padlón, a másik

kezével pedig megmarkolta az Ancsurka szösze haját és varkocsánál fogva elkezdte rázni, lóbázni, hogy annak az arca belekékült.

-210-

- Ilyet a szádon kiereszteni, te kis lotyó; térdepelj le! Aztán majd beszélék a szüleid fejével is, hogy miképen nevelnek.

Eh, ostoba pletyka! gondolta aztán a tanító és hozzálátott a tanításhoz. Valaki valami nagy képtelenséget akart mondani, hát ezt gondolta ki s ez a csacska gyermek fölszedte. Mert az ilyesmi ragad a leányfejekbe, mint a csiriz. A számokra nincs esze, azokat nem tudja, mert azokat én tanítom, de a szerelmeskedéshez már konyit, mert azt az Isten tanítja. Ergo, az Isten a jobb mester. Bolondság volna ezért boszankodni. Talán nem is mondta ezt Szlanka? Ámbár Szlankától sok kitelik. Lehet, hogy mondta, de tréfából. Ejh, a pokolba vele, az én feleségemmel ne tréfáljon, ezt nem tűröm.

Kuprinyi ur mégis csak boszankodott és hiába próbálta kicsibe venni a dolgot és lecsendesíteni a lelkét, a betük is az ábécéskönyvekben, a számok is a táblán ingerelni kezdték. A nagy O ugy mutatkozott, mintha a pohos tisztelendő Matusek plébános ur lenne, aki így szólt a minap: „Minden asszony asszony és a katolikus vallás fönsége, hatalma épen abban nyilatkozik, hogy elég ereje volt egy asszonyt kivenni és liliommá tenni a többi közül. Kettőt már neki se sikerülne.” A nagy I a szikár krizsnóci ispánt juttatta eszébe, aki az asszonyi test színeiről szólott tavaly a molnárék keresztelójén, hogy azt mondja, a szeplős arcok alatt nem vér foly, hanem folyadékká vált tűz nyargal.

-211-

Oh, oh! Ki tudja? Nem, még se lehet. Gondolata ide billent, oda billent, de annyi tény, hogy igen bántotta a dolog. Hiu ember is volt és meglehet szerette is a kis szeplőst.

Nem birt tovább tanítani.

- Menjetez ki gyomlálni! - parancsolta a gyerekeknek.

Azok nagyviháncolva, egymás hátán csörtettek ki az ajtón, mint egy malaccsorda. Az összes tantárgyából ezt a gyomlálást szerették a legjobban, mert eközben kitépdeshetik a tanítóné hagymáit és sárgarépáit, hogy jóízűen felfalatozzák.

A tanító bement a lakására, ahol épen vasalt a tanítóné, valami dalfélét dudorászva.

- Mária - szólt a tanító szomoruan és a hangja nagyon el volt fátyolozva - egy gyermeklányka rossz hirt hozott.

A tanítóné végighuzta a füstölgő vasat a nedves vásznan; valami szisszent. Talán ő, talán a vászon. De inkább a vászon szokott úgy szisszenni.

- Rossz hirt? - kérdé szeliden és figyelmesen nézte a vasaló mozgását.

- A Szlanka azt híreszteli rólad...

-212-

- Rólam? szólt az asszony és a csodálkozó szemeit, melyekben a mennyei tisztaság fénylett, urára emelte.

- Igen, folytatta e szügies tekintet erejétől meggyőzötve, majdnem félénken, - hogy olyasformát mondott volna, mintha a szeretője lennél.

Az asszonyka ajkain egy fájó mosoly jelent meg és megcsóválta a fejét:

- Ugyan Pál, ugyan Pál!

Aztán egyszerre megteltek a szemei könnyel.

- Ne sirj, Mária. Hiszen nem igaz. Ne sirj fiam, hiszen tudom, hogy nem igaz. És hercegnőket, grófnőket is érnek efféle kellemetlen pletykák; ezért még nem kell a világnak felfordulnia, érted-e? Hanem a becsület... erről van csak szó. A faluban már is beszélük. Bizonyára beszélük és én a föld alá sülyedek, ha gondolom, hogy rólad rosszat hisznek. Meglehet, hibás a Szlanka, meglehet, nem hibás és csak valami vénasszonyi nyelv jött mozgásba; de ha ő a hibás...

- Mit szándékozol tenni, ha ő a hibás? - kérdé az asszony egy felvillanó tekintettel.

- Kitiltom a házamból.

- Az nem elég, - felelte a tanítóné - be fogom őt perelni becsületsértésért.

S olyan nyugodtan mondta ezt, olyan szeliden és mégis fönségesen, hogy csak egy fehér galamb lehet ilyen epe nélkül való.

-213-

- Tudd meg a részleteket estig, Pál, és ha úgy áll a dolog - tette hozzá szilárdan - holnap reggel bemegyek a városba a fiskálishoz.

Kuprinyi hazabocsátotta a gyerekeket és aztán nyakába vette a falut azzal a szándékkal, hogy mint egy detektív kerülő uton fufanggal kiszimatolja az igazat. Elment a malomba és a kovácműhelybe: ezek a tót falvak kaszinói. Az öröltető asszonyok és a lovat patkoltató gazdák mindent tudnak és mindent összehordanak, mert sok üres idejük van. Az amerikánus épen nem volt otthon, már napok óta. Egy csomó pénzt hozott az új világból, s egy telek földet vévén, eltérőleg az itteni parasztoktól, gyógyfüveket természetett a földjein, amiért az első évben ugyancsak nevték, ősz felé aztán elszállította a termését külső országokba és nagy rakás pénzt

hozott vissza érte s akkor már ő nevette a parasztokat. Ez idő szerint épen oda járt az idei termésével, úgy, hogy szabadabban nyilatkozhattak meg az emberek. A mester beszélt a kis Szurina Ancsurka anyjával, benézett a szép özvegy Mokry Borbálához, az amerikai bevallott kedveséhez, hogy szépszerével megszólaltassa; ha van valami a fenforgó dologban, az ugyan kitalálja; kifaggatta komáját a molnárt, aki így szólt:

- Ugyan ne bolondozz, Pál. Hát mit akarsz? Az asszony becsületét keresed? Hát meglehet valamit találni, amit nem lehet megfogni, ami csak üres levegő, vagy a levegőnél is semmibb. Keresd meg hát a lehelletedet, ami elröppent, ha olyan ügyes vagy. Egy elveszett borjut érdemes keresni, mert azt megtalálhatod, azt meg tudják mondani, hogy merre ment, hol lehet és vissza lehet vinni a jászolhoz. De mit akarsz egy asszony becsületével? Ne légy hát számár.

Kuprinyi a kocsmában is megfordult, nyomozott, fürkészt és későn éjjel ment haza. Az asszony már aludt.

Kis, nyomott, pulykatozás-szin arca ott feketedett a hófehér párnák közt, keble csöndesen pihegett és a hol a dunyha félreacsuszott, kikandikált a lába egész térdig. A lába kicsiny volt és formás, mint egy lánykéé.

A tanító lecsapta izzadt fejről a kalapot és az ágyhoz lépett:

- Alszol, Mária?

Nem kapott feleletet.

Gyöngéden megsimogatta az alvó fejét, mire az fölébredt és rátekintett álmosan, de mégis mosolyogva.

- Tudod-e, mi az ujság? - kérdé a férj.

- Nem tudom - felelte az asszonyka.

- Holnap a városba mégysz.

- Igen? - szólt halkán, egy kicsit tünődve, mintha az emlékezetét próbálná összeszedni. - Hát mégis? motyogta lassan, szomoruan.

- Már a kocsit is megfogadtam.

- Jó, - felelte nyugodtan, a másik oldalára fordulva.

S néhány perc múlva már hallani lehetett csendes, szabályos szuszogását. Így csak a pólyás csecsemők alusznak, akiknek a lába még nem érintette a földi sarat.

Másnap a városba ment Kuprinyiné, s amint kiszivárgott utjának célja, a gyerekek is széthordták a tegnapi iskola-jelenet hírét, lőn nagy hullámmás, mozgas. Régen volt ilyen szenzáció Blobócon. Az asszonyok átbeszélgettek egymással a kerítéseken, a házak előtti kis kertekből, hol egy-egy mályvarózsa nyilik a hórihorgas napraforgó mellett, melynek a magját olajkészítésre használják. A kutaknál, a mészárszékekben (mert a lóherésben felfujódott a Malinákék tehene s annak a földi maradványait árulják ki leszállított áron) mindenütt sok szó esett a rendkívüli eseményről. Egyik a másikkal adta át a nagy ujságot:

- A mesterné beperelte Szlanka Gyurit.

- Nem szép tőle, hogy ilyenekkel dicsekszik.

- Melyik? A mesterné?

- Dehogya. A Gyuri.

A hol csak összetalálkozott két ember, azaz két asszony, a pataknál, ahol mostak, a krumpli- és a kukorica-földeken, ahol most szüreteltek, mindenütt ez a kérdés uralkodott; nem lehet ezt eleget megbeszélni.

- Szegény kis szeplős, még ő neki se hagynak békét.

- Pedig olyan mint egy szent.

- Ki kellene kergetni a faluból azt az amerikai kuttyát.

A közvélemény a tanítóné mellett foglalt állást. Hiszen olyan szegényke, mint egy árnyék; asszonynak csak azért asszony, mert szoknya van rajta.

Számos részletről beszéltek. Vannak-e Kuprinyinének tanúi? És kik azok? És mit hallottak? Ejh, bolondság, az amerikai itt volt, akkor lottyantott ki valamit. De nem szabad azt készpénznek venni. A Majzik Miklós hallotta, meg a Szurináék. Valami előhozódott így-ugy az asszonyokról (hogy ugyan mit tudnak mindig az asszonyokról locsogni). A Szurina Gábor mondott valamit, a Majzik is mondott egyet-mást, mire megszólalt a Szlanka Gyuri, hogy az arcokra ő semmit sem ad. Itt van, teszem azt, a tanítóné, micsoda arca van annak s mégis milyen szép fehér a teste, mint a patyolat. S nagyot csettentett a nyelvével a Szlanka Gyuri.

- Talán már látta is? - szólt közbe a másik Szurina, nem a Gábor, hanem a sánta.

- Ha láttam-e? - vágta ki hetykén a mellét. - Akkor látom, amikor akarom.

Szóból szó lett s az amerikanus egy kicsit többet is talált mondani nemcsak az igaznál, de az illónél is és most már amit főzött, egye meg, talán még be is csukják érte. Pedig nyilvánvaló, hogy a bor beszélt ki belőle.

Hetekig ebből az esetből csemegézett Blobóc: meg lett az világitva különböző szempontokból. Voltak mindenféle pikáns részletei és mellékkiágazásai. Közbe haza jött Szlanka Gyuri is és igen elálmélkodott, mikor a történekről értesült. Esküdött mennyre-földre, hogy ő nem emlékszik semmire. Képtelenség, hogy ilyesmit mondott volna, de ha mondta is, ittas volt, térden állva kész érte bocsánatot kérni a tanítóné-asszonytól. Így mondta ezt el Kuprinyinek.

A tanító meglágyult e kijelentésre (jó ember volt és puha szívü); kezét nyujtott Szlankának.

- No-no öreg. Hiszen én nem haragszom. Csak látod, az asszony. Majd beszélék az asszonynyal.

Az asszony azonban hajthatatlan maradt:

- Nem, nem. Látni se akarom azt a gazembert. A becsületemet akarom és a megbüntetését.

- Ne légy kegyetlen, Mária. Ne okoskodj.

Hanem az asszony még se engedett. Ha csendes is, mondták, de van benne karakter. Nagy karakter. Az a zöld láng a szemeiben. Két ördögnek a körmehegye.

A törvény lustán jár a tót hegyek göröngyei és kövei közt, de harmadik hétre mégis odaért a birói megidézés, s a felek a Szent-Mihály-nap utáni szerdára megjelentek a városban a járásbiró szobájában. Épen sok más peres fél is volt a biró szobájában Blobócról, akik egy adóssági ügyben tárgyaltak. De az unalmas dolog volt, hamar átesett rajta a biró s legott áttért a mi ügyünkre.

-218-

Igen szigorú, goromba ember volt a biró, aki sok madzaggal átkötött irás közt ült a király képe alatt, belenézett a percsomóba, aztán föltette a cvikkerjét és egy pillantást vetett a tanítónéra, aki ünnepiesen volt öltözve fekete ternoszoknyában, csontgombos vizitkében és kalappal a fején, a kalap körül apró kolibrimadarak himbálózta. S ott a madaraknál kezdődött valahol egy fehér fátyol, amely lecsüngött az asszony arcára, szóval, nagy pompában volt, aztán a vádlotton siklott el a szeme, a ki szintén talpig fekete posztóruhát viselt, egy igazi ur se különbet.

- Tudnak magyarul? - kérde a biró.

A tanúk (kilenc tanu volt beidézve) a fejüket rázták, Szlanka György tótosan felelte:

- Nagyon kicsinyt.

Mire Kuprinyi ur, aki csak mint a neje kísérete jelent meg, így szólott:

- Az új nemzedék már mind magyar lesz, kéremalásan, de ezek még a régi tanító alatt nevelkedtek, hát méltóztassék csak tótul kérdezni őket.

-219-

- Tehát Szlanka! Melyik a Szlanka György?

- Én... felelte Szlanka György.

- Jőjjön közelebb!

Szlanka György közelebb lépett az íróasztalhoz, jól termett, megnyerő alak volt, erősen napbarnított arc és széles vállak, pörge bajusz és e mellett kellő önérzet a magatartásban.

- Ön azzal van bepanaszolva, hogy Kuprinyi Pálnéról bizonyos nyilatkozatokat tett.

- Nyi pravda! (Nem igaz) - vágott közbe Szlanka György, haragosan megrázva hatalmas fejét.

- Hogy-hogy?

- Ja szom gentleman. (Én gentleman vagyok.)

A biró elmosolyodott.

- Ön angolul is tud?

- Yes, mister. Én amerikai polgár vagyok. S kevélyen ütött széles mellére.

- Az nekem mindegy. Kuprinyi Pálné azt állítja, hogy ön a következőket mondta:

A biró felolvassa az aktából és tóra fordítja le az inkriminált kifejezést.

- Az lehetetlen. - Én ezt nem mondtam soha, nem is mondhattam.

- Mit szól ehhez Kuprinyi Pálné? kérde a biró.

Az asszony előlépett csendesen, közömbösen, mintha nem is az ő ügye volna az.

- Tanúk vannak rá, tekintetes biró ur - mondá fáradtan, vontatottan.

-220-

Szlanka György felfortyant erre.

- Ugyan kéremalásan, biró ur, méltóztassék jól megnézni a különben igen tisztelt asszonyságot, ezt a szeplős macskaarcot, ezt az orrt, ezt a csuf termetet, ezt az egész teremést és azután tessék megítélni, hihető-e.

Az asszony arca piros lett, sütt, mint a tüzes vasaló, az ajkai reszketni kezdtek s kihívó daccal, sziszegve, mint a kigyó, szinte észrevétlenül csuszott közelebb a szólóhoz.

- Hallgass, hallgass! - hörgé fojtott hangon.

- Elhíhető-e - folytatá fékevesztetten az önérzetes Szlanka - hogy én a szerelmével dicsekedtem volna a faluban? Szokás-e ilyenekkel dicsekedni?

Az asszony most hátravetette a fátyolát s eléje ugrott Szlankának, mint egy hörcsög. Mintha nem is az az asszony volna, aki azelőtt.

- Hazudsz, cudar, hazudsz! - rikácsolá és a kezeit felkapta a csipőjére s szemei vadul lövelték a rettenetes zöld lángokat.

Az amerikai önkénytelenül visszalépett.

- Hazudsz, alávaló és hiába tagadsz mindent! Éjjelenként jártál be hozzám! Nem nálam voltál-e husvét másodnapján éjjel, amikor a Julcsa szolgáló beeresztett s amikor az ablakon ugrottál ki, amint a férjem megjött? Nem tagadhatsz semmit, mert meglátott a bakter, a Rogó János.

-221-

A jelenlevők meglepetve néztek egymásra és az asszonyból kivetkőzött nőstényre, kinek minden porcikája reszketett és vonaglott a dühtől, olyan volt, mint egy furia.

- Nem voltam-e a lakásodon a nyáron, minden vasárnap estefelé, mikor a férjem vadászni járt? Nem csókolta-e a hajamat? Nem harapta-e a fületem? Mered-e mondani, hogy nem igaz? Huh, hadd kaparjam ki a szemedet, te alávaló!

A bíró mérgesen csapta az aktákat az asztalra.

- Csitt, ördögös asszony! Egy szót se többet. Ön, Szlanka György, kissé túlélénken költötte fel a legnagyobb szörnyeteget, a női hiúságot - s ezzel nagy bajt csinált, de megnyerte a pörét. Elmehetnek.

Mme Gvuáp és porontyai.

-222-

-223-

Ennek a történetnek a központja egy fa. S az se valami előkelő, a füzfa. De mit bánom én, hiszen csak a lakójával törődtem, az pedig nem volt arisztokrata, aki különbséget tegyen diszfák és közönséges fák közt.

-224-

-225-

Ámbár ki állhat ma jól az érzelmekért? Valami urhatnámság okvetlenül lakott benne. Hiszen a vadkacsák nemzetsége odalent a földön költ, ha én eltagadnám, a nóta mondaná. Kergő ruca, sipos réce, makk ruca, sarlós ruca, majd mind alcsonyra rakja fészket, csalitos helyekre, sekély vizeknél, erek, locsogók mellett, bujalevelű növénybokor alá.

A magasban született vadréce nagy ritkaság s nem is szolgál az semminemű előnyére röptében, usztában a vadkacsa-társadalom előtt. És mégis a magasba rakja fészket némelyik, akiben van egy kis stréberség.

Ilyen volt madame Gvuáp is, az egyetlen vadréce, akit alaposan ismertem. Azaz, dehogy ismertem, dehogy. Inkább az ellenkező. Mindennap láttam vagy huszszor, de még se tudtam megkülönböztetni a többiektől. Nincs hozzá elég éles eszem. Ugyanaz a fej, azok az okos, barna szemek mindeniknél, narancsvörös láb, zöldessárga csőr és az egyforma toilette: ibolyaszínnel zománczott szárny, rozsdavörös begy, stb. Szakasztott olyan az egyik, mint a másik.

-226-

Jó helyen volt a fészek, igazán jó helyen. Madame Gvuáp (igy neveztem el, mert így mutogatta be magát, ha társaival röptében találkozott) okossága mindenben nyilvánult, tehát a fészek helyének megválasztásában is. A vén füzfát, melynek tetején volt a fészek, nagyon alkalmasnak lehetett mondani. Igaz, hogy közel volt a házunkhoz, tehát az emberekhez, de védte az, hogy a környékén, a kertünk alján vizek fakadtak a talajból. Minélfogva a vásott parasztyerek, akik szeretik a kácsa tojásait kiszedni, a kicsinyeit elrabolni, nem könnyen férhettek a füzfához, a vízben kellett volna gázolniuk. Ellenben maga a füzfa szereti a vizet s a kacsaasszonyságnak is nagy mulatság, mikor a tojásokon ül, ha kikukkantván a fészkeből, megláthatja magát alant a vízben. Ki látott már asszonyi lakást tükör nélkül?

Azonfelül ott volt a közelben keletnek a náddal benőtt tó, ahova elmehetett néha uszkálni, fürdeni, társalogni a többi récékkel, délről a kenderáztatók békái muzsikáltak, alig husz lépésnyire, mocsaras rét alján, hol bőven termelt a békalencse, harmatkása. Fölséges hely volt ez. Koszt, kvártély, mosás ugyszólván egy helyen.

-227-

Gvuáp asszonyság igen tisztességes anya volt. Ezzel tünt föl előttem, aki megfigyeltem, ezzel nyerte meg nagyrabecsülésem; szerény volt egész lénye s folytonos munkásságban telt el napja. Amellett egyedül vitte a háztartást, egyedül nevelte kicsinyeit és soha se láttam őt henyélkedve, léhaskodva, mint más récéket gavallérok társaságában.

Pedig de csinosak, de helyesek ezek a gácsérek! Kivált mikor *gálában* vannak. A fekete-zöld érc-szinű nyakukkal, a kunkorodó hetyke tollaikkal. Két rendbeli ruhát egy állatnak se adott a természet, csak éppen a gácsérnek. No, ugyan volt kiért ennyire megerőltetnie magát? Hitvány

népség a gácsér. Apa nem tud lenni, csak legény, mindig csak legény. Lakodalom völgyön-hegyen, ma itten, holnap ottan, most ezzel, máskor azzal, - új szerető, új nádas. Bizony isten, rosszabb a töröknél!

Igaz, hogy június közepén le kell vetnie a nászöltönyt. Vedlik a gácsér. S ilyenkor aztán igazán le van törve a disztelen mondurban, ami rajta maradt. Szégyenli magát, mint a leforrázott kutya, bujdosik a nádak közt, a lápokon, meghúzódva a sűrű sásokban, hinárok és gümők között, hogy a kacsamenyecskék és az ujonnan bemutatóra került kácsakisasszonyok meg ne lássák, - mert nagy szégyennek tartják azt.

Persze, azért mégis meglátják (majd azok nem látnak meg valamit).

- Sáp, súp, súp! - sziszegik utána gúnyosan.

S ő menekül, S-re hajlítva a nyakát, meglapulva a növények levelei alá.

Pedig hát mit szégyenkezik? Nem érti azt az ember. Hiszen nem küldte ünneplőbelijét zálogházba, a természet veszi el tőle erőszakkal, láthatatlan hatalom parancsolja:

- Vetkőzz, vén imposztor! Elég volt a szeretkezésből.

Sokkal inkább restelhetné gácsér uram, hogy nincs benne semmi férfias kötelességtudás, semmi karakter, hogy mindig csak vig legény és nem egyéb. Hiszen a kacsasasszonyok közt is akad könnyelmű dáma, aki nem törődik az anyasággal, az erkölcsessel és semmivel, rossz is akad, jó is akad, de a gácsérek közt nem akad jó, az mind egy bordában van szőve, az mind parázna és bohéme.

Ime, a szegény mme Gvuáp, hát nem vérlázító az ő sorsa! Az a rettenetes sivár elhagyatottság! Pedig hát férje van vagy volt. Hiszen nem lehet azt tagadni, mert a tojások végre is nem teremnek maguktól. Hát illik az, hogy ő most nincs itt, most, mikor a legnagyobb gondok közé jutott az asszony, épen a házasság következményei miatt? Utálatos az ilyen élet! Ott kujtorog a zsvány valahol a harmadik, negyedik határban, ha ugyan nem a „Soór“-on³⁾ összeverődve vig cimborákkal, szabad nőszemélyekkel.

Egy darabig magam is láttam az ipsét. Értem Gvuáp urat, vagy hogy nevezzem? A fészek-rakás idején még együtt jártak madame és monsieur, mert a fészek-építés a természet rendje szerint is még a gácsér kötelessége félig meddig. Itt volt, itt kényeskedett. Mondhatom léha fráter. Körülnézték együtt a fűzfát és környékét néhányszor és úgy látszott jónak találták. De most utólag átgondolva viseletüket, arra a meggyőződésre jutok, hogy valamelyes differenciák voltak köztük. Hiszen van az minden lakáskeresésnél. Ki lehetett érezni valami habozást, sőt meg mernék rá esküdni, hogy disputáltak is.

Ha összeállítom az apró körülményeket, a madame barna szemeinek villogását, a monsieur léha, unott gubbaszkodását, hát szinte tudom, miről lehetett szó.

A fűzfán volt egy réges-régi varju-fészek, szomorú rozoga állapotban. Gácsér ur nyilván így szólt:

- Minek volna új fészket építeni? Ugy nézem, elég jó lesz ez a varju-tanya is. A fészkeépítés fáradságos munka, szívem; minek erőltetnők meg magunkat?

- De mit szólnak hozzá a többi récék? - ellenveté Gvuápné. - Engem ítélnék meg, nem téged.

- No persze. Hogyne! Ilyenek vagytok ti asszonyok. Ujat, ujat, mindig valamit ujat. Ennél maradunk, punktum.

Ez hát az oka, hogy napokig haboztak s aztán feltűnő hamarosan megigazgatták a régi varju-vackot. Monsieur Gvuáp azt is kelleetlenül csinálta. Jött ugyan egypárszor, ő is piszkálta, egyengette a régi, megfeketedett gallyacskákat a csőrével, de csak épen hogy tessék-lássék. Nem tört bele a dereka.

Madame nem találta elég jónak a fészket. A saját szorgalmából kezdte kibélelni puha náddal, illatos füvekkel, a gácsér most már ritkábban jött, a tojás idején pedig elmaradt végképen. Ott vigye az ördög, ahol van.

Minden baj, minden gond a szegény madame nyakába szakadt. Ott ül szorgalmasan, szeretettel a fészken, ábrándozva leendő kicsinyeiről. Nem unalmas ez neki. De a gyomra, az az átkozott gyomor fölzavarja. Ennie kell napközben és elhagyni a fészket.

Hiszen az élestár közel van, de a leszállás mégis veszedelemmel jár. Ravasz, szemes, óvatos, de a vadászok is értik a mesterségüket. Bizony minden útja utolsó út lehet.

Aztán a közelben csak harmatkása van, hinármag, vizidió, már pedig egyszer-másszor egy kis kompaktabb ételt is megkiván, halpecsenyét és gilisztát. S azt már messze fáradságosan kell keresni, lesbe állva vadászatszerűen elfogdosni. Elszáll tehát az öreg a nagy vadászó, halászó helyekre.

Mig a gyomra telik, zsákmány jön, zsákmány kisiklik, addig is gondban fő a feje, elgondolja, hogy aki a hasát szereti, minden egyebet elmulaszt. Jaj Istenem, hogy vannak azalatt otthon a tojások? Nem érte-e őket valami veszedelem?

Még jól sem lakott, már ösztökéli a vágy, úzi, hajtja az anyai ösztön. Jaj, haza kell mennem! Ég

alatta a víz, amin úszkál, sötét eshetőségekről homályos sejtelmeket keltve suhog a nádas. Fölemelkedik hát nagy sietve a magasba, előre nyujtva s ide-oda forgatva a fejét száll, száll néhány *gvuáp* kiáltást hallatva, sajtószerű sziszegő szárnyzuhogással a fészke irányában. Ahogy aztán a fűzfa fölé ér, egyszerre kitarja szárnyait, hol jobbra, hol balra dőlve, kalimpálva vágódik le.

A maga körültekintő okosságával átgondol minden részletet, még a jövő esélyei ellen is védi a kicsinyeit.

Ha vadászni megy a lápra, a locsogókra, néhány előre kiszemelt réce barátnőjét is fölkeresi, egyszerűen azért, hogy meglássák s hogy újra megmondja nekik:

- Itt vagyok, semmi bajom, eljövök, fölkereslek holnap is. De ha nem jönnek el, az annyit jelent, hogy bajom történt, vagy már nem élek. Menjete el akkor a fűzfához a falu mellett, az én fészke van rajta, helyettesítsen valamelyitek.

-232-

Réce szomszédasszony, réce sógorasszony megigéri jó szívvél⁴⁾ s *Gvuáp* anyó megint visszaigyekezik fészke. Egy nap, mint más nap egyformán zaklatott életviszonyok közt érkezik meg végre a nagy nap, bekövetkező a legnagyobb csoda a világon; kibujnak a tojásból a *Gvuáp* anyó kisasszonykái és fiacskái.

Elevenség, nyüzsgés támad a fészkekben. A kicsinyek mingyárt tökéletesek és kikiváncsognak a nagy világba. Nem kell előbb járni, beszélni tanulniok, iskolát járniok. Mingyárt mindent tudnak s türelmetlenül csipogják:

- Menjünk anyám világot próbálni.

Gvuáp anyó igyekezik őket marasztalni, csak legalább egy éjszakára.

- Majd holnap, holnap kiviszlek a vizekre.

Ah, milyen ez az éjszaka a fészkekben. Képzeltetni, mennyi vidámság, mennyi kérdezősködés... Beszélj nekünk, anyánk, a nagyvilágról! Mi mindent láttál, tapasztaltál jártadban-szálltadban a nádasok erdejében, a patakok ezüst pántlikájában? Beszélj nekünk a csodákról, harmatkása hegyről, a pondró-pecsenyével kibélelt barlangokról és mindenről, amik ott vannak!

-233-

- Aludjatok inkább, hogy erőtök legyen az utra.

Alighogy pirkad az ég keleten, hűs hajnali szellő a vén fűzfát hogy megrázza, már unszolják türelmetlenül:

- Menjünk már, anyánk!

- Várjátok meg előbb a reggelt!

A reggel is megérkezik; minden lény, minden tárgy, akit feketére festett az éjszaka, visszakapja a maga igazi alakját és igazi színét.

- Reggel van már anyánk!

- Várjátok meg előbb a napot. Hidegek a vizek, édeském, míg a napocska meg nem süti.

Kél a nap is immár, kibuvik és csuszik egyre följebb-följebb, megsüti a fákat, a füveket, aransárgán fénylik a tó odaát, épen szemben velük szunyogok táncolnak a napsugarakban, mint valami keringő dervisek.

- No, menjünk már mamóka!

- Hát jól van, menjünk isten nevében.

És most aztán elkezdődik az érdekes jelenet, a nagy indulás.

Az öreg leszáll egyedül, alant, közel a földhöz kóvályog, megvizsgálja, hol talál egy kis száraz, pázsitos helyet, majd egy nagy félkarajt röpül be magasan, hogy megcsinálja a programot a terepviszonyokhoz képest.

-234-

Hamar megy ez, hamar kiismeri magát, melyik a legjobb ut az erekhez!

Nyugodtan vágódik le a magasból a fészkekbe és a csőrében lehoz egy kis fiókot. Az elsőt. A kedvencet.

Nem sáporog, nem hánykolódik az anyja szájában, pedig kényelmetlen helyzete van, csak két kis szemecskéje csillog, mint két fekete gombostüfej, míg lefelé ereszkednek.

- Hop, lent vagyunk, boszorkányos. - Nem fáradtál el?

Leteszi a kicsikét gyöngéden a puha pázsitra.

- No próbálj hát szaladni!

Ucu, megpróbálja, megered, mozgatja fűgén a csámpás lábcskáit és gurul a fűben odább-odább, mint az eldobott gombolyag.

Az anya meg van vele elégedve.

- Elég, elég, látom, hogy tudsz, elég jól tudsz. De ne bomolj hát, ne szaladj tovább. Nini, kifutna a világból...!

Utána iramodik, megfogja és egy ügyes rántással fölfordítja a *hátaival lefelé*, úgy, hogy a szegény kis jószág tehetetlenül fetreng most a pázsiton, föl nem foghatva, mi történt vele.

Az öreg kácsa hápog neki valamit.

- Így, maradj a hátadon, így, így, kis szivem. Látom, hogy haragszol, mert kényelmetlen neked. No hát, légy egy kis türelemmel. Hisz csak tréfa az egész fogság, érted-e? A mama akarja, hogy így legyen és így is kell lennie, mordizom adta. Mig én újra fölszállok a kis testvérkéidért, amíg megfordulok, addig elszöknél és eltévelyeghetnél valahová. Azért fektettelek a hátadra, hogy meg ne moccanhass. Hát ne is haragudj ezért, kis fiacskám!

-235-

De iszen van az öregben logika és lelemény. Ha valaki, akkor Gvuáp anyó kitalálta a módját. Világos, hogy nem adhatja őket a kiseddóvóba, se nem állíthat hozzájuk *gouvernante*-ot; úgy segít a dolgon, ahogy lehet, ahogy az ész diktálja. Jól van anyó, ördögös Gvuáp anyó, én tapsolok magának!

Igy hozza le a kicsinyeket, így fordítja föl valamennyit, olyanok egymás mellett ott a pázsiton, mint valami odarakott liliputi petrencék. Egy kicsinyt kényelmetlen a helyzet, de hát végre is a kicsinyek érdekében van. Ha már egyszer az isten olyan idomtalan testecskét adott nekik, hogy nem bírnak vele megfordulni, hát ki kell azt is használni valamire. Egyébiránt maga az öreg kácsa is, tudom, megkonfundálódnék, ha ebbe a helyzetbe fektetnék.

No de most ennek is vége, lehozta az utolsót, a legsatnyábbat. Azt már föl se fordítja (Te jártál a legjobban, kis mafla!) csak a többieket fordítgatja ismét egyenkint vissza. Együtt nyüzsög, rezseg az egész sereg és most már kiadja a vezényszót:

-236-

- Upre pupos, utánam gyerekek!

- Bib, bib, bib - csacsogják vidáman s tityegve-totyogva követik az öreget egy darabig gyalogosan a földön, hogy aztán átgázolva a lucskos, szotyogó rétecskén, neki induljanak a vizeknek, zizegő sások és bólingató lilimok között.

Csop, csop, csop, ott mennek, szeliden ringatják őket a habocskák, ijedten cuppan be a vízbe előlük egy-egy kis béka, valami csuf hinár pajkosan állja az utjukat... egyet fordul az ér, aztán megint fordul - de ők még se tekintenek vissza többé, a fűzfára, a fészekre, ahol soha se fognak többé együtt ülni.

Grisics hitelbe vett bort.

-237-

Olyan kedves kis bohóságok ezek a Balkán államocskák, nem való őket kigunyolni vagy lenézni, mint ahogy nem volna szép csufságot tenni a kis gyerekeken.

-238-

-239-

Ott van például a régi konak Cettinjében, amelybe a Nikita fejedelem apja egy billiárdot szerzett valahonnan s minthogy csak ez az egy billiárd találtaték az államocskában, az uralkodóház felette büszke volt erre a butordarabjára, sőt maga a nemzet is és a vén palotát ad captam Hradsin vagy Vatikán „*Billiardnak*” nevezte el - ma is úgy hívják.

A belgrádi udvar se volt rangosabb; Milos, az Obrenovics dinasztia alapítója, az öreg konakban, egy közönséges szinte lompos kőházban székelte az ő kedves oldalbordájával, Milica fejedelemasszonyal és bizony hírét se hallották a spanyol etikettenek. A fejedelemasszony maga főzött neki, néha még a mosásban is segédkezett a szolgálóknak, vasárnap a fejében keresett a fejedelemnek vagyis a haja közt babrált az ujjával, ahogy a többi szerb asszonyok a férjeiknek, mert így kívánja ezt az ősi szláv szokás és mert Szerbiában nemcsak a sertések szaporodnak el tulságosan.

-240-

Az én anyai nagybátyám, Szebeni Pál, egész életében kupeckedett és vásárookra járt s minthogy Ujvidéken lakott, mindenféle adás-vevési viszonyban állt a szerbekkel és a fekete hegyek lakóival, gyakran megfordult a liliputi udvaroknál és sok mulatságosat tudott azokról nekünk, gyerekeknek elmesélni. Egyébiránt megáporodott, savanyu kedélyű ember volt, rideg kereskedői temperamentummal. Neki magának a humor iránt nem volt semmi érzéke.

Történt egyszer, hogy Grisics nevű belgrádi kereskedő adósa maradt ezer aranyával és ámbár több terminust szabott a kifizetésre, minduntalan tudott valami ürügyet találni a halasztásra. Egy alkalommal virágvásárnapra ígérte a pénzt, máskor Péter Pál napjára, majd megint karácsonyra (az Ó-hitü naptár szerint), végre pedig azt üzenté a nagybátyám sürgető küldöttjétől:

„Vigyen el engem az ördög, ha fizethetek előbb, mintsem én is beszédem a künlevőségemet”.

Ez pedig már egyenesen a „görög kalendárium”, a „soha”.

Nagybátyám dühbe jött és így szólt:

- No hát vigye el az ördög. Átadom neki.

-241-

S azzal szalasztott a fiskálisért, Topercer Györgyért, aki az ördögnél is rosszabb hirben állott.

Átadta az egész ügyet ennek a Topercernek, aki aztán irkált-firkált Belgrádba, sőt személyesen is odajárt, de nem birt eredményhez jutni, végre is belefáradva, visszadta nagybátyámnak az iratokat, elpanaszolván összes viszontagságait.

- Sülyedjen el az egész ország, hiszen nincs ott se isten, se ördög, se hatóság, se corpus juris. Nem lehet ott megvenni senkin egy árva grislit sem.

Felette elkámficsorodott mindezekben a nagybácsi s elhatározta férfiasan, hogy lesz, ami lesz, elmegy magához a fejedelemhez, a híres nevezetes vitéz Obrenovics Miloshoz és bepanaszolja Griscicset.

De, hogy üres kézzel ne menjen, a temesvári ötvösnél, a bibircsókos, korhely Gubalszki Ferdinándnál megvett négy talléron egy ezüst koppantót, hogy azt majd elviszi ajándékba a fejedelemasszonyok.

Ezzel felkészült, felült a fakó nyihóc kocsijára, melynek mind a négy kereke sirt utközben, az etetésekét leszámolva, meg sem állapodott, csak Belgrádban a fejedelem háza előtt, ahol két alabárdos szerb vitéz ácsorgott vártán, övükbe szurt gyöngyháznyelű jatagánokkal.

- Mit akarsz? - kérdezték az örök Szebeni nagybácsitól.

-242-

- Be akarok jutni a fejedelemhez.

- Mi végből?

- Hm, azt majd csak a fejedelemnek mondom meg.

- No az pedig bajos lesz.

- Mért? Talán nagyot hall a fejedelem?

- Nem, ő jól hall. Hanem mi látunk rosszul.

- Hogy kell azt érteni?

- Ugy, hogy nem látjuk mi lakik benned.

Erre aztán benyult a zsebébe a nagybácsi és mindenik örnek adott egy ezüst huszast. Azok megnézték, megköpködték és azt mondták:

- Látjuk, hogy jó járatban levő ember vagy. Hát eredj be. Zbogom!

A fejedelmi udvaron nagy sürgést-forgást, elevenséget talált, mert épen disznót öltek. Egy öreg szerb guggolt a sertés párolgó teste fölött s vagdalta ki belőle az egyes részeket s rakták külön edényekbe a cselédek. Mert hiába, a sertés a király az állatok közt, ha ritka volna, jobban tisztelnék az oroszlánnál s kisasszonyok etetnék a patyolat-tenyereikből. Minden egyes tagja, nyulja, bordája, lapockája egy-egy külön delicia - ódát érdemes hozzá írni. Füle, körme kocsonyára való, orra, dagadója káposztába, a fehérpecsenyéje első étele a világnak, a combjából sódar lesz, a beleiből hurka, kolbász, a fejéből disznósajt - hát még szalonnája, hája, nyelve, zsirja! istenem, istenem, mi lett volna a szerb nemzetből, ha Noe véletlenül kifelejté ezt az állatot a bárkából?

-243-

- Adjon isten jó munkát! - köszönté őket Szebeni uram.

- Fogadjon neked szót az isten! Mi jót hoztál?

- Hát biz én csak a fejedelemasszony ő fényességét keresem.

- No éppen itt van.

A sertés jonhója egy külön teknőben volt elhelyezve. A fejedelemasszony a hájat szedegette le a belekről a tulajdon kezeivel s kíváncsian fordult meg az idegen hangra.

- Én vagyok. Mit akarsz?

Szebeni nagybátyánk ámult, bámult. A fejedelemnő nem volt hermelines biborpalástban, ahogy a fejedelemasszonyokat képzelet a szegény ember, közönséges gyolccszoknyát viselt katrincával. Csak a skófiummal kivarrt kék bársony ujjasa különböztette meg a szolgálóktól. Máskülönben javabeli asszony volt, nagy magas termetű, katonás tekintetű, hatalmas csipőkkel és olyan arccal, amelyen még rajta van az elhullatott rózsák visszfénye.

- Egy kis ajándékot hoztam - mondta Szebeni uram, átnyujtván a koppantót.

Milica asszony beletörülte piszkos kezét a katrincájába s látható kíváncsisággal bontogatta ki a tömérdek selyempapírosokból a különös tárgyat.

-244-

- Olyanforma, mint egy bábunak való ostyasütő, szólt figyelmesen megnézegetve, aztán Szebeni uram felé fordult. - Hej no, miféle bolondságot hoztál te nekem?

- Ezzel csipik el minálunk az égő gyertya kanócat a nagyuri asszonyok.

Az ám. Persze. Az ördög bujjék az ujjakba! Én is láttam egyet-kettőt az asszonyaitokból. Majmok, valóságos majmok. Vagy nem igaz? Az arcszinüket a patikából veszik, a meleget egy vászonkarikával kergetik el magukról, a hajukat tüzes vassal kényszerítik, hogy így álljon, vagy úgy álljon, most meg már a kanóchoz se nyulnak a saját kezükkel. Mondd meg nekem, hova fog

mindez vezetni? Aztán mondd meg egyuttal azt is, mit akarsz, mert tudom, nem hiába hoztad ezt a masinát.

S ezzel a szolgálóknak is megmutogatta a koppantót, sőt hogy legott kipróbálja, az egyiknek a fülét belecsipte. A leány sikitott, a többiek vigyorogtak, a fejedelemasszony is nevetett.

- Nos, nem mondanád meg a kívánságodat, jó ember?

- A fejedelem ő fényességével szeretnék beszélni.

- Hát eredj be hozzá, ott azon a fekete ajtón.

- És nem állja az utamat valaki? - kérde aggódva, mert azt hitte, hogy az ajtóknál janitorok, testőrök s efajta fegyveres alakok őrködnek.

- Ha csak az a macska nem - felelte mosolyogva a goszpodárnő.

Egy nagy fekete macska szaladt éppen az ajtó mellett egy madárral a szájában, amelyik kétségbeesetten csiripelt és verdeste a macska bajszát a szárnyával.

Valóban könnyű volt bejutni a fejedelemhez, a fekete ajtóbul egy előszoba-féle nyílt, teleaggatva kardokkal, handzsárokkal és pisztolyokkal, éppen ezeket tisztogatta egy momk (egy udvari szolgál).

A momk intett Szebeninek, hogy merre menjen - minthogy kétfelé nyílt ajtó.

Szebeni kopogott s a „szabad“ után kinyitván az ajtót, egy tágas szobában találta magát, melyet „pipatóriumnak“ neveztek a konakban. A szoba közepén egy roppant asztal állt zöld posztóval bevonva s rajta csibukok és ezüstkupakos tajtpipák egész sokasága volt szétrakva. Ebbe a terembe szoktak gyűlni a knézek (kerületi főnökök), kiknek privilégiumai közé tartozott, hogy egy-egy csibukot nyomtak az agyaraik közé. Köröskörül lócák huzódtak a fal mentén, szőnyegekkel és medvebőrökkel különböző fekhelyekre alakítva.

Maga a fejedelem, egy ingre vetkőzve, dohányt vágott az asztalon, csak úgy csurgott le nagy, széles homlokáról a verejték és szuszogott, mint a fujtató, egy csöppet se törődve, hogy ott ül nála vendégképp Vutsetevits Péter, a szmederavói knéz.

A goszpodár megfordult az ajtónyílásra. Hatalmas alak volt, nagy, domboru mellkassal, kerek fejjel és bozontos fekete bajusszal. Azt a benyomást keltette az arca, amit egy jól táplált paraszté, csak a fekete szemeiből sugárzott rendkívüli értelem és erő.

- No, ki vagy és mit akarsz? - kérdezte nyájasan.

Mert nagyon kellemes tudott lenni, mikor jó kedélyénél volt - de ritkán volt jó kedélyénél.

- Ujvidéki kereskedő vagyok, nagy goszpodár és egy kis panaszt jöttem tenni nagyságodhoz.

- No várj fiam egy kicsit, mig ezt a dohánykát felvágom, majd aztán nyugodtan meghallgatlak.

Egy pár perc mulva felvágta a dohányt, akkor aztán felhuzta a dolmányát, nem viselt ugyanis nemzeti ruhát, hanem afféle erősen zsinórzott posztó-öltözetet, mint a magyar urasági hajduké, még a kardját is felkötötte, megtöltött egy öblös pipát, rágyujtott, aztán ledőlt a medvebőrre, fejét a félkönyökére támasztva.

- Mi a neved? - kérde.

- Szebeni Pál.

- Ejno! Ösmertem az apádat, birkóztam vele egyszer Versecen és nem birtam földhöz vágni. Hát mi a bajod Szebenits?

- Szebeni vagyok, kérem alásan.

- Ha az apád fia vagy, akkor Szebenits vagy, Máriád ne legyen. Nekem ne feleselgess. Vagy nem tudod hogy kivel beszélsz? Locsogj már, de röviden.

- Egy kis pöröm van, nagy és vitéz goszpodár. Grisics Mihály, belgrádi kereskedő ezer aranyommal tartozik és bár már többször adtam neki halasztást, nem akarja megfizetni.

- És mivel tudod bizonyítani, hogy tartozik?

- Itt van az írása, amit magáról adott.

Ezzel kivette zsebéből a kontraktust és odanyujtotta Milosnak. Az egy elhárító mozdulatot tett a kezével.

- Hiszen ha én olvasni tudnék, atyámfia!

- Felolvasom én magam.

És olvasni kezdte a német szöveget.

A fejedelem boszusan rágcsálta a bajuszát.

- Hiszen ha én németül tudnék, atyámfia!

- Hát akkor miképpen bizonyítsak?

- Eredj csak, knéz, - szólt most a goszpodár vendégéhez. - Keresd meg valahol a tolmácsot. Azt hiszem kukoricát morzsol valahol a cselédek lakosztályában.

Jó sokáig tartott, amíg Vutsetevits fölkereste a tolmácsot, aki csakugyan kukoricát morzsol, mert ez divatos foglalkozás volt a konakban. Alacsony munka ugyan, de a cél megszépíti. A nagy európai udvaroknál is szokás, hogy a hercegasszonyok tépést csinálnak vagy egyéb közönséges munkát - ha az a hadsereg céljaira van. Ahány ház, annyi szokás. Egyebütt a miliciát becézik, Belgrádban a sertéseket.

Mig Vutsetevits odajárt, a goszpodár ráért beszélgetni a panaszossal, - mintegy elejtve a hivatalos kérdések komoly gombolyagját.

- Melyik Grisics tartozik, mert két Mihály is van?

- Az, aki a templom mellett lakik.

- Az, akinek az a szép felesége van?

- Éppen az - felelte a nagybácsi zavarral.

- No már szép asszony! De kutya szép asszony! De félti erősen, az bizonyos. Aztán miért tartozik neked ez az ember?

- Borokat vett tőlem.

- Hitelbe?

- Hitelbe.

- Van jó eszed Szebenits, hogy annyit hiteleztél neki? Hiszen a pofájából se néz ki semmi jó. Megállj csak Szebenits, te lurkó, te talán az asszony pofájára hagytad nála azt a tömérdek pénzt?

- Meglehet, meglehet - hebegte Szebeni zavartan, azt se tudva; mit beszél.

- Ugy-e rád mosolygott?

- Olyas valami volt, - vallotta be Szebeni - Grisics hitelbe kérte a borokat, az asszony jó vacsorát adott fel, sürgött, forgott körülöttünk, kedves is volt, nyájas is volt, hát lehetett-e elég lelkelem megtagadni?

Vutsetevits ekkorára meghozta a tolmácsot, akit alig lehetett lefeszégetni a fejtőszékről, melyen úgy ült, ahogy a lovon szokás. A szék homlokába egy konyhakés volt verve s annak a tompa szélén huzgálva a csöveket, nagy nyiszogással freccogtak jobbra-balra a kukoricaszemek. A piros csöveket félre kellett rakni, mert a piros kukorica a Szt. Antal tüze ellen jó; az a fejedelemasszony privát patikájába tétetik.

Hórihorgas, bandzsál ember volt a tolmács, kopott európai öltözetben, a szemein rézkeretes pápaszem. Az egész államban csak ő viselt occulárét, jelképezve, hogy a tudományoknak betükbe rakott erdejében dolgozik.

Elolvasta a kontraktust, átfordította szerb nyelvre és azt mondta, hogy tökéletes, Grisics csakugyan tartozik Szebeni Pálnak ezer arannyal - ezt onnan a macska se kaparja ki.

- Eddig már volnánk - szólalt meg Obrenovics - de mért mondod Szebenits fiam, hogy nem akarja megfizetni?

- Mert nem akarja. Három terminust szabott, egyiket sem tartotta meg; legutoljára elküldtem hozzá a testvéröcsémet, attól azt üzente, hogy majd csak akkor fizet, ha ő is beszedi a künnlevőségeit.

- No hallod, elég szemtelen.

- Erre aztán átadtam az egész dolgot a hires Topercer fiskálisnak, az irkált, firkált, maga is itt járt Belgrádban, de nem mehetett semmire, a végén is visszahozta az iratot, hogy azt mondja, nincs Szerbiában semmi rend, semmi törvény, nem lehet az adósságot behajtani.

Obrenovics bosszusan mordult fel, mig ellenben Vutsetevits eleibe ugrott Szebeninek, mint egy hörcsög.

- Azt merte mondani az imposztor! - kiáltott fel az ökleit megrázva, majd Obrenovics felé fordult remegő orrcimpákkal. - Fogasd el goszpodár ezt a Topercert, ha szerb területre lép, én magam nyuzom meg a yatagánommal.

A goszpodár felkacagott szárazon, gunyosan.

- Hiszen akkor épen azt bizonyitanám be, - mondá - hogy Szerbiában nincsenek törvények. De igenis, Szerbiában tiszteletben tartatnak a törvények.

- Azért jöttem én egyenesen Nagyságodhoz.

- Jól tetted Szebenits, bizonyára jól tetted. Minthogy ismertem az apádat, kiveszem az ügyedet a bíróságoktól s magam járok el benne. És most már csak azt mondd meg, milyen törvények szerint akarod az eljárást: osztrák, vagy szerb törvények szerint?

- Osztrák törvények szerint! - mondá mohón és örvendezve a nagybácsi.

A goszpodár nagy bajusza körül gunyoros mosoly szaladgált.

- Hát jól van, az osztrák törvények szerint lesz csinálva, ahogy akartad. Minélfogva add be írásban a panaszodat és várd meg nyugodtan otthon az abból keletkező irásokat. Ezekután pedig elmehetsz Isten hírével!

Szebeni nagybácsinál készen volt a szerb nyelven megkomponált panasz, letette a goszpodár asztalára s azzal mélyen meghajtvva magát, eltávozott.

Az udvaron köszönt Milica asszonynak, aki nyájasan elébe jött, behivta a szobájába és a sertéshusból, mely épen most főtt a katlanban, a tulajdon kezeivel tálalt fel neki egy darabot tormával, persze egy palack bort is tett a teríték mellé.

- No csak no, kóstold meg barátocskám, ne szemérmeskedj.

- Nem érdelem én azt - szabadkozott Szebeni.

- Hát én megérdelem a te ajándékodat? Csak te egyél! És mit mondasz? Jól végeztél az urammal?

- Kegyes volt hozzám.

- Okos ember, mi?

- Nagyon okos.

- De hidd meg, hogy amellet nagy kutya.

Szebeni nagybácsi rázogatta a fejét, amint illet és csodálkozó arcokat vágott, pedig ugyancsak eleget hallott a legközelebbi „udvari eseményekről“, hogy a nagy goszpodar szép szobaleányt hozott a házhoz, Milica asszony észrevett valamit, fogott egy pisztolyt s egyszerűen lelőtte a szerb Pompadourt. Hogy dühbe jött emiatt Obrenovics, s szobáról szobára kergette gyilkos nejét egy éles handzsárral: „Megöllek, Milica, megöllek.“ De elejté handzsárját, mikor a bátor asszony nagy vakmerőn elébe állt: „Ám ölj meg hát Milos, de megölöd bennem az utódodat is.“

-252-

Szebeni nagybácsi arról is hallott a vendéglőben, ahol szállva volt, hogy a fejedelem és neje azóta nem is beszélnek egymással, de már mégis csak odaadta a koppantót ha elhozta és most is azt felelte az asszony kicsuszott megjegyzésére:

- De 'iszén nagy ember ő, hatalmas ember, a Balkán kardja, és boldog az az asszony, akinek az isteni Gondviseléstől ilyen férfi jutott.

A fejedelemasszonykacagott a kenetes szavakra.

- Hiszen persze, persze; de látod, mi asszonyok jobban tudjuk azt megítélni. Neked is van asszonyod, mi?

- Nem vagyok nő, csak egy nagyon, nagyon öreg anyám van otthon.

- Ugyan! És milyen kora lehet?

- Vagy hetven éves.

- Öreg asszony varangyos béka, nagy teher.

- Nekem nagy boldogság.

- Hát szereted? Ugyan ne beszélj!

- Hogy ne szeretném?

- No hát vigy el neki egy szép körtét!

-253-

Fürgén kinyitotta a jégvirágos ablakot, ahol a rostély-vasakról cernára kötött körték és szőlőfürtök lógtak alá, kiválasztotta a legszebb körtét és a nagybácsi zsebébe dugta.

- Mondd meg, hogy én küldöm.

Oly egyszerű, nyers, természetes és patriarchális volt, mint egy parasztasszony, de amellet mégis volt benne valami hódító, valami különös méltóság. Az ember érezte, hogy csak a ruhája rontja a teljes illuziót. De ha akármeddig gondolkozott volna, hogy mikép öltöztetné hát fel, utoljára is meghagyta volna őt ebben a mezben, mert mégis ez illet hozzá a legjobban, ez tette egyéniségét rokonszenvéssé, sőt majesztetikussá. Bolondság, bolondság, egy párisi ruhában, minőt a hercegnők viselnek, olyan volna mint a farsangi maskarák, mintha egy gránátos öltözött volna selyemszoknyákba.

Szebeni nagybácsi megköszönte a körtét, haza hozta öreg mamájának s várta most már nyugodtan otthon a pör folyását, vagyis az ezer aranyat.

Elmult a tél, meg a nyár, meg az ősz, meg a másik tél, de még csak a kisujja körmét sem mutatta a szerb igazságszolgáltatás. Ami sok, sok, újra türelmetlen kezdett lenni. Tanácskozott füvel-fával, hogy mit cselekedjék.

-254-

- Menjen el a belgrádi pasához - javasolták némelyek.

Ugyanis még akkor a szultán pasája is ott székelt Belgrádban, és a padisah kétfelé küldé irádéit és parancsait. „Juszuf Muchlesz pasa veziremnek *„hirnevessé váljék”* és Obrenovics Milos szerb fejedelemnek *„kinek jó véget kívánok”*.”

A nagy ur ő felsége állandóan e két jókívánatával különbözteti meg két főemberét, amiből az ördög sem igazodhatott ki, hogy melyiket tartja többre. Szokás volt a pasát a fejedelemnél árulni be, a fejedelmet pedig a pasánál. De mivelhogy sem a fejedelemnek, sem a pasának nem történt soha ezen a réven semmi baja, amit azonban a panaszosokról nem lehetett volna elmondani, Szebeni Pál nagybácsi kombinált ebből, és mikor husvét táján Belgrádba vetődék, okosabbnak tartá megint a goszpodar udvarában settenkedni.

A vakszerencse úgy akarta, hogy a fejedelem otthon volt és éppen az ablakon nézegetett ki.

- Ohó Szebenits, te vagy itt? Csak talán nem engem keresel? No gyere hát be! - kiáltott rá vidáman.

Szebeni uram áldotta a szerencsés pillanatot és a goszpodar nagy emlékező-tehetségét, ruganyos léptekkel nyitott be színe elé.

-255-

- Már megint valami bajod van, barátocskám?

- Csak az a régi, nagy goszpodar, kegyelmes uram; még mindig nem kaptam meg Grisicstől a pénzemet.

A fejedelem felfortyant:

- Máriád ne legyen, hát mit képzelsz te? Azt gondolod te, hogy a te pöröd disznóhólyag, amit föl lehet egy perc alatt fujni? Hiszen mentek már benne irások...

- Nem kaptam egy betűt sem.

- Persze, mert csak egy irást adtál be, az egy irásod pedig csak két irást szült. Az anya sem szül többet kettőnél, barátocskám. Az is sok. Az egyik irást elküldtük Ujvidékre a polgármesterhez, hogy valóban ott lakol-e és élsz-e, a másik irást ide intéztük, a belgrádi előjáróhoz, ha van-e itt Grisics Mihály nevű kereskedő? Nos visszajött mind a két helyről, hogy csakugyan vagytok. Hát mit akarsz még? Hiszen szépen megy, öt irás van idáig az egyből, most már az öt jobban fog fiadzani.

- Jaj, mi hasznom nekem az irásokból?

A goszpodar vállat vont.

- Azt én nem tudom lelkem, de azt tudom, hogy az osztrák törvény szerint kívántad kezeltetni az ügyedet. Hát én tartom magam az osztrák törvényhez és hagyom az iratokat szülni, ameddig csak birnak szülni. Hát te se járd ide a nyakamra, Máriád ne legyen, ülj veszteg otthon, mert a dolognak vége csak akkor lehet, ha az iratok beadják a kulcsot, hogy már semmi szín alatt sem szaporodhatnak tovább.

-256-

Szebeni nagybácsi fejében hirtelen megvillant, hogy miben hibázta el, s kezeit összetéve esedezett a goszpodarnak, hogy, ha így van a dolog, akkor mégis inkább ítélkezzék a szerb törvény szerint.

- Nem bánom, Szebenits, - mondta a goszpodar némi habozás után - megteszem a kedvedért, mert ismertem az apádat, verekedtem vele Versecen és nem birtam földhöz vágni. Megteszem neked, hogy átfordítom szerb törvényre a pörödet, hanem aztán úgy megy, ahogy megy, mindenbe bele kell egyezned.

- Mindenbe beleegyezem.

- No hát akkor ne alkalmatlankodj itt tovább, eredj ki az udvarra, várj odakünn a padon, míg hivatlak.

Vagy egy óráig sütkérezett künn a napfényen Szebeni nagybácsi, nézegetvén a fejedelemasszony tyukjait, pulykáit és páváit, meg a két kis farkaskölyköt, melyek láncon voltak egy kis faházikóban és tejet iszogattak az ajtócska előtti cseréptálból. Ezek már a tavaly született herceg állatkái. A dajka mindennap kihozta egy félórára a farkasokhoz s amíg azok a tejet itták a cseréptálból, addig a harmadik testvérke is szopott s apró szemecskéivel nézte őket.

-257-

Szebeni nagybácsi már éppen a kertbe is bekukkantott, mikor lihegve futott utána egy szerezsán.

- Eredj be a goszpodarhoz!

Ment is mint a kilótt nyíl és reménység ébredt szívében, mikor a fejedelem szobájában ott találta Grisicset a feleségével. Az apró, kopasz emberke ravasz, mélyen bennülő szemei szurósan szegződtek rá, mintha hipnotizálni akarná, az asszony pedig, oh az asszony, most is csak mosolygott, azokkal a lelketbontó, fekete szemeivel.

De hogy volt öltözve ez a szép Marica asszony! Nehéz selyemszoknyát viselt, éppen az a szín, ami a mennybolt, cseresznyeszín bársonydolmányt aranyra himezve, habfehér nyakán tömérdek aranypénz egy láncon köröskörül, éjfekete hajkoronáján egy kis vörös fez, mely szintén kifurt

aranypénzekkel van beszegve. A szerb toilette a legpraktikusabb a világon. Valóságos takarékpénztári könyvecske.

- Hát ez az a becsületes ember - mutatott a goszpodar az érkező Szebenire. - Miatta hivattalak benneteket. De ülj le Marica asszony, csak ülj le lelkecském. Te pedig felelj, Grisics, igaz-e, hogy ezer aranyával tartozol?

A kis mihaszna emberke úgy tett, mintha meg volna lepette, hol a goszpodarra nézett, hol Szebenire és elkezdte a fejét csóválni.

- Felelj hát!

- Ugy volt az, nagy goszpodar, hogy szent Vazul napja előtt való héten...

- Ne mesélj nekem - vágott közbe a goszpodar haragosan. - Tartozol vagy nem tartozol?

- Hát ami azt illeti...

- Ugy látszik, nem jó az emlékező tehetséged, - kiáltá a fejedelem dühösen - felrázom egy kicsit, megállj csak.

S ezzel hozzáugrott és pofon cserdítette, hogy hátra tántorodott és látta a csillagok hullását.

Marica asszony ijedten sikoltott fel, aztán eltakarta szemeit kendőjével, hogy a sirását ne lássák, Szebeni nagybácsi pedig kezdte már megérteni, mi a különbség az osztrák és a szerb törvényes eljárás közt.

- Hát igenis tartozom - rebegette Grisics, amint egy kicsit magához tért.

- No látod! - szólt a fejedelem nagy megelégedéssel. - Tartozol ugy-e? Hát mért nem fizeted meg neki?

- Mert nincs pénzem.

- Pedig a feleségedet nagyon szépen ruházod, Grisics.

- Azzal is adós vagyok, kegyelmes uram!

- Pedig a Marica asszony egyszerű ruhában is gyönyörű lenne.

A szép Grisicsné hálásan mosolygott a goszpodarra. A férjének adott pofon nem fájt neki annyira, mint a milyen jól esett ez a bók.

- Hát mikor akarsz fizetni?

- Mihelyt annyi pénzt összehozok.

- Mikor lesz az?

- Talán őszkor.

- Nem tudnád előbb? - kérde nyájasan a fejedelem. - Mert látod, ez a szegény ember már eleget várt.

- Lehetetlen, kegyelmes uram.

- Hát tudod mit, ahol semmi sincs, ott a goszpodar keze sem tud találni, Isten neki, fizess, amikor akarsz, de adjál a hitelezőnek valami zálogot, ahogy azt mi szerbek szoktuk, ha már a szavunk elvesztette a hitelét. Adjál valami zálogot Szebenitsnek.

- De mit uram, mit? - nyöszörgött Grisics, folytonosan hátrálva az ajtó felé, ha a goszpodar feléje lépett. - Ha csak meg nem elégszik ezzel a hagymával?

S ezzel kihuzta zsebéből ezüst klepszidra-óráját.

A fejedelem elmosolyodott.

- Hohó, barátocskám, Grisics Mihály! Könnyen akarnál velünk végezni. Valami mást gondolj ki, valami drágaságot, ami megéri az ezer aranyat.

- Nincs nekem olyan tárgyam, kegyelmes uram, ha csak a házamat nem veszi a hátára és el nem viszi.

- No hát én tudom már mi lesz - kezdte most azon a nyájas, gunyoros hangon a fejedelem, mely előre kieszelt kegyetlenkedéseinek volt előjele. - A Marica asszonyt adod neki kézi zálogul, Grisics Mihály. No mit bámulsz ugy? Meg kell lenni. Bucsuzz el tőle, édes fiam. Te pedig vedd át Szebenits és írjál róla egy quietanciát Grisicsnek, hogy mihelyt megfizette az ezer aranyodat és a tartási költségeket, tartozol őt neki visszaadni.

Fölszisszent erre Grisics, mint akit mérges kigyó mart meg, Szebeni nagybácsi is elképedt e fordulatra s gyöngé pir fösté meg az arcát, mert alig volt még akkor negyven éves és szó ide, szó oda, tetszett neki a menyecske, csak az asszony gondolta még, hogy tréfál a goszpodar s mintha valami hizelgő selymaság volna az ítélete, kecsesen, negédesen csóválta a szép fejét, amire csörögni kezdtek nyakán, haján az aranypénzek.

De a goszpodar nem tréfált, méltóságteljesen intett a kezével:

- Amit mondtam, mondtam. Elmehtettek!

Grisics jajveszékelt, a haját tépte odakünn a konak előtt, szidta a fejedelmet hangosan mint zsarnokot, aki úgy bánik a polgárokkal, mintha rabszolgák volnának, - de Szebeni nagybácsi épen ebből a nagy felindulásból látta, hogy nem egészen bolond ítélet ez, hogy jó lesz az asszonyt elvinni, bizonyosan utána jön az ezer arany is. Marica asszony elpityeredett egy kicsit, de a könyein keresztül is fürkésző tekintetet vetetett a nagybácsira, aki csinos, helyes termetű férfi volt, s midőn a Grisics kétségbeesett ordítására gyűlni kezdtek körülöttük a járó-kelők, röstelkedve fürmedt rá a férjére:

-261-

- Ugyan ne bögg már, mint a vadállat. Hiszen előbb-utóbb kiváltasz. Addig pedig csak meg nem esz ez a becsületes ember.

De Grisics nem vette a dolgot olyan könnyen, s míg a szép Marica asszony a goszpodar parancsához képest Szebeni nagybácsit követte az „Arany malac“ korcsmába, ahol a kocsija várta az állás alatt, Grisics összefutotta a szomszédokat s itt is, ott is felkölcsonözvén egy csomó pénzt, alig egy óra mulva örült izgatottságban szaladt az „Arany malachoz“.

Szebeni és Marica asszony kedélyes beszélgetés közt ebédeltek együtt, mikor betoppant s letett az asztalra kilenc zacskót.

- Itt van kilencszáz arany, Szebeni - lihegte. - Többet nem birtam hamar összehozni. De szerencsére a Marica nyakláncán éppen száz arany van. Csapd oda neki a láncodat, Marica!

Marica hidegen, majdnem megbotránkozva nézett le rá, mialatt felrakta kezeit a csipőire:

- Hogy adjam oda a láncomat? - szólt gunyosan. - Nem Grisics. Ez a lánc a nagyanyámtól való. Ha adósságot csinálsz, fizesd is ki! Én a láncomat nem adom!

-262-

Grisics elvörösödött, mérgében hozzáugrott, letépte a láncot a nyakáról és odadobta Szebeninek: „Ne, lakj jól kutya“, s azzal megragadta roppant erővel, a hangos zokogásra fakadt Marica kezét s erőszakosan vonszolta ki az ebédlőből.

Szebeni nagybácsi némán nézett utánuk és talán gondolta is magában (mert még akkor nem volt meg a hófehér haja), hogy ez a per érdekesebben is végződhetett volna és hosszan, mélán kontemplált még az uton is a kocsiban, azon az eshetőségen - hogy hátha soha se adta volna meg Grisics az ezer aranyát? Nono, nono. Talán mégis jobb így. Az asszony szép volt, de drága volt. Hm, hm. Otthon olcsóbbak. Hanem azért ha Grisics még egyszer hitelbe kérné a borait, hát isten tudja...

A lovacsákák csendesesen ügettek a poros országuton, csak a kenetlen szekérekerekek nyikorogtak bele a tarkán szállingó gondolataiba.

A Ponci bűnhődése.

-263-

A tüdőbetegek egyik ismeretes fürdőjében, a „villa Veroná“-ban, a hol évtizedek óta töltöm a nyarakat, soha sem volt olyan kiállhatatlan saison, mint 1895-ben, egyrészt az elszaporodott darazsak miatt, másrészt a csintalan, rakoncátlan Ponci fiú miatt.

-264-

-265-

A darazsak ellen még lehetett védekezni. A fürdővendégek, urak és hölgyek apró üvegcséket hordtak a zsebeikben, valami vizszinű patikai szerrel. A darázscsipést menten bekenték vele és nem fájt, sem meg nem dagadt.

Hanem a Ponci ellen nem volt segítség. Mert a Ponci Kürtössy Pál cs. kir. kamarásnak volt a fia, a ki stammgast volt a fürdőben is, de különösen a villa Veronában, már a tizedik esztendeje lakván ott; Brunner úr, a villatulajdonos, nagyra nézte, bámulta előkelő modorát s mesélgette a többi vendégeinek nagyszerű származását.

Hogy azt mondja, Lehel vezértől eredne s az egyik őse tartotta keresztvizre Habsburgi Rudolf grófot, s állítólag negyven aranyat tett be a kis Habsburg vánkoscájá alá. A komám uram, illetőleg a keresztfiú utódai azóta trónra kerültek, jó házasságok s több effélék folytán. (Az „effélékben“ persze benne van a negyven arany is, mely azóta szépen felszaporodhatott.) Míg ellenben Kürtössy János, az ősapa, kit a a családban egyszerűen „keresztelő“ Jánosnak neveznek azóta, valamely izmaelitától kölcsönözvén ama végzetes negyven aranyakat, ezzel az első adóssággal a hanyatlás útjára taszítá a nemes Kürtössy-familliát, melynek földjei, rétjei, malmai azóta folyton fogytak. Sőt nem csak ez, hanem a jelenlegi Kürtössynél, Pálnál, még a hajdani hatalmas tüdő is, melylyel Lehel ős a kürtöt fújta, nagyon elgyengült. Épen azért jött ide, kúrára most nejével és a kis Pongráccal, kit becézgetőn Poncinak hittak a szülei. Úgyszintén velök volt Kürtössynek első nejétől származott fia, Kürtössy József huszárhadnagy, a ki valami jó parthie után nézett szét a villában.

-266-

Tüzzről pattant, vásott kis kölyök volt ez a Ponci, végzetes ellensége amaz elkényeztetett kedvenceknek, kik urnóikkal messze világból ide jönnek, a szép selyempántlikás uszkároknak, pincsiknek, a hatalmas szent-bernhardiaknak, melyeket parittyájából pompásan tudott eltalálni. De nemcsak a kutyaának volt ő alkalmatlan; pusztító kedve kiterjedt minden elevenekre és holtakra. Belövöldözte az ablakokat s ez még csak szép vonás, hiszen a törött ablakok mesterséges szaporítása bizonyos indirekt uton juttatott földesuri kegyadomány volna a szegény

-267-

földieknek, ha Magyarországon lennének, de itt már átléptük a határt és az ablakcsinálást nem a tótockák végzik. A mi csinyt egy kilenc éves kis ördög kigondolhat, azt mind véghez vitte. A kis zöldre festett házikókba, melyeket a gyöngéd lelkű németek a fákra aggatnak a madarak védelmére és etetésére, (mert ott a madarak is oly szegények, hogy népkonyhára szorulnak), lépvezzőket rakott s foglyul ejtőket. Egy mókust is fogott s penicilussal szurkálta elevenen. (Egy amienszi guvernán, a ki Zolát olvasta egy padon, elájult, a mint ezt látta.) A macskáknak dióhéj-papucsokat ragasztott szurokkal a talpaikra, úgy, hogy azoknak kísérteties kopogása éjjel halálra rémité a betegeket.

Szóval ezer meg ezer helytelenséget követett el, de igazi tragédiája onnan kezdődik, a mint egy nap véres fejjel, sirva jött be az unokahugocskám, Horváthy Esztike a szobába.

- Mi bajod? sikoltott fel az anyja elrémülve.

- A Ponci kővel ütött meg!

Minden mama tigris, ha a gyermeke vérének látja. Horváthyné szörnyű felindulásba jött s mialatt kimosta a sebet s százszor is megfújta, hogy ne fájjon olyan nagyon, megeresztette a fenyegetéseket is a Ponci ellen.

- No, megállj zsvány, ezt még megkeserülöd. Hiszen csak volna mellettem férfi.

Mire az apóka, egy nyolcvan éves aggastyán, az Esztike nagyapja, kezébe vette a dolgot.

- Hát itt vagyok én, menyemasszony, és rendet fogok csinálni.

Mindjárt letette a pipáját és kitipegett fölkeresni künn, valamelyik lugasban, a kamarást.

- Méltóságos uram, az ön fia betörte az unokám fejét, a ki semmit sem vétett neki, csak a labdáját nem akarta odaadni. Mit szól ehhez?

Kürtössy Pál előkelően mosolygott.

- Hogy mit szólok? Hát tegyenek rá egy kis jodiformos gázt!

- És?

- És meggyógyul.

- De én a fiú megbüntetését kívánom. Főleg azért fordultam önhöz. Magam nem akartam megfenyíteni.

- Azt nem is tanácsoltam volna, öreg úr, - jegyezte meg Kürtössy dölyfösen.

- E szerint mit szándékozik ön tenni? Hiszen agyon is üthette volna a leánykát.

- Persze, de minthogy ez az eset nem forog fenn, semmit se tehetek ez ügyben.

- Ez esetben más uton keresek elégtételt, - mondá az aggastyán szilárd hangon.

- Tessék.

Az öreg Horváthy a házi úrhoz folyamodott. Brunner úr, egy kiszolgált őrmester, sokáig feküdt valamikor Nagy-Váradon s a szittya nyelvből elsajátított egy-két zamatos kifejezést, különösen sokszor vegyítette szavaiba a kutya forgós teremtetét, s e miatt ő hozzá szálltak a magyarok és ezért a forgós teremtetéért szivesen fizettek többet a szobákért. Hiszen tudjuk milyen bolondok a magyarok. Különben is a *Verona villa* volt a legelegánsabb a fürdőhelyen. Brunner úr a felesége révén örökölte s csinos polgári hasznát tudott belőle kihúzni ügyességével és szolgálatkészségével. Meg kell adni, hogy senki sem gondozta vendégeit olyan odaadással mint ő, minél fogva a *Verona* hire egyre nőtt, s messze túlszárnyalta a többi villáét.

Ha az ember a boltban megvett valamit s megadta az utasítást, hogy küldjék a Veronába, a kereskedő segédek a földig hajoltak, mert a *Verona* azt jelentette, hogy az illető nem néz a garasra. Leányos mamák a Veronába szálltak, hogy leányaikat elsüssék. Ha a Veronában nem volt szoba, inkább el sem jöttek a fürdőre. Extra Veronam non est vita. Mert szeretni való, csinos leányok akadtak mindenütt, az erdőben, a kutaknál, a kis elszórt svájci házikókban, de házasodni csak a Veronából lehetett. A ki legény onnan hozzon menyecskét.

És Brunner úr tagadhatatlan, megbecsülte a nymbust, mely villáját környezte, s igyekezett azt mind kényelmesebbé tenni; különösen a kertre fordított nagy gondot, magát bizalmas körben „a természet szépitőjének“ szerette nevezgetni, vendégeivel szemben pedig egyre mondogatta:

- Én nem vagyok pusztán háziúr. Háziúr lehet minden mamlasz, akinek háza van. Én egyszersmind kényelmi tanácsadója vagyok az uraságoknak.

A „kényelmi tanácsos“ úr mindig takarosán járt, fekete ruhában, hótiszta fehérneműben, katonásan kipödört bajuszzsal, mint egy major domus s a mellett finoman, nesztelenül tudott lépegetni s mindütt jelenvaló volt, mint a gondviselés; tett, igazított, javasolt, intézkedett.

A Horváthy panaszára azonban meglehetősen hüvös maradt. Horváthy nem tudott aplomballal föllépni. Horváthyék nógrádiak voltak. S ez nem elég a sárosiakkal szemben. A sárosi csak idegen helyen úr, a nógrádi csak otthon úr. Horváthy puha volt és szerény, Brunner úr csak mosolygott az ő dolgán.

- Óh, Istenem, mit tehetnék én ebben? A lányka feje magától is beforr, de ha én megszakitom a barátságot Kürtössyékkel, azt aztán senki se tudja többé összevarrni.

Horváthy tehát nem kapott elégtételt, hanem ellenkezőleg, értesülvén panaszairól Kürtössyék, üldözni kezdték a szegény családot. Ezer apró módja van ennek, kivált fürdőn, a hol az embereknek nincsen dolguk.

-271-

Egy-egy szűrő megjegyzés, egy fumigatív mosoly, egy maliciózus tekintet, egy becsmérő kézmozdulat a maga helyén, - ez mind vérig hat, ez mind ölhet.

- Ah, mily nevetségesek! - jegyzi meg a kamarás úr.

- Miféle népek lehetnek? - tűnődik más alkalommal a kamarásné. - Bizonyosan fölvelt név ez a Horváthy...

- Hm! - böffenti ki a kamarás úr, - a mi az asszony Horváthyját illeti, talán nem is existált.

- És hogy öltözik ez az asszony, mint egy cocotte.

- A szegény lánykának ferdén van nőve az egyik válla, szegény kis maskara!

- S ez a vén trottili úgy fest mellettük, mint egy nyugalomba vonult uzsorás. Talán az is.

Igy disgustálták a villabelieket. S mondhatni, az egész villa Kürtössyékkel tartott, mert hiába, az emberek az előkelőbbekhez húzódnak szivesebben. Hisz ez által magok is előkelőbbeknek látszanak.

A Horváthyak érezték ezeket a rossz szeleket. A legjobb emberek is visszahúzódtak tőlük. Miért? Hát miért? Ejh, Istenem, a kamarásné azt mondta egy izben, felbigyesztett ajkkal, mikor a Peregi kisasszonyokat Horváthynéval látta beszélgetni:

-272-

- Ah, szegény Peregi kisasszonyok, de meg lehetnek szorúlva barátnék dolgában!

Ebből aztán meg lehet érteni, hogy Horváthyékkel beszélgetni nem chic. Ennek híre ment és mindenki kerülte Horváthyékat, mert nem chic velök ismerősnek lenni. A Peregi kisasszonyok pedig még a többenél is jobban kerülték, mert a nagyobbiknak, Idának, Kürtössy József hadnagy udvarolt.

Én épen ezekben a napokban érkeztem a fürdőbe, mikor a legélesebbek voltak az ellentétek és szegény rokonaimat valóságosan bojkottálták a Veronában. A hadnagy javában flirtelt Peregi Idával, a kamarásné pedig arra izgatta Brunner urat, hogy jó volna a villát megtisztítani a Horváthy-familiától, „tudja, ügyesen, szép szerével, kedves Brunner.“

Mire Brunner úr a bajuszát pödörgette:

- No, majd meglátjuk, no majd meglátjuk, forgós teremtette!

Volt hát panasz, mikor megjöttem - mert Horváthyné okos asszony lévén, érezte a mérgezett hegyű nyilakat, átlátott a szitán, éles szemmel észrevette az intrikák apró szárait, de asszony volt, dacos, a ki nem hagyja el a csatateret. Sirva panaszolta el a helyzetét, hogy el van rontva egész nyara s hogy mindennek a kis zsvány Ponci az oka.

-273-

Az Esztike feje még akkor is be volt kötve. Kivált őt sajnáltam meg nagyon, látván, hogy reszketve búvik a fenyőbokrok közé, mikor a Ponci félelmes alakja megjelenik a láthatáron.

- Legjobb lesz, édes húgom, - mondtam Horváthyénak, ha kihurcolkodunk innen.

Horváthyné a fejét rázta.

- Inkább meghalok, hogysesem egy tapodtat mozduljak.

- Akkor hát nekik kell pusztolniok.

Szemeiben lázas öröm csillant meg.

- Oh Istenem - fohászzkodott fel ájtatosan s valóban szépek voltak ilyenkor a szemei, - ha ezt megérhetném, szivesen halnék meg.

Mosolyogtam. Ilyenek az asszonyok.

- De - tette hozzá rögtön csüggedten, elszomorodva, - az lehetetlen!

- Majd megpróbálom, - feleltem s megsimogatva az Esztike orcácskáit, őt is megbiztattam. - Ne félj semmit, kicsikém, megbüntetjük azt a rossz Poncit, a ki téged megütött.

- Soh'se törődj velük, jó öcsém, - csitított az öreg Horváthy, - az okosabb enged.

- De a türelmesebb, ravaszabb győz.

- Ha kikezdesz vele, csak magadnak csinálsz kellemetlenséget. Nagy svihák az, nem lehet azzal itt megbirkózni. Mindenki mellette van.

- Nem is akarok én ő vele összetűzni.

-274-

- Akkor aztán épen nem tudom elképzelni, mit csinálhatnál.

- Hát a diplomácia mire való? Csak hagyja azt rám, bátyámuram.

Az öreg morgott valamit s hitetlenül rázta fejét.

Pedig nekem már a tervem is megvolt hozzá. Szilárdul építettem fel Pantalovics Györgyre, egy bácskai földesúrra, a kivel együtt jöttem a vasúton és a ki szintén a Veronába szállt. A bácskai úr megint új genre. A sárosi nemes csak otthon nem úr, a nógrádi nemes csak otthon úr, a bácskai nemes pedig mindenütt úr. A zsiros földje megneveli önértetének szarvait olyan keményekre, hogy azok sehol le nem törnek s a hány ezer hold, annyi agancs.

Pantalovics György idegességben és asztmában szenvedett. Azt mondta nekem utközben: „Ha ülök, én vagyok Magyarország legegészségesebb embere; ha tiz lépést teszek, elfogy a lélekzetem, én vagyok a legbetegbb ember a világon.”

Igénytelen, jámbor külseje volt, mint egy marhakupecnek, de a mellett a legdölyfösebb despota lakozott benne: szeszélyes, erőszakos, ellenmondást nem tűrő.

Én ajánlottam neki még a vasuton a Verona-villát, minélfogva velem jött, de az első benyomás, a mit Brunner urra tett, nem igen lehetett kedvező, mert a szegényesebb szobák közül, a földszinten nyitott ki neki egyet.

-275-

- Nézd meg Zsuzsa!

Zsuzsa egy tenyeres-talpas paraszt asszony volt, a kit mint ápolónét hozott magával. Csattanó piros képű, vaskos, olyan terebélyes alsótesttel, mintha egy szénaboglya indulna, igaz is, hogy lehetett rajta vagy tizenöt szoknya.

- Ez nem nekünk való, - mondta Zsuzsa - nincs jobb szobájuk?

- Jobb szoba kell, - magyarázta németül Brunner úrnak.

- Jobb szoba, forgós teremtetete, - kiáltá nevetve Brunner úr. - Ott van az emeleten a Milán király egykori szalonja az erkélylyel, he-he-he.

- Mutassa meg! - szólt közbe hidegen Pantalovics.

Brunner ajkain gúnyos mosoly játszadozott.

- Hát tessék felfáradni. Én nem bánom, megmutathatom, de tizenöt forint naponta.

- Csinos lehet! - jegyzé meg Pantalovics egyszerűen.

- Hát kívánják megnézni?

- Persze.

Brunner úr nem minden csodálkozás nélkül vezetett fel minket az emeletre s bizonyos ünnepélyes mozdulattal nyitá ki a történelmi nevezettségű szentélyt.

Pantalovics intett a parasztasszonynak:

- Nézd meg, Zsuzsa!

-276-

Ő maga unalmasnak találta volna csak egy pillantást is vetni rá.

Zsuzsa kijelentette, hogy a szoba jó s ha két ágyat tesznek is bele, még mindig igen kényelmesen lehet benne mozogni.

- Alzo bleibt, - mondá ki a végzést Pantalovics György.

- Tizenöt forint naponta, - hangsúlyozta Brunner úr még egyszer, nehogy félreértés forogjon fönn.

- Annyi, annyi, - intett türelmetlenül Pantalovics, - hozassa fel a málhákat.

Két roppant faláda képezte a málhákat. Brunner úr nem minden aggodalom nélkül nézegette. Előkelő urak szép bőröndökkel állítanak be s négy forintos szobákra is alkusznak. Miféle Isten teremtése lehet ez a Pantalovics?

Elhatározta, hogy szemmel fogja tartani s midőn Pantalovics félóra mulva orvost hivatott, Brunner úr megvárta az orvost a lépcsőkön.

- Nos mit mond ön az új vendéghez?

A doktor arcán hideg verejték gyöngyözött.

- Ördögös fickó; megjártam vele. Azt mondja, a mint megvizsgáltam: „Ha kigyógyít ön, kap két darab ezrest; ha ki nem gyógyít és hiába molesztál a patikaszerekkel, lelövöm önt, mint egy kutyát. Válaszson!”

- És ön mit választott?

- Hogy kigyógyítom.

-277-

- Tehát belement a veszedelembe.

- Eh, ostobaság; ha kigyógyítom, megkapom a két ezrest; ha ki nem gyógyítom, meghal s

következésképp le nem lóhet.

- No, ebben igaza lehet.

Az új lakó nem is jött le aznap vacsorálni a hôtelbe; fenn a szobában falatoztak a Zsuzsával egy tarisznyából.

Hm, ez különös! Brunner urat nagyon felizgatta a szobalány ujságolása. Ez a disztelen étkezés. Egy tarisznyából a szolgálóval! Pfu! Nem lehet ez úri ember.

E különös dolgokon töprengett Brunner úr még este az ágyában is. Ha olyan gazdag, hogy két ezer forintot ígér a doktornak s tizenötöt fizet naponta a szobáért, hisz akkor a legjobb ételeket hozathatná magának. Vagy öltözne-e oly hanyagul, ha valósággal tömve lenne a tárcája? Brunner úr egész éjjel Pantalovics felől álmodott, a ki szelindek kutya alakjában ugrádozik előtte és valahányszor megrázza magát, vagy egyet mozdít a farkán, mindig egy körmöci arany esik ki belőle.

E csodálatos kutya birtokában jóleső érzésben élt és gazdagodott Brunner úr, midőn a felesége kegyetlen kézzel felébreszté.

- Hans, kelj föl, öltözz fel. A Nr. 16 megbolondult, irtóztató patáliákat tesz és rögtön veled kíván beszélni.

Brunner úr összerezzen. Épen Pantalovics volt a Nro. 16.

- Megbolondult? Hogy érted azt, Friderika?

- Hát hogy tombol mérgében, pofozza a cselédeket s követeli, hogy állítsanak téged eléje.

Brunner úr kedvetlenül kázmálódott fel s sietett a Pantalovics szobájába.

- Micsoda szobát adott ön nekem? - mennydörgött rá Pantalovics. - Egész éjjel nem tudtam itt aludni. A szomszéd szobában szakadatlanul köhögött valaki.

- Igen, igen, a Nro 15-ben egy betegünk van, - dadogta Brunner úr, - egy járásbíró.

- No, hát ez egyszerűen türhetetlen.

- De mit csináljak, Istenem? - sóhajtott Brunner úr, szemeit, mint Kádár, égre fölemelve. Ide végre is tüdőbetegnek járnak és...

- Hát tegye másüvé. Cserélje el, vagy mit tudom én, mit csináljon. Legjobb lesz, lökje ki onnan... lökje ki azt az embert.

- De hisz akkor üresen marad a szoba.

- Természetesen és minden esetre ez a legjobb.

- Legjobb? - kérde Brunner úr bizonyos szemtelen mosolygással. - Kire a legjobb? Hogy méltóztatik azt érteni?

- Ugy értem, hogy a szoba árát én fizetem.

Brunner majd hanyatt esett a csodálkozástól; de mégsem esett hanyatt, hanem csak a kezeit dörzsölte.

- Rendben vagyunk, nagyságos uram. - Ez aztán beszéd, forgós teremtette. Így beszél egy úr, - dünnyögte magában, mikor a szobából távozott intézkedni.

Másnap reggel azonban még nagyobb zenebonát csinált Pantalovics. Csengetett s az első pincért, a ki megjelent meghajította a csizmájával és követelte Brunner urat, hogy azonnal ide jőjön, mert le akarja löni, mint egy átkozott verebet.

Brunner bejött nagy szepegeve, Pantalovics fölemelt öklökkel rohant feléje.

- Megint nem tudtam aludni, - böngött fel mint egy vadállat, - megint köhögött valaki a szomszédban.

- Az lehetetlen, - szolt Brunner úr flegmával - a szoba az uraságodé és üres.

- Itt balról köhögött egész éjjel.

- Ah, balról? A Nr. 17-ben. Ugy már lehetséges.

- Ki cselekedte azt? - orditá Pantalovics.

- Ugyanaz a járásbíró, a kit tegnap volt szerencsém emliteni.

- Megint? Hiszen azt kilökte tegnap?

- Természetesen, eltávolítottam a Nr. 15-ből, mert azt nagyságod vette ki, de beszállásolta magát a Nr. 17-be, mert az még üresen állt.

Pantalovics a fogait csikorgatta.

- Ön egy infámis ember, hallja! Ha rögtön ki nem hurcolkokik onnan is az az úr, én megyek el egy más villába. Megértette?

- Igenis, igenis, - makogta a kényelmi tanácsos zavartan. - A mi a szobából való kihurcolkodást illeti, azt értem, de a mi a szobát illeti...

- Azt a szobát is én fizetem, - jelentette ki Pantalovics.

Ez megdöbbenetete Brunner urat, mert ez már minden fogalmat felülmúlt, a mit magának a gavallérságról alkotott. A mi sok, az már gyanus. Mik ehhez képest a legnagyobb gavallérok, a kiket ő ismert, az osztrák főurak? Azoknak a nagyúri volta legfeljebb abban nyilvánul, hogy fotográf-masinájuk van s ingyen veszik le a népet; Pantalovics azonban parancsol és fizet, megfizeti a levegőt, a virágillatot, a kilátást és még a csendet is. Pantalovics úr valóságos üstökös a vendégek közt.

Bár még mindig piszkálta Brunner urat némi gyanakodás, mégis teljes mértékben lenyomta minden egyéni akarát a szertelen tisztelet, melyet Pantalovics iránt érzett. Vakon engedelmeskedett neki, legott elszállásolta a járásbirót és pedig ezuttal önzetlenül, sőt nagylelkűen, mert fent a második emeleten és lent a földszinten is volt még a Pantalovicsé fölött egy-egy üres szoba, ahonnan esetleg lehangzott vagy felhangzott volna éjjelenként az idegbántó köhécseles, de ő mindezek dacára, az épület másik szárnyába helyezte el a vérköpős járásbirót. Közvetlen a Horváthyék szobája mellé. Brunner úr finom lélek volt s úgy tudta a házat vezetni, mint a hogy egy államférfi vezeti az országot, hogy minden egyes ténye beszélni látszik a közönséghez. A járásbíró szomszédsága csak kellemetlen lehetett mindenkire. A Horváthyékhoz való elhelyezés ténye célzatokat rejt magában. S közelfekvőnek látszott az a föltevés is, hogy az áthelyezés ebben az alakban a Kürtössy-család intrikáira vezethető vissza.

-281-

Ilyen viszonyok közt fogamzott meg bennem az a terv, hogy közbelépjek és a gonosz Ponci megbűnhődjék, a derék Horváthy-család pedig elégtételhez jusson. Ehhez pedig egy nálamnál hatalmasabb munkatárs kellett. Kiszemeltem a sorsot. Mert a sors néha a maga bolond fejétől is cselekszik, de a leggyakrabban okos emberek mesterségesen fogják az ekéjük elé, ellátják a szükségességekkel, és ráhagyják: no most már magadtól csináld tovább!

Közben a Pantalovics alakja egyre nőtt a villa lakói előtt, mígnem valóságosan legendáriussá vált, mint az utolsó Cobor grófé, ki mahagoni fa tüzénél főzte meg angol vendégének a paprikás gulyáshust, vagy az Eszterházyé, a ki lepuffantotta a tizezer forintos lovat, mert olyan gebét nem használhat semmire. Mikor ugyanis Pantalovics kifizette Brunnernek a heti számláját, visszajárt volna az egyik százasból ötven forint, mire hanyagul intett a kezével: „Oszsza ki a többi a cselédek közt.”

-282-

Forgós teremtette, ez már valami. Ez már tény. És milyen tény. Brunner úr pedig a tények embere volt s kimondhatlan rajongást kezdett érezni Pantalovics iránt, - a mi épen jól belevágott terveimbe.

Egy napon a kis Ponci a darazsakkal foglalkozott. Egyik fészket kiásta olyan érdeklődéssel, mint azok, a kik Pompejit és Herkulanumot hozták fölszínre. Épen a délutáni álmaikat aludták a villabeli betegeket, a kertben nem volt más, csak a Ponci.

No, ez a legkedvezőbb idő.

Leszaladtam egy közeli boltba és megvettem ott a legszebb bádóg trombitát, aztán visszasiettem vele a kerten keresztül, már messziről rákiáltván a fiucskára:

- Poncikám lelkem, hoztam magának valamit!

Ponci élénken pillantott fel, hogy ki szól hozzá, de láthatólag megcsappant a kedve, mikor engem ösmert fel a megszólítóban; nem szaladt felém, mint a gyermekek szoktak ilyenkor, hanem csak úgy félvállról kérde:

- Mit?

- Egy szép trombitát.

S ezzel felmutattam a napfényben csillogó bádóg játékszert.

Ponci nézte messziről, de meg se mozdult, mintha oda volna gyökerezve.

- Hát nem jön ide?

Nem felelt és nem jött. A gyermekek ösztöne többet ér, mint az öregek tapasztalása.

- Ej, ej Ponci! Hát nem kell a trombita? Pedig milyen hangja van! No, akkor odaviszem én magam.

S mellőzve a kacskaringós utat, egyenest a gyepen siettem az ajándékkal. Ponci azonban ezalatt egyre hátrált. A jó Isten tudja, miféle érzés ösztökélte rá.

- Lássá Poncika ez már nem szép; a helyett, hogy megköszönné az ajándékot, a mit viszek, a helyett, hogy pacsit adna, szökik előlem, mintha valami harapós farkas volnék.

De beszélhettem én annak. A mennyire közeledtem én hozzá, annyira távolodott ő tőlem. Egyszer csak ott voltam a darázs-fészeknél, de ő meg elszaladt a halas medencéhez. Úgy néztünk egymással farkasszemet.

Közben gyönyörködtem a kibontott darázs-fészekben, mely csodálatra ragadhat mindenkit, a ki megnézi. Milyen remekmű! S mi még oktalanoknak merjük nevezni az állatokat! Milyen

-283-

nyegleség! Majdnem az összes művészeteket, az egész ipart az állatoktól tanultuk – de milyen nehezen. Az állatok ellenben semmit se tanultak tőlünk, épen annyit tudnak, a mennyit a teremtés utáni első nap.

-284-

A kis darázs már bizonyosan Ádám és Éva idejében tudta a papirkészítést, az emberi művészet ellenben még ma sem képes megadni a kartonnak azt a könnyűséget és erősségét együtt. Ezredévekig irtunk ónra, kőre, vasra, pedig a papir már készen lógott a fák gallyain. Csak oda kellett volna nézni. A kis darázs tarisznyaformában kiakasztotta csodás szövöttjét a fák ágaira. És milyen tökéletes, milyen finom! Az eső lefut a mázos felületéről s a madár át nem bírja vágni a csőrével. Az ember tapogatódzott, küzdött a vegytan és technika akadályával, pedig ott volt az orra előtt a nagy titok a darázs tarisznyájában. Még a lefolyt utolsó században is azt hitték egy ideig, hogy papirt csak rongyból lehet csinálni. A darázs pedig járt, röpködött kevélyen a maga sárga-fekete dolmánykájában s ujjongva döngte: „No, én növényi anyagból dolgozom.”

Aztán micsoda családból való! Csupa művészek, csupa gyárosok, csupa építésszek. És mennyit dolgoznak!

Minden évben egy házat építeni... De mit, egy házat! Egy egész földalatti várost. Komplikáltat, művészt, mint a Westminster, s ezt egyetlen darázs építi önerejéből, tótok nélkül. Mérnök, munkás, pallér, minden ő maga.

-285-

Mihelyt a levegő melegedni kezd, üreget keres a földben; ha talál, annyi mintha ingyen fundushoz jutna; ha nem talál, váj magának. De hát van-e hozzá csákánya, ásója? Az ugyan nincs, de adott neki az Isten erős állkapcát, azzal szurkálja ki a szükséges lyukat. Egy körül folyó karzat vezet egy-két láb átmérőjű üregbe, hol az új városnak épülnie kell.

Mindenek előtt fejszére volna szüksége, melylyel a faszálakat elhasogassa, hogy házának külső falait finom tépésszerű anyagból megépítse. Fejszéje nincs, de pótolja a tapogató szarva. (Magad uram, ha fejszéd nincs) s nincs az az ács, a ki ügyesebben dolgoznék a szekercével, mint ő kelme azzal a szarvval.

De malter is kellenék a falak összeragasztásához. Majszter uram, vagyis majszterné asszonyom a miatt se jön zavarba, mert a legjobb malter a nyála. Hozzálát serényen s építi a falakat, a padlatot, a boltozatot, azután az erkélyt, ezt a pompás filigrán, félkerek művet, melyet tizenkét, csinos, könnyű oszlop tart s mely tele van hatszegletes apró kamrácskák, alól minden kamra kis nyílással. Egy egész darázs-kaszárnya. Mindenik erkélyen másfél ezer kamra. Minden erkély után egy sor oszlop következik, aztán megint új erkély és megint oszlopok és megint erkélyek hatvanezer lakosra épített celákkal.

-286-

Mennyi művészet, mennyi pompa, – de mi haszna? Jön a kis Ponci és kiássa, szétrombolja az egész várost. Hát legyen aztán ilyen körülmények közt valakinek kedve daráznak lenni és nem csipni, nem dongni. Az ördög tartsa meg az egykedvűséget. Csak azért is dongó, diri-diri-dongó.

– De szép ez a nagy darázsváros, Poncika. Tudok én még annál egy nagyobbat. Jőjjön csak, megmutatom.

De Ponci makacsul állt meg a szökőkutnál és hogy az alatt se teljék az idő hiába, az arany-ezüst halakat dobálgatta kövekkel, csak néha pillantott felém lopva, hogy ott vagyok-e még?

– Hát nem kell a trombita? Szóljon már Ponci. Mert akkor másnak adom.

Ponci nem felelt, konok dac ült a homlokán és az ajkai körül, melyeket összeszorított, a szemeit pedig leszegezte a földre, mint egy bakonyi zsvány.

– Jól van, nem bánom hát, ha nem jön is; ide teszem a trombitát az aloé levelére, innen vegye el, ha akarja. Pá, pá, Poncika!

Ezzel ott hagytam a trombitát s a villa felé indultam, hogy a szobámba menjek. Utközben azonban eszembe jutott, hogy jó lenne kilesni a fiut, mit fog csinálni, elbujtam tehát egy fenyves csoportban.

-287-

Lassan közeledett a darázsfészek helyére s ott megállt kezeit hátrátéve, minden oldalról jól megnézegette a trombitát, mely az aloé pléh-szinü husos leveléből látszott kezdődni, mintha virágja lenne. Szép volt, nagyon szép volt, nem birt megválni tőle a tekintete, de azért még sem mert hozzá nyulni. Nem bizott bennem, nem hihette, hogy az örömét keresem. Érezte, hogy valami veszedelem van a trombitában, de nem birt ellentállni.

Két fapálcikát tört a jávorfa galyról s azokat összetéve, mint csiptetőt, lenyult, fölemelte velök nagy óvatosan a játékszer és igen csodálkozott, hogy semmi baja sem lett. A játékszer nem lőtt, nem ugrott ki belőle valami kis ördög, nem freccsentett semmi mérges nedvet a szeme közé, egy tökéletesen ártatlan trombita volt, egy cseppet se rosszabb annál, melylyel Gábiel főangyalt festik, pedig, ki tudja miért, de úgy gondolta, hogy pokoli meglepetés jön ki belőle, mint a hogy az némely játékszereknél előfordul; a kettőtört zsemlyéből kiugrik egy egérke, a zöld-selyem káposztafejből kipattan egy nyul és muzsikálni kezd. Csakhogy ezek mind kedves, bohókás dolgok. Hanem a trombitából valami vérfagyasztó szörnyeteg bujik ki és talán föl is falja.

-288-

Valóságos örömkialtásban tört ki, hogy a trombita használható, mindamellert messze tartotta el magától, mint valami dinamittöltényt, miközben aláhajolt és úgy nézett be a csövébe. No az bizony épen csak olyan volt, mint a többi trombitáké. Semmi gyanús, semmi rendellenes nincsen benne.

Merész elhatározással kezébe vette és bele fújt.

- Trom prom, tru ru, rú rú.

Élesen, hatalmasan bugott és harsogott a mélységes csöndben. Mert kihalt, hangtalan volt az egész kert. Csak a méhek és a darazsak zümmögtek a virágokon. No, ezeknek a zöngését ugyancsak elnyomta a trombita. Mert a kis Ponci mindinkább beleszeretett a hangjába, fújta lélekszakadtig. Cseresznyétől maszatos pofácskái kidagadtak, mint két pampuska.

Most már jó kerékvágásban van minden, siettem fel meglegedetten a szobámba, várni az eredményeket. De már is mutatkoztak. Pantalovics rohant le velem szemben a lépcsőkön hálóköntösben, hajadonfővel, majd feltaszított.

- Brunner! Hej Brunner! Hollá! Brunner!

Hátra fordultam. Brunner úr megszeppenve jelent meg a lépcsők alján.

- Hallja ezt? - rivall rá Pantalovics. - Hallja azt a trombitát? Meg kell ettől örülni. Ki cselekszi ezt?

Brunner úr mindenek előtt lekapta házi sapkáját a nagy Pantalovics előtt, aztán a ház homlokzata felé szaladt, honnan betekintett a kertbe.

-289-

- Hagyja el, hagyja el, - kiálta könyörgő hangon Poncinak. - Oh, Szüz Mária, Szüz Mária, ne hagyj el minket!

Ponci azonban most egy hängemattában hanyattfekve és himbálózva, csak tovább is fújta roppant nagy kedvteléssel, mint Pan az ő sípját, hogy se nem hallott, se nem látott azon kívül egyebet.

- Ki az az istentelen? - ordítá mind jobban feldühödve Pantalovics.

- Egy fiúcska, nagyságos uram, egy kis fiúcska, - dadogta Brunner úr alázatosan.

- No hát, menjen oda és verje meg jól azt a gaz kölyköt.

A kényelmi tanácsos elsápadt.

- Az lehetetlen, lehetetlen. Kürtössy császári és királyi kamarásnak a fia... egy kamarásnak a fia, egy kamarásé.

Pantalovics elkékült a dühtől. Levegő után kapkodott, mint a fuldokló.

- Lehetetlen? Mit locsog maga össze-vissza? Hát nincs keze, a mivel elverje?

- De egy kamarás, egy kamarás fia, a ki maga is valamikor kamarás lesz.

Pantalovics kiugrott volna talán a bőréből is, ha a nagy zajra oda nem siet az ápolóné.

-290-

- Eredj Zsuzsa és verd meg azt a trombitáló gyereket, de csak a fejét üsd, hogy meg ne sántuljon.

A Zsuzsa nem volt rest, nem kérette magát, ha egyszer az úr mondja, - rohant, mint a szél. Félpercre rá aztán megszűnt a trombitahang, mintha ollóval vágták volna el, mély csönd lett utána, felváltván azt hamar a Ponci jajkiáltásai.

Én már akkor fent voltam a szobában és az ablakból néztem, hogyan páholja Zsuzsa a kapálódzó, rúgó, harapó Poncit, csihi-puhi üti jobbról, pif-paf üti balról, a hol éri, a Ponci bög, apját, anyját hívja rettenetes üvöltő hangján.

A villa betegei megriadva futnak ki szobáikból. Jaj, kit nyúznak? Hihettek-e szemeiknek, hogy a kis despotát, a Kürtössy Poncit deklinálja a parasztasszony, az új lakó gazdasszonya? No, ez már mégis sok. Szent Isten, mi történik, ha a méltóságos kamarás úr észreveszi?

Szörnyülködtek, de beavatkozni nem mertek. Az egyik Peregi kisasszony oda akart menni, de az anyja visszatartotta.

- Maradj veszteg Mici, még téged is meg talál ütni és úgy se tartozol még a családhoz.

- Istenem, istenem - sopánkodott egy öreg asszony (egy árvaszéki birónak a neje Egerből), - ha ez ötven év előtt történik és például, ha Bártfán történik, hogy rohanna most elő egy huszár és hogy vágná le a fejét annak a parasztasszonynak.

-291-

- Hja a hely és az idő! - sóhajtott fel egy köszvényes aggastyán a mankójával hadonászva, - két nagy faktor. De hol lehetnek a szegény Ponci hozzátartozói?

Valóban attól lehetett félni, hogy a parasztasszony magától is meglegeli a Ponci büntetését s a néző kompánia elesik a legnagyobb élvezettől, hogy t. i. a kamarás vagy a hadnagy talál előttoppanni s megtámadván a gazdasszonyt, arra Pantalovics is kicsörtet a gyöpre; az lenne csak igazi hadd el hadd.

És csakugyan jött Kürtössyné, teljes negligében futott ki szobájából, nem nézván se jobbra, se balra, fellökve virágcserepet, öntöző kannát, furiában rohant, mint a nőtény tigris, ha hallja kölykének szivettépő ordítását. Nem úri asszony többé, vége a fölszedett társadalmi máznak, most csak anya, s ráveti magát egész elszántan Zsuzsa asszonyra.

- Huh, te bestia, ereszted el mindjárt a gyermekemet!

S a vézna, törékeny teremtés, a kit a szél is majdnem elfújta, olyan erővel rázta meg a hatalmas Zsuzsát, hogy az meglepetésében eleresztette Poncit, a ki szörnyű visitással, a ház felé száguldva mentette az irháját.

Zsuzsa asszony idegen körmöket érezvén fúródni nyakába, csak egy percig volt meglepetve; amint megpillantá ellenfelét, fitymálón mosolyodott el.

-292-

- Oh no, kis csutak! Mit akar? Hiszen mindjárt összeroppantom, mint egy bolhát, ha magához nyúlok. Ugy? Maga az anyja a gyerekeknek? No, szült volna inkább egy kopókölyköt. Össze-vissza harapott a pokolra való. Hanem ereszsze el a torkomat, mert megtalálom taszítani.

Főlénynyel bánt vele, mint egy nagy medve a menyéttel, de Kürtössyné nem látott, nem hallott, csak ütötte a kis csontos kezeivel, a hol érte. Nem igen fájhatott az annak, de azért mégis megsokalta, megrestelte.

- Ej, menjen a pokolba! Nem szégyenli magát úri asszony létére verekedni, - s olyat taszított rajta, hogy az neki tándorodék egy fának s részint a lökéstől, részint az ijedelemtől vagy a dühtől ájultan esett össze a gyepen.

Ily szörnyű következményeket hozott a kis trombita. Ez már sok volt. Ennyit magam sem akartam. És ha ezzel legalább bevégeződött volna a kinos affaire, de a hogy az igazi verekedéseket egy diplomáciai háború előzi meg, ezt megfordítva, egy diplomáciai háború követte.

Kürtössyék, kivált a férfiak, hallván a történeteket, haragra gyúlva követelték, hogy Zsuzsa asszony rögtön hagyja el ezek után a villát.

-293-

Zsuzsa asszony hallani sem akart erről, kihívóan felrakta kezeit a csipőire.

- Én innen egy tapodtat se mozdulok, hanem ha már annyiban van, megmutatom nekik, hogy ők pusztulnak el innét.

Brunner úr próbálta kiegyengetni a dolgokat, de nem lehetett. Az elkeseredés nőttön-nőtt, különböző üzengetések és apró boszantások révén, úgy, hogy végre ultimátum gyanánt állították Brunner úr elé a kérdést: „Vagy én megyek vagy a másik.” Kinos órák voltak ezek a szegény Brunner úr életében. Nemcsak a villát, hanem az egész fürdőközönséget lázas izgatottságban tartotta a Kürtössy-Pantalovics-ügy, mint érdekesítő sakkjátszma. Vajjon merre dől? A világ szeme Brunneren csüggött, a kinek három napot adtak gondolkozásra. Brunner úr nagynak, főségesnek, hatalmasnak érezte magát e három napon, de éjjeleit álmatlanságban tölté a kérdés latolgatásában. A kávéházakban, a kurszalokban, a sétányokon és az inhaláló termekben nyilvános fogadások történtek: ki lesz a győztes.

Az előkelő osztálybeliek lehetetlennek tartották, hogy mikor egy rangbeli dámán olyan violentia esik, ne neki szolgátságát elégtétel.

- Ha Pantalovics gentleman, - mondák, - ő sem forcirozhatja a szolgálója diadalát.

De ez nem volt egyhangú nézet.

-294-

- Eh bolondság, - vélték mások; - Pantalovics nem ejtheti el az ápolónőjét (vagy tudja Isten mije). Hiszen azért hozta, hogy kell neki. Pantalovics tehát solidaris vele, s ha kilöki, őt is kilöki.

Leginkább egyes kiszivárgó hírek hoztak csiklandós hullámzást a kedélyekbe. Emberek, a kik Brunnerrel beszéltek, (pedig mindenki igyekezett szóba állni a nevezetes férfiúval) egyes elejtett megjegyzéseit kolportálták, mint egykor a Bismarckéit, s azokra építve kombinálták ki a történendőket.

Valaki azt mondta volna állítólag a kovácsműhelyben, a hol Brunner úr a lovait patkoltatta: „No, végre is nem nehéz választani a kamélia rózsa és a laboda közt.”

Mire így felelt Brunner úr.

- Hm, hm. A gondozott kertekben karóstul állanak a növények és ha karóstul számitanának is, föltéve, hogy egy kamélia mellett egy ezüst karó volna beszúrva, a laboda mellett ellenben egy arany karó, minden okos ember a labodát választaná.

Ez az ártatlan kijelentés valóságos pánikot idézett elő a Kürtössy-párton, míg ellenben a Pantalovicsék vitorláit kedvező szél lengette vigan. De még két nap volt hátra, ez alatt sokat lehet csinálni. Kürtössy az ősi familia becsületét látván kockán, mindent megmozgatott, hogy a nagy szégyent elhárítsa. Jó lábon volt a környék összes főuraival, köztük a szomszéd kastélyban nyaraló stájer kormányzóval is. A második nap sorba látogatta őket, elmondván nekik a dolgok mibenlétét, mire azok harmadnap visszalátogatták s fényes négylovas hintókkal telt meg a Verona udvara, Brunner úr szíve táncolt örömeiben, kevélységében. Hát még mikor a kormányzó ő excellenciája ő vele is kezét fogott s megveregetvén vállát, mondá:

-295-

- Reményilem, hogy tisztelt barátom Kürtössy, jól fogja magát önnél érezni, kedves Brunner. Járjon ön kedvében e derék úrnak.

Brunner arca sugárzott, s szemeit ájtatosan emelte föl ő excellenciájára:

- A véremet is szívesen ontanám Kürtössy urért.
- Ön derék ember, - szólt a kormányzó meggyőződéssel, - adieu!

Brunner úr fülében égi zene gyanánt csengtek-bongtak e szavak egész nap, egész éjjel - de elterjedtek azok a Kurortban is és a Pantalovicsék akciói rohamosan szálltak lefelé.

Kürtössy a harmadik nap délutánján már annyira a nyeregben érezte magát, hogy komót-sapkában sétált a kertben s az egyik lugasra kitévette a nyomtatott táblácskát: „Reservirter Platz“, a mit csak a főhercegek és a legnagyobb potentátok cselekesznek meg. Kürtössy tüntetett. Kürtössy azt látszott ezzel kikiáltani a közönségnek: „Itt én vagyok az úr.“

-296-

Pantalovicsnak én hordtam a különböző híreket, első napon a jókat, azután a rosakat. Ő csak mosolygott akkor is, most is, és nem jött ki a flegmájából.

A döntő reggelen azután komoly ünnepélyességgel, vésztjósító arccal jelent meg Brunner úr a szobájában; - lelke ez alkalommal oly kemény volt, mint az inggallérja. Magában ismételtette: a macska fél, de én nem félek, a macska enged; de én nem engedek.

Azt hitte, nagy atakot fog kelleni kiállania Pantalovicstól, a ki majd Kürtössy ellen igyekszik őt megfordítani - de hát ez már lehetetlen, a kormányzó miatt is.

Pantalovics azonban egykedvűen pőfékelt garasos cseréppipájából, mikor belépett.

- Üljön le, kedves Brunner úr.

- Köszönöm, de csak röviden kívánom elmondani álláspontomat abban a kinos ügyben, hisz tetszik tudni...

Pantalovics ásitott.

- Tudom, tudom, de hagyjuk azt még... néhány percig. Valami egyebet hallottam. Azt tudniillik, hogy ön tavaly áruba bocsátotta a Veronát.

- Igen, alkuban voltunk egy gráci patikáriussal, de nem jött létre az egyezés.

- Miért?

- Mert nagy differencia volt köztünk. Ő hatvanezer forintot ígért, én nyolcvanát kértem.

- Nyolcvanért tehát eladó?

- Oh igen, - szólt Brunner úr türelmetlenül.

- Top - csapta a markát Pantalovics a Brunner úr kezébe, aztán oda kiáltott a Zsuzsának, a ki az erkélyajtó üvegtábláit törölgette:

- Keresd meg a bugyellárisomat Zsuzsa, ott van valahol a tegnapi kabátom belső zsebében és fizess ki belőle ennek az úrnak nyolcvan ezrest!

Brunner úr nagy szemeket meresztett s olyan lélekzetet vett, mint a harcsa, ha vizet öntenek rá. Csóválta a fejét, szikráztak a szemei s a mig Zsuzsa asszony egyenként olvasta markába megnyálazott ujjakkal az ezreseket, csodálkozva motyogta: „Forgós teremtette, forgós teremtette!“

- Most pedig áttérhetünk egyébre, - mondá Pantalovics, kiverve a pipája hamvát, - akart ön valamit mondani?

- Oh semmit, semmit.

- Akkor hát rendben vagyunk. Csak tessék leülni és megírni az adás-vételi szerződést, majd mindjárt behivok két tanút is. A villát Szabó Zsuzsánna vette meg öntől - minthogy én neki ajándékozom a vételi összeget. Ön ha tetszik, tovább is megmaradhat itt házfelügyelőnek, de viszont követeli az új tulajdonos, hogy azok a népek, tudja azok a Kürtössyek, még ma takarodjanak ki a házából.

-298-

Ki is mentek még aznap. A méltóságos kamarás úr most már a tulajdon kezeivel is jól elnászpángolta a Poncit, a ki miatt a familia tekintélye ekkora csorbát szenvedett. Csend és béke költözött ezentúl a Veronába és a kert darazsai, ha az emberekhez hasonlóan krónikát vezetnek az őket érő nagy eseményekről, bizonyosan ilyes valamit iktattak be az annálékba: „És ma vonult el területünkről, illetve a kontinensről ama rettenetes óriás, a ki megtizedelte fajunkat s romba dönté házainkat, városainkat.“

Lábjegyzetek.

- 1) Falun a maszlag szúrós bogóját nevezik a gyerekek tehénkének, persze olyan joggal, mint a fazekak füleit lovaknak. Ahol nincs játékos bolt, ott is megvannak azért a játékok.

M. K.

2) A család cimere egy kecske.

M. K.

3) Tó Pozsonymegyében, a magyarországi vadkacsák kedvenc mulatóhelye – Rivierája.

4) Gyakori eset, hogy az elpusztult anya helyett idegen réce jelenik meg a fészekben és segít a költést befejezni.

M. K.

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

7	ügyeljen rájok.	ügyeljen rájok.“
8	leszármazottakat illesse.	leszármazottakat illesse.“
23	Porovka, Itt	Porovka. Itt
24	vele egyszerre	vele egyszerre
33	Ellenszevezik velők	Ellenszenvezik velők
42	Nehez dolog	Nehéz dolog
62	a juhot, a bárányt	a juhot, a bárányt
77	„A-t“ mond	„A-t“ mond
157	az nem baj,	az nem baj.
179	mint a napfény,	mint a napfény.
181	izé De nem	izé. De nem
295	elháritsa, Jó	elháritsa. Jó

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÖREG SZEKÉR FAKÓ HÁM: ÚJABB
ELBESZÉLÉSEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid

the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of

obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.